

VERS. 18. — *Cum adhuc junior essem.* (RAB.) In A juvenute, vel pueritia, etc., usque ad quomodo ab infantia quaesierit sapientiam.

Præquam oberrarem, etc. Signat se ante errorem pueritiæ vel juvenutis desiderasse sapientiam, et a Domino postulasse, et usque ad novissimum perseverasse.

VERS. 19. — *Tanquam præcox uva.* Decorem sapientiæ comparat præcoquæ uvæ, ut ostendat jucunditatem apud eam esse. Præcoqua enim uva dicitur eo quod cito maturescat.

VERS. 24. — *Consiliatus sum,* etc. (RAB.) Prius dicit se consilium inisse ut faceret illam, etc., usque

ad sic enim confirmatus, perveniet ad fructum sapientiæ.

VERS. 29. — *Venter meus.* Commotus ad penitentiam per sapientiæ notitiam. *Propterea.* Ad perfectionem sapientiæ pervenire non est humani stadii, sed divini muneris.

VERS. 30. — *Dedit mihi Dominus,* etc. Bona merces est lingua erudita, quæ fecit fratres instruere et corrigere.

VERS. 37. — *Laetetur anima.* Magna est juvenitas cordis, si recordatur misericordiam superni judicis.

LIBER ISAIAË PROPHETÆ.

PROLOGUS S. HIERONYMI IN ISAIAM PROPHETAM.

(Vide Hieron. in Isa., Operum tom. IV.)

VITA ISAIAË

(Ex Epiphonio, lib. de Vitis prophetarum.)

Isaias in Jerusalem nobili genere ortus est, ibique prophetavit: sub Manasse rege, sectus in duas partes, occubuit. Sepultusque est sub quercu Rogel, juxta transitum aquarum, quas olim Ezechias rex jacto obstruxerat pulvere. Fontem quippe Deus Siloam causa Prophetæ efficit, quoniam priusquam moreretur, pusillum precatus est, uti undas illic effingere dignaretur. Et confestim demisit illi cœlitus aquam viventem, unde sortitus est locus ille appellationem Siloam, quod si quis interpretetur, sonat demissum. Sub Ezechia quoque rege, antequam stagnum piscinasque fabricasset, precibus Isaiaë esse-

ctum, ut exigua lympha scaturiret, quod populus in obsidione hostium teneretur, et ne ipsa periret undis destituta civitas. In cuius rei perennem memoriam, populus accurate Prophetam isthuc solo cum gloria et honore reddidit, ut per ejusdem intercessionem in consummationem usque sæculi, aquæ ejusmodi fructus impetretur, cui scilicet usum referbant acceptum. Exstat autem monumentum Isaiaë, finitimum sepulturae principum, post sepulcra sacerdotum versus Nothum partemque meridionalem. Salomon enim Jerosolymam construens, regum excavit mausolea, prout illa David descriperat.

PRÆFATIO IN ISAIAM.

(HIERON. in Isa.) Isaias, vir nobilis et urbanæ eloquentiæ, nihil in eloquio rusticitatis habens, non tam propheta dicendus est quam evangelista: Ita enim liquide Christi et Ecclesiæ mysteria prosequitur, ut de præteritis putetur historiam texere. Prophetavit autem in Hierusalem et Juda, nondum decem tribubus captivatis: et de utroque regno nunc mixtim, nunc separatim, texuit oracula. Et cum interdum ad præsentem respicit historiam, et post Babylonicam captivitatem reditum populi significet in Judæam, in advocationem tamen gentium et Christi adventum omnem intendit curam.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Visio Isaiaë,* etc. Tria sunt genera visionis: primum corporale, quo videmus cœlum et terram et hujusmodi; secundum spirituale, quo videmus, sicut in somnis, imagines hominum et hujusmodi; tertium intellectuale, quod est in ratione, per quod Creatorem cognoscimus, et, Spiritu sancto

revelante, intelligimus quodlibet. Videre quoque sæpe pro intelligere ponitur: unde sæpe interrogamus, dicentes: Vides, id est, intelligis? Prophetæ quoque hinc videntes dicuntur, id est, intelligentes. Hanc visionem vidit Isaias Spiritu sancto, scilicet intimante, quæ superventura erant intellexit. Unde in principio non ponit visiones sicut Daniel, neque dicit quid viderit; sed statim dicit: Audite, cœli, et auribus percipe, terra.

(HIER. in Isa., tom. IV.) Non solum Isaias, etc., usque ad non ergo ignorabant, secundum Moysen, qui sic videbant.

(Id., *Ibid.*) Isaias interpretatur, etc., usque ad et cum omnia fecerit, dicit: *Servus inutilis sum; quod debui facere, feci.*

Filius Amos. (Id., *ibid.*) Amos, pater Isaiaë, non decem Prophetarum tertius est, etc., usque ad Prophetas fuisse contendunt.

Super Judam et Jerusalem. (Id., *ibid.*) Isaias pri-

cipaliter de duabus tribubus, etc., usque ad ad correctionem duarum tribuum hæc prædicta esse.

Visio Isaiaæ, etc. (HIER., *ibid.*) Pro Juda, in quo signantur duæ tribus, etc., usque ad de qua: *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum.*

In Diebus Ozias. (Id., *ibid.*) Ozias ipse est qui et Azarias, etc., usque ad ut nostræ historiæ appareant antiquiores quam gentiles.

VERS. 2. — *Audite, cæli, etc.* (Id., *ibid.*) Supra quis Propheta, etc., usque ad cum hoc potestatis Dei ait, nec terrene intelligentiæ.

Dominus locutus est. (Id., *ibid.*) Non vobis, sed mihi, ut quod in spiritu audivi referam vobis, qui ipsum audire non merentini.

Filios enutrivit. (Id., *ibid.*) Quod dicit: Ego eos adoptavi in filios, etc., usque ad unde: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.*

VERS. 3. — *Cognovit bos, etc.* (Id., *ibid.*) Unde: *Non arabis in vitulo simul et asino* (Deut. XXII). Sicut Ebion, etc., usque ad cui dicitur: *Venite ad me, qui laboratis et onerati estis.*

Asinus. Gentilis vel conversus lascivus, ante immundus, peccatis oneratus, qui incarnationem Christi credidit, qui natus statim reclinator est in præsepio, ut carnis suæ freno reficeret universos.

Israel. (HIER., *uti supra.*) Scribæ et Pharissæi clavem scientiæ et legis habentes. Unde Israel, Deum videntes, appellati sunt.

Non cognovit me. Cujus scilicet diem vidit Abraham et lætatus est (Joan. VIII); cujus adventum chorus Prophetarum exspectando vaticinatus est.

VERS. 4. — *Væ genti, etc.* (HIER., *ibid.*) In hoc titulo, personam, causam, tempusque commemorat; secundo, attentos facit; tertio, narrat quid locutus Dominus; quarto, quasi in excessibus gentem increpat peccatricem. *Væ genti, etc.* Æternum minatur interitum, quia respuunt Filium, qui salutem attulit.

Iniquitate. (Id. *ibid.*) Unde: *Iniquitas sedet super talentum plumbi* (ZACH. V); unde alibi: *Quasi onus grave, gravata sunt super me* (Psal. XXXVII).

Nequam. Alii, pessimorum, ut non seminis sit vitium, sed malitiæ eorum, qui voluntate propria Deum dereliquerunt. Non enim boni et mali diversa putanda est natura.

Blasphemaverunt. Dicentes: *Dæmonium habes, et Samaritanus es tu* (Joan. VIII); et *Non habemus regem nisi Cæsarem*; et *Nonne hic est Filius fabri?*

Abalienati sunt. (HIER., *ibid.*) Qui dicebantur pars et filii Dei (Joan. XIX; Matth. XIII). Dicitur de eis: *Filii alieni mentiti sunt mihi* (Psal. XVII), unde: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, etc.* (Luc IX), unde Apostolus: *Ad priora se extendens, posteriorum oblitus* (Philip. III).

VERS. 5. — *Super quo percutiam vos, etc.* (Id. *ibid.*) Quasi dicat, etc., usque ad quod autem jam non sit locus medicinæ aptus ostendit sic: *Omne caput languidum etc.*

Omne caput languidum. (Id., *ibid.*) Sicut lætitia

A animi aliquando dolores corporis mitigat, etc., usque ad unde: *A planta pedis, etc.*

VERS. 6. — *Vulnus et livor.* (Id., *ibid.*) Quasi dicat, etc., usque ad et pium medicum ad se missum occiderunt.

Nec curata medicamine. (Id., *ibid.*) Unde: *Curavimus Babylonem et non est curata, urbem, scilicet confusionis et vitiorum, etc., usque ad et irremediabilem Judæorum captivitatem expressit.*

VERS. 7. — *Terra vestra deserta, etc.* (Id., *ibid.*) Hæc sub Babyloniis partim completa sunt, etc., usque ad unde: *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, etc.*

VERS. 8. — *Filia Sion, etc.* (Id., *ibid.*) Affectu piissimi patris. Et: *Omnes enim natura filii Dei sumus* (Joan. XIV), sed nostro vitio alieni efficiuntur. Unde Babylon sæpe *filia* nuncupatur.

VERS. 9. — *Nisi Dominus.* (Id.) Hoc ex persona Prophetæ, etc., usque ad sic Omnipotens, Filius Omnipotentis est.

VERS. 10. — *Audite verbum.* (Id.) Salvatis reliquiis, etc., usque ad et nunc mente cernitur, quando invisibilis creditur.

VERS. 11. — *Plenus sum.* (Id.) Quasi dicat: *Putatis me indigere his vel delectari? Ego autem plenus sum, id est, nullo indigeo. Mea enim est terra et plenitudo ejus.* Vel plenus sum, id est, tædio affectus, quia non bene offertis.

Holocausta arietum, etc., usque: Judicare populo, etc. Sacrificia Judæorum respuit, obedientiam Evangelii commendat: *Holocausta arietum, etc.* Ultimam templi destructionem indicat, quæ in perpetuum perseverat. Post Babylonicam enim captivitatem, a Zorobabel templum ædificatum est, et in eo diu sacrificatum est.

(Id.) *Holocausta arietum.* Potest et de illis accipi, qui, cum Dei præcepta despiciant, volunt illum multitudinem sacrificiorum placare, et peccandi licentiam emere. Vel qui rapinam et avaritiam altari offerunt, et pauperibus tribuunt.

Nolui. Præterito utens, ostendit se nunquam Judæorum sacrificia amasse, sed propter significatum ad tempus sustinuisse: et vero sacrificia impleto, pro nihilo reputasse.

VERS. 12. — *Cum veniretis.* (Id.) Hæc sacrificia non quesivit Deus, quasi indigeret; sed ne dæmonibus immolarent, et ut per carnalia et typica ad spirituales et verum sacrificium facilius pervenirent.

Quis quæsit? Audiant hoc Ebionitæ, qui post Christi passionem putant legem esse servandam: audiant hoc eorum socii, qui Israelitico tantum generi custodiendam decernunt.

VERS. 13. — *Neomeniam, etc.* Festum novæ lune, quod celebrabant in principio mensium: *Noon, novum, mene, luna*; unde: *Buccinate Domino in neomenia tuba* (Psal. LXXX).

Iniqui sunt cætus vestri, etc. (Id.) Quia spirituales hostias non offerunt; unde: *Sacrificium Deo spiritibus contribulatus* (Psal. L).

VERS. 14.—*Odivi anima mea.* (Id.) Ἀθροποσπαδός. A Non quod animam habeat, sed nostro loquitur more; quasi, omnino odivi.

Laboravi, etc. (Hier.) Symmachus. *Defeci miserans, etc., usque ad sed meo tantum salvaris auxilio.*

VERS. 15.—*Manus enim vestras plene sunt sanguine, etc.* (Id.) Prophetarum et tandem Domini eorum, etc., usque ad in oratione dies noctesque invigilant.

VERS. 16.—*Lavamini, etc.* Quasi dicat: Hoc odivi: placet veritas Evangelii: *Lavamini, sanguine Christi, aqua baptismi. Mundi estote, manentes in innocentia vite.* Baptismus enim solum potest in remissionem peccati, unde: *Nisi quis renatus* (Joan. III), etc. Et alibi: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, etc.*

(Hier., ubi supra). Ordo præcipuus, etc., usque ad sed etiam in conspectu Dei, quem nihil potest celari.

Quiescitis agere perverse. (Id.) Illud Evangelii sonat, etc., usque ad quem sequuntur in Apocalypsi qui splendent candore virginitatis.

VERS. 17.—*Discite benefacere.* (Id.) Non confisi naturæ, etc., usque ad magistrorum terenda sunt limina.

Quærite iudicium, etc. (Id.) Victimis Judeorum Evangelica succedunt mandata. Pupillis et viduis providetur, ut securi de conjugibus et liberis martyres ad bella procedant.

VERS. 18.—*Ut coccinum, etc.* (Id.) Idem est coccus et coccinum, et vermiculus, grande scilicet peccatum, et homicidium et adulterium, etc. Quod autem per nivem, hoc per lavam significatur purgatio, scilicet et ablutio peccatorum.

Quasi nix. Quia frigidi erunt contra incentiva vitiorum: *Et velut lana, quia vestiti contra frigus perfidiae.*

Lana alba, etc. (Id.) De qua fiat vestis Christi.

VERS. 19.—*Si volueritis et audieritis, etc.* (Id.) Liberum arbitrium reservatur, etc., usque ad ad laudem Dei transiret religio.

(Id.) Moraliter; anima fidelis et plena iudicii, dum Deo obedit, Deus in ea habitat, qui est justificans justitia; si autem a Deo recedit non loco, sed merito, habitat a malignis spiritibus, qui sunt homicidæ animarum.

VERS. 21.—*Justitia.* (Id.) Justitia, in Hebræo *sedek* פֶּדֶק, quod magis justum significat, ut intelligamus Dominum commemoratum ea, de quo: *Justus autem, quid fecit?* quod in Ezechiele per Oolibam significatur, quod interpretatur *tabernaculum, vel tabernaculum meum in ea.*

VERS. 22.—*Argentum, etc.* Clari scilicet et lucidi ad vitia sunt reversi.

In scoriam. (Id.) Scoria, Hebraice *siggim* סִיגִים: quod est rubigo metallorum, vel purgamenta et sordes quæ igne excoquantur.

Vinum tuum, etc. Alii: *Caupones tui miscent vinum aquo.* Symmachus: *Vinum tuum mixtum est*

aqua. Moraliter: *Vinum tuum mixtum est aqua:* quia præcepta sanctæ Scripturæ, quibus corrigere debent auditores, ad illorum voluntatem emollit, sensu suo admisto, vinum corrumpit. *Vinum tuum, etc.* Hæretici quoque Evangelium corrumpunt, pessimi caupones, de vino aquam facientes, cum aquam in vinum verterit Dominus, quod miratur architrudius: Et regina Saba, in convivio Salomonis collaudas pincernas et ministros vini.

VERS. 23.—*Socii furum.* (Id.) Accipientes a Scribis et Phariseis munera, quæ pauperibus auferbant. In passione quoque Domini, infideles fuerunt, nolentes credere in Christum; et socii furum, Scribarum scilicet et Phariseorum et Judæ proditoris. *Socii furum, etc.* Nos quoque debemus cavere ne ab illis accipiamus munera, qui de lacrymis pauperum congregant divitias, ne simus socii furum, et ne dicatur de nobis: *Si videbas furem, currebas cum eo, etc.*

Sequuntur retributiones. (Id.) Quia amicos non peant, etc., usque ad id est, patienter tolera.

VERS. 24.—*Fortis Israel.* (Id.) LXX: *Va forte Israel, etc., usque ad vel moribus.*

Hæu ego. (Id.) Affectu pii patris eos (licet inimicos) plangit et percutit, quia percutit et perire nolunt.

Consolabor, etc. (Id.) Uitione consolatur, etc., usque ad in quo significat eos tormenta passuros.

VERS. 25.—*Stannum tuum.* (Id.) Falsam doctrinam Scribarum et Phariseorum, quæ est similis veræ, sicut stannum argento. Et dabo puram et perfectam legis et Evangelii scientiam.

VERS. 26.—*Et restituum iudices, etc.* (Id.) Non solum post captivitatem, ut Zorobabel, Esdras, et alios, qui usque ad Hircanum præfuerunt populo; sed et post adventum Domini, Apostolos et alios Ecclesiæ doctores.

Civitas justi, urbs fidelis Sion, in iudicio redimetur. Ecclesia in qua revocantur ad juste vivendum. Est enim civitas congregatio hominum ad juste vivendum.

VERS. 30.—*Velut quercus defluentibus.* (Id.) Sicut a quercu ariditate concussa, etc., usque ad nec olera quidem affert, quæ infirmus manducet.

CAPUT II.

VERS. 1.—*In novissimis.* (Hier.) De quibus Jacob, etc., usque ad: *crevit in montem magnum.*

Mons. Montes, angeli, prophete, patriarchæ, apostoli, martyres, et alii qui miraculis effulserunt. *Colles,* minores, a majoribus lumen accipientes.

Et elevabitur. (Id.) Super omnes sanctos, quia de plenitudine ejus omnes accipiunt (de quibus: *Montes in circumitu ejus*) qui a monte Christo montes dicuntur.

VERS. 3.—*Domum.* (Id.) Quod ideo dicitur, ut Vetus Testamentum suscipiamus, non secundum Manichæum aliam quam domum Dei Jacob quæramus.

Vias suas, quas alii triverunt. Dominus quoque ascendens in montem docebat discipulos suos. Prius ergo discendæ viæ, post ambulandum in semitis.

De Sion. (HIER.) Non de Sina petra, sed de monte Sion, in quo Jerusalem, in qua templum et religio Dei. Dominus quoque in templo docuit quod non oportuit Propheta mori extra Jerusalem.

Lex et verbum. Sicut supra, verbum et legem simul posuit, ut principes audirent verbum, legem populus aure perciperet. Qui enim fecerit legem, perveniet ad verbum Dei; qui exhibit lex de verbo quasi de fonte, ut alios irriget.

VERS. 4. — *Et constabunt gladios suos.* (Id.) Omne studium bellandi vertetur in pacem, etc., usque ad manducemus in tempore messionis, scilicet mortis.

VERS. 5. — *Domus Jacob, etc.* (Id.) Post vocationem gentium et ostensionem montis Dei, invitat populum suum, qui est de Jacob, ut, exiens de tenebris infidelitatis, suscipiat lumen Christi.

In lumine. (Id.) *Dum lucem habetis, credite in lucem. Accedite ad eum, et illuminamini,* etc. Quasi dicit: *Qui male agit, odit lucem: sed venite mecum, ambulemus in luce Domini, qui dicit: Ego sum lux mundi, etc.*

VERS. 6. — *Projecisti enim.* Postquam exhortatus est, vidit in spiritu duritiam eorum, et subito oculos mentis ad Dominum convertens, ait: *Projecisti enim, etc.,* quasi dicat, et ideo hortandi, quia *projecisti, etc.*

Quia repleti sunt, ut olim, etc. (Id.) Romanis, scilicet ejicientibus, Judæos in Judæa habitaverunt alienigenæ, undecunque adducti a Tito et Vespasiano, vel cæteris principibus. Vel priusquam a Babyloniis vastarentur, hæc commiserunt sub impiis regibus.

Ut Philisthim. (Id.) Philistinim qui hodie Palæstini, quia *p.* litteram sermo Hebræus non habet, sed pro ea *ph* Græco mittitur.

Pueris, etc. Victorum significat libidinem in Judæam gentem. Græci enim et Latini diu hoc vitio laboraverunt: sed sub Constantino imperatore, et cætescante Evangelio, cum cæteris delata est turpitudine hæc.

VERS. 7. — *Repleta est terra.* (Id.) Et Romanorum et Judæorum avaritia suggillatur; Græcæ enim et Latine testantur historix nihil utraque gente avarius esse: inter idola, avaritia condemnatur.

VERS. 8. — *Equis et innumerabiles.* (Id.) Et hoc contra Dominum, qui multiplicari currus prohibuit et equos: hæc enim animalia data sunt ad adjuvandum, non ad superbiendum, unde et jumenta dicuntur.

VERS. 9. — *Incurvasit se.* Ubi quondam templum et religio Dei, ibi statua Adriani et idolum Jovis.

Non ergo. Non maledicisti Isaias, sed benedicisti, etc., usque ad et repleti sunt idolis, etc.

A facie timoris Domini. Ab ira judicii.

Et a gloria majestatis ejus. Quia venit cum potestate magna et majestate.

VERS. 11. — *Oculi sublimis, etc.* (HIER.) Nec divitiæ, nec potentia, nec nobilitas generis quemquam salvabit, omnibus superveniet una captivitas. Possunt et de judicii die hæc accipi, cum omnis creatura in conspectu Dei humiliabitur, et nihil se esse sentiet comparatione ejus.

Exaltabitur autem solus Dominus in die illa.

VERS. 12. — *Domini exercituum.* Ubiunque de victoria, vel vidicta Domini loquitur; Dominum exercituum eum commemorat, ne dubitemus de ejus victoria, cujus tanta est potentia.

VERS. 14. — *Montes excelsos.* (HIER.) Pro varietate virtutum, alii honorum montes, alii colles appellantur. Pro diversitate vitiorum, alii impiorum montes, alii colles, quibus dicitur: *Ego inducam super vos gladium, etc.*

Et super omnem turrim. (Id.) Ad litteram: venientibus Romanis, et turres et muri funditus eversi sunt, etc., usque ad ne dogma perversum prævaleat veritati.

VERS. 16. — *Naves.* (Id.) Habuit Josaphat naves quas mittebat in Tharsis, etc., usque ad sunt et naves bonæ de quibus dicitur: *Qui descendunt mare in navi, etc.*

Tharsis. (Id.) Cujuslibet maris, etc., usque ad si aliter dicitur, Syrum est.

VERS. 17. — *Incurvabitur omnis.* (Id.) Allegorice: humanus sermo rationabilis videtur, etc., usque ad ab eo quoque quo conficta erant penitus conterentur.

VERS. 18. — *Et idola peritus.* Hoc in captivitate Chaldæorum, etc., usque ad hoc specialiter ad priorem sensum referendum est.

(BED.) *Ædificavit Salomon* ram in Jerusalem Astaroth idolum Sydoniorum, etc., ubi (ni fallor) ostenditur quia Salomon nunquam perfecte pernituit, quia idola quæ ædificaverat non delevit.

VERS. 20. — *Ut adoraret talpas.* (HIER.) Non in re, sed sicut talpæ, etc., usque ad quibus ad veritatem pervenitur.

VERS. 22. — *Quiescite ergo.* Quia hæc evenient nisi quiescatis. Quiescite ergo ne sæviatis in Christum, qui purus homo videtur: quia spirat naribus et vivit sicut alii homines.

Excelsus. Excelsus super omnes gentes Dominus. **D** *Et ipse fundavit eam Altissimus* (Psal. cxii, lxxxix). Hebræum tamen *excelsus* significat, non *excelsus*. Ipse est enim ipsa altitudo, non tantummodo altus.

CAPUT III.

VERS. 1. *Ecce enim.* Hucusque de judicio dici putant, etc., usque ad postquam omnes gratiæ donationes a Judæis ablatae sunt.

VERS. 2. — *Virum bellatorem.* (HIER.) Non est apud Judæos qui pro lege bellet qui secundum eam judicet: omnes enim vani et stulti sunt.

Et ariolum. Quia aliquando vera ariolantur ut Balaam, et divini quinque urbium Palæstinarum, quorum consilio arca Domini remissa est, quasi di-

ceret: Et veri prophetæ et falsi auferentur a Judæis. **A** nes existimarent a peccato, dicit Dominus: *Pro eo, etc.*

Senem. Quem LXX presbyterum transtulerunt, etc., usque ad quia presbyteros audire noluit.

VERS. 3. — *Prudentem.* Doctorem vel auditorem, etc., usque ad qui discernent quo spiritu prophetæ loquerentur.

De architectis. Ipse Christus fabri Filii dicitur: et in Paralipomenonis vallem artificum legimus. Ibi quippe erant artifices quos non inflabat scientia, sed humilem Christum sequebantur.

VERS. 4. — *Et dabo pueros.* (HIER.) Cum cætera in persona, etc., usque ad prohibet Apostolus episcopum eligi neophytum, ne superbiat sicut diabolus.

Effeminati. LXX, illusores, etc., usque ad sanctus Ecclesiæ status confunditur.

VERS. 6. — *Apprehendet.* (Id.) Ad litteram, etc., **B** usque ad et ruina nostra tuo sustentetur auxilio.

VERS. 7. — *Respondebit.* (Id.) Hoc in Hebræo non est, sed de LXX hoc additur. Secundum Hebræum enim ita jungitur: *In die illa dicit:*

Non sum medicus. Non statim multitudinis iudicio acquiescamus, etc., usque ad: *Ne quæras iudex fieri, ne forte non possis offerre iniquitates (Eccl. vii).*

VERS. 8. — *Ruit enim Jerusalem.* Ex persona Prophetæ. Quasi dicat: Ideo non invenient qui velit eis subvenire, quia Dominum blasphemaverunt, dicentes: *Dæmonium habes (Joan. viii)*, et hujusmodi.

Quia lingua. Quamvis Romani quantum ad se pro tributo quod negabatur, in obsidionem venerunt, tamen præcipue mors Domini causa fuit.

VERS. 9. — *Agnitio.* Agnoscent propter peccata sua hoc cõtigisse, vel ante oculos mentis semper peccata sua habebunt.

Væ animæ eorum. (Id.) LXX: *Væ animæ eorum, quoniam cogitaverunt consilium pessimum contra semetipsos, dicentes: Alligemus justum, quoniam inutilis est nobis (Sap. i).*

(Id.) Caveamus ergo ne simus exactores in populo; ne juxta impium Porphyrium matronæ et mulieres sint noster senatus, quæ dominantur in Ecclesiis, et de sacerdotali gradu favor iudicet feminarum.

VERS. 12. — *Et viam grassuum,* etc. (Id.) Ille est ergo doctor ecclesiasticus, etc., usque ad de qua: *Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv).*

VERS. 13. — *Stat ad iudicandum.* (Id.) Jam quasi **D** iratus, etc., usque ad contra principes et presbyteros venit ut iudicet, dans eis locum defensionis.

VERS. 14. — *Vos enim depasti.* (Id.) Reor hoc fuisse inter senes et principes veteris populi, quod inter presbyteros et episcopos nostri temporis.

Vineam meam. (Id.) Vineam de Ægypto transtulisti. *Vinea Domini Sabaoth domus Israel est (Psal. lxxix).*

VERS. 15. — *Quare atteritis populum meum?* Nostri quoque principes, etc., usque ad suas vel suorum divitias esse faciunt.

VERS. 16. — *Pro eo quod elevata.* Hoc ad uxores Scribarum et Phariseorum præcipue, et ad alias quoque potest referri: ob quarum delicias et luxum viri earum pauperes expoliabant. Ne se ergo immu-

nes existimarent a peccato, dicit Dominus: *Pro eo, etc.*

VERS. 17. — *Decalvabit.* Quod occultum est patebit, et foeda calvities apparebit. Nihil enim opertum est quod non reveletur.

VERS. 18. — *In die illa,* scilicet Babylonice captivitatis, vel verius quando capti sunt a Romanis, et omnia ornamenta perdiderunt.

Calceamentorum. Quæ in solitudine non sunt atrita, etc., usque ad ut pro munditia matronali, terre spurcicia vertatur.

VERS. 21. — *Annulos.* Quibus signamur ad malitiam Christi, quem Pater signavit. Filius quoque prodigus cum stola annulum recepit, et calceamenta.

B Gemmas in fronte. Quibus ora nostra decorantur et caput.

VERS. 22. — *Linteamina.* (HIER.) Ut latis in Domino perfruamur deliciis.

VERS. 23. — *Vittas.* Quæ animum huc illoque fluentem constringunt.

Theristra. Vestis muliebris tenuissima, et visui per via, ætati idonea, et inde nominatur: theria enim æstas dicitur.

VERS. 24. — *Fascia pectorali cilicium.* Qua castigantur ubera, ne exuberent.

VERS. 26. — *Et mærebunt atque.* Quicumque locum suum diabolo dederit, et cor suum omni custodia non servaverit, lugebunt portæ ejus, et absente sponso, semper in luctu erit, et corruens in pulvere sedebit. **C**

Lugebunt portæ ejus, et desolata in terra sedebit. Metonomicos, iudices, reges, principes qui solebant sedere in porta.

CAPUT IV.

VERS. 1. — *Et apprehendent septem.* (HIER.) Cum Nabuchodonosor Sedeciam regem, etc., usque ad hoc loco plures possumus intelligere.

Septem mulieres. (Id.) Septem dona Spiritus sancti: *Spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini.* Quæ mulieres dicuntur, quia nemo generatur Deo, nisi per Spiritum: et pluraliter, quia plura sunt dona, cum Spiritus unus.

Panem nostrum. Panis noster Christus est, virga de radice Jesse, et flos; mulierum panis Pater est, sicut et Christi, qui ait: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei (Joan. iv).* *Panem nostrum comedemus, corpus Christi.*

Vestimentis nostris operiemur. Ornamentis virtutum. *Invocetur nomen tuum.* A Christo dicamur Christiani.

Aufer opprobrium. Quod patimur a Judæis tanquam sine Deo, etc., usque ad sepe cogamur mutare hospitium.

Aufer. Quia consurgunt contra sapientiam falsæ doctrinæ, et contra cæteras mulieres, id est, virtutes: unicuique suum insurgit contrarium, cum **E** men earum falsæ virtutes subripiunt.

VERS. 5. — *Nubem*, id est, obumbrationem Spiritus, in prosperis ne eleventur, sicut filiis Israel nubes in die erat, ignis in nocte.

Et fumum, etc. (HIER.) Unde: *Domus impleta est fumo* (Exod. xiii); et alibi: *Qui tangit montes, et fumigant* (Psal. ciii).

Super omnem enim. Plurimi Judæorum, etc., usque ad nos autem ad primum Christi adventum.

CAPUT V.

VERS. 1. — *Cantabo dilecto*, etc. (HIER.) Canticum aliquando in lætitia, aliquando in tristitia, ut hoc, scilicet quod ille composuit, qui videns civitatem Levit, dicens: *Quia si cognovisses et tu*, etc. (Luc. xix).

VERS. 2. — *Vineam electam*. (Id.) Alia editio, vineam Sorec, quod est genus vitis optimæ, uberrimæ perpetuis fructibus; cuncta quæ de vinea dicuntur, ad statum animæ referuntur, quæ a Deo plantata non attulit uvas, sed labruscas: et tradita est bestis conculcanda, nec imbrem doctrinæ suscepit, quia dona præterita contempsit.

VERS. 3. — *Nunc ergo habitatores*, etc. Similiter Nathan David interrogat, ut de se tanquam de alio sententiam proferat.

VERS. 4. — *An quod exspectavi*, etc.? Hoc secundum quosdam supra apud se dixit, hic vero quod cogitaverat, alios interrogat.

VERS. 5. — *Et nunc ostendam vobis*. Quasi diceret: Quia non vultis respondere, ergo respondebo pro vobis.

Auferam, etc. Ut scilicet qui Deum non senserunt per beneficia, sentiant per supplicia, et ideo minatur pœnam, ut convertantur ad pœnitentiam.

VERS. 6. — *Et nûbibus*. (Id.) Quæ sub Elia, etc., usque ad quando nec prophetas habuerunt, et apostolos repulerunt.

VERS. 7. — *Domus Israel*, etc. (Id.) Ex quo divinum est regnum, etc., usque ad quia Christus ex eis natus est.

Ecce clamor. Quo vociferatus est contra Dominum et clamavit, dicens: Tolle, tolle, crucifige; vel, clamorem pro justitia fecerunt, quia Christum interfecerunt, cujus sanguis clamat ad Dominum: *Vox sanguis fratris tui Abel clamat ad me de terra* (Gen. iv).

VERS. 8. — *Væ qui conjungitis*. Hoc specialiter ad Judæos qui avarissimi, etc., usque ad donec deficiat terra, sensus scilicet, et sermo humanus.

VERS. 9. — *In auribus*. (Id.) Quasi diceret propheta: Hæc verba interioribus auribus audivi, quæ sunt Domini exercituum.

Nisi domus, etc. Pompa scilicet, et structura hæreticorum, usque ad qui ad comparisonem multiplici numeri unione constringitur.

VERS. 10. — *Decem enim jugera*. (Id.) Sterilitas terræ, quæ captivatem secutura est, ostenditur.

VERS. 11. — *Væ qui consurgitis*. Quasi diceret: Captivitas imminet, etc., usque ad non intelligunt in se opera Domini.

VERS. 17. — *Et pascentur agni*. (Id.) Juxta historiam idem est quod supra, regionem vestram alieni devorant coram vobis.

Advenæ: Auferetur a vobis regnum Dei, etc. De toto enim orbe congregata, etc., usque ad ut loca taurorum occuparent agni.

VERS. 18. — *Væ qui trahitis*. Hæc ad principes Judæorum, etc., usque ad anathematizant vocabulum Christianorum.

In funiculis vanitatis. (Id.) In quibus erant, etc., usque ad tanquam solidissimis vinculis tenemur.

VERS. 19. — *Væ qui dicitis*. (Id.) Hoc specialiter contra Judæos qui Barrabam elegerunt, Christum condemnaverunt; generaliter ad omnes qui injustum justificant, justum condemnant. *Malum, tenebras, amarum*, in simili significatione et figura ponuntur. In Barraba diabolum intelligimus, de quo: *Libera nos a malo*.

VERS. 21. — *Væ qui sapientes estis*. Despecta Dei sapientia, etc., usque ad nec intrant ad Christum, nec permittunt intrare.

VERS. 22. — *Ebrietatem*. Vinum continet omne vitium. Ebrietas (quæ Hebraicè *sicera*) significat omnia quæ statum mentis evertunt. Ex abundantia panis et vini peccatum Sodomorum crevit.

VERS. 23. — *Qui justificatis impium pro muneribus*. Supra dictum est, quia pro uvis attulerunt spinas, et fenum, et ligna, et stipulas, et vepres arsueros, quia non tantum ista fecerunt, sed et legem abjecerunt, et eloquium Dei blasphemaverunt. De quibus: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem*.

VERS. 24. — *Radix eorum*. (Id.) Prava cogitatio, ex qua procedit opus tanquam germen.

VERS. 25. — *Ideo iratus*. (Id.) Notandum quod non exprobrat idololatriam et cætera peccata, sed quod abjecerunt legem Evangelii, et blasphemaverunt sanctum sermonem Domini: qui iratus fuerat contra principes et potentes, qui erant sapientes sibi et munera sequentes; quos devoravit lingua ignis, ut potentes potenter tormenta patientur.

Iratus est. (Id.) Non quod humanis subjaceat passionibus; sed qui delinquimus, nisi Dominum irascentem audierimus, non timemus.

Et percussit, etc. Futura quasi præterita dicit prophetali certitudine.

VERS. 26. — *Et sibilabit ad eum de finibus terræ*, etc. (Id.) Hebræi hunc locum de Babyloniis intelligunt, etc., usque ad affectu se jungit populo, et ait:

VERS. 30. — *Aspicimus*. Non ausi respicere cœlum, cujus habitatorem Deum offendimus, et lux nostra, quam semper habebamus in Deo, tribulationum caligine obscurata est.

CAPUT VI.

VERS. 1. — *In anno*, etc. (HIER.) Ozias ipse est Azarias, etc., usque ad cadens in faciem, excelsa voce clamat ad Dominum.

Rex Oxiæ. Rex, scilicet leprosus, qui sacerdotium A usurpavit.

Vidi Dominum. Christum scilicet. Visus est Filius in habitu regnantis; locutus est Spiritus sanctus propter consortium majestatis, unitatemque substantiæ.

Super solium excelsum, etc. (HIER.) Qui videt Dominum regnantem in cœlestibus virtutibus, videt eum super solium excelsum et elevatum, quæ sunt Throni et Dominationes, etc.

Quidam dicunt seraphim virtutes in cœlo Deo assistentes et laudantes, quæ in ministeria mittuntur maxime ad eos qui purgatione indigent, et propter peccata aliqua ex parte supplicis.

(Id.) Cherubim, multitudo scientiæ, super quos Dominus in modum aurigæ sedere ostenditur, unde: *Qui sedes super cherubim,* etc. Seraphim autem præter hunc locum in Scripturis canonicis me legisse non memini. Errant ergo qui in precibus solent scribere: *Qui sedes super cherubim et seraphim.*

VERS. 2. — *Stabant.* (Id.) Id est, stant assistentia Deo; volant demonstrantia Deum; nudant quasi medietatem; non manifestant quæ velata sunt; non velant, quæ nota sunt.

Sex alæ uni. (Id.) Victorinus duodecim apostolos intelligit. Nos autem duodecim lapides altaris quos ferrum non tetigit, et duodecim gemmas in diademate sacerdotis.

(Id.) Alas habere dicuntur angeli, quia in superioribus commorantur, vel propter velocem in omnibus discursum, sicut et venti alati dicuntur.

Duabus velabant faciem ejus. Ante hæc quæ fuerunt nescio, etc., usque ad angeli quoque et prædicatores nihil inde docent; similiter:

Velabant pedes. (HIER.) Quid post hunc mundum futurum sit ignoramus: media tamen, quæ sex diebus vel ætatibus facta sunt, vel fiunt; cognoscimus tantum *Duabus velabant;* quia de præsentis tantummodo notitiam habemus.

(Id.) Hebræus meus longe alia via ingressus est, etc., usque ad et tunc vere purgatus labiis, dixi ad Dominum: *Ecce ego, mitte me.*

VERS. 3. — *Et clamabant.* (Id.) Non leviter dicunt, sed salutarem omnibus confessionem clamore pronuntiant: *Sanctus, sanctus, sanctus,* quia et ipsa, scilicet seraphim sancta: sanctius enim his nihil est: mirantur autem quod Filius tantum se humiliaverit et crucem subierit, et terrenis innotuerit.

Sanctus, sanctus, etc. Mysterium Trinitatis. In utroque Testamento Trinitas prædicatur, Dominus Christus, scilicet qui hic quatuor litterarum est, quod proprie de Deo ponitur: Iod, He, Iod, He; id est, duo ia, quæ duplicata ineffabile nomen Dei faciunt.

Plena est omnis terra. (Id.) Et implebitur, etc., usque ad post duos et quadraginta annos a passione Domini.

VERS. 4. — *Superliminaria.* In Veteri Testamento locutus est Dominus, etc., usque ad quem capientes

dicimus: *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus* (I Cor. XIII).

VERS. 5. — *Pollutus.* (Id.) Hoc dicit pro societate populi, cum quo cogebatur loqui. Noxium est cum peccatoribus vivere.

Ego habito. Nota cum peccatoribus non esse morandum.

Et regem Dominum exercituum vidi oculis meis; et volavit ad me unus. Sic Abraham postquam vidit Dominum et vocem ejus audivit, se cinerem et pulverem esse constitetur, quia quantacunque sit hominum dignitas, vilescit in comparatione ejus.

VERS. 6. — *De seraphim.* (Id.) Seraphim per m, in masculino genere per n, in neutro genere plurali dicimus. Seraphim tamen singulariter dici potest, sicut cherubim et cherub.

Et in manu ejus. Id est, operatione ejus, id est Christi. Calculus, id est, charitas, quem forcipe, id est doctrina duorum Testamentorum, de altari tulerat, et Isaïæ in exemplum posuerat.

Calculus. (Id.) LXX: carbunculus, lapis ignitus, qui propter flammeum colorem igneus dicitur.

Forcipe. (Id.) Hæc est scala Jacob gladius bis acutus, etc., usque ad Dei sermonem duplici acie præceptorum comprehendens.

De altari. Quod Joannes vidit in Apocalypsi, quod est plenum calculis ignitis, quibus possunt peccata purgari.

VERS. 7. — *Ecce tetigi labia tua: unde: Quid detur tibi aut quid adjiciatur tibi ad linguam dolensam? Sagitte potentis acutæ cum carbonibus daoloris* (Psal. CXIX). Hic est sermo Dei, de quo dicitur: *Habes carbones ignis, sedebis super eos, hi erunt tibi in adjutorium.*

Et auferetur iniquitas. (Id.) Jeremias, qui puer erat, ideo pene immunis a peccato solius manus tactu purgatur. Ad Isaïam vero qui dicit: *Vir pollutus labiis ego sum, angelus cum calculo mittitur.*

VERS. 8. — *Quem mittam?* Non cogit, sed voluntatem quærit: voluntas enim sola præmium meretur. Isaïas autem, tanquam purgatus, offert se spontaneus.

Mitte me. (Id.) Putat se bonum nuntiatum, etc., usque ad non temeritatis esse, sed obedientiæ, quod se obtulerit.

VERS. 9. — *Audite audientes.* (Id.) Lucas secundum LXX in Actibus apostolorum: *Aure auditis ei non intelligetis,* etc., usque ad et magis Græcis quam Hebraicis utitur testimoniis.

VERS. 10. — *Excæca,* etc. (Id.) Cui simile, etc., usque ad nec est Dei crudelitas, sed misericordia, infidelibus excæcatis, humiles illuminare.

Et convertatur. Quamvis grave peccatum sit, si convertatur quis, potest salvari: sed hi pro magnitudine sceleris, pœnitentia sunt indigni.

VERS. 13. — *Et adhuc.* Et pro, id est, adhuc ea gente decimatio, quasi adhuc decima pars illius gentis remanebit.

Et erit. Sub Adriano, Judæa iterum vastata est,

quinquagesimo vero anno post captivitatem Romanorum. Prohibiti enim sunt publicis legibus Judæam intrare.

CAPUT VII.

VERS. 1. — *Et factum est in diebus Achaz, etc.* (HIER.) Quæ scripta sunt usque ad hunc locum sub Ozia et Joathan filio ejus, visa sunt; sequuntur sub Achaz rege impiissimo, qui a Deo derelictus ab inimicis expugnatur.

Achaz. Qui clausit januas templi et Baalim adoravit, filium suum idolo consecravit, altare æneum abstulit, et altare idolorum in templo posuit. Jure ergo a Domino derelictus est: *Et surræxerunt adversus eum inimici (II Par. xxviii).*

Ascendit, secundo. Primo enim Assyrii de tribu Juda, etc., usque ad facti sunt amici Herodes et Pilatus in passione Christi.

VERS. 5. — *Derelictus est.* A fratre suo Rabsace, qui ad Assyrios transierat, ut tradunt Hebræi.

Jasub filius tuus. (ID.) Qui interpretatur *reliquus comes et convertens*, qui populus Juda de manibus duorum regum liberandus erat.

In via. Ibi Rabsaces, postea ex præcepto Sennacherib, Dei populum blasphemavit.

VERS. 4. — *Duabus caudis.* Duæ caudæ, etc., usque ad et ductus cum decem tribubus in montes Medorum et Persarum.

VERS. 6. — *Tabeel.* (ID.) Tabeel bonus Deus, quasi dicat: Ibi ponamus idolum Dei nostri, vel ad litteram, Filium hominis sic vocat.

VERS. 8. — *Adhuc sexaginta, etc.* Quasi diceret: Interim contenti erunt finibus suis, et Damasco tanquam metropoli Syriæ imperabit Rasim, et caput civitatum Ephraim Samaria erit, et in ea interim regnabit filius Romeliæ.

Sexaginta quinque anni. A vicesimo sexto anno regni Ozia, quando lepra percussus est, ex tunc Joathan filius ejus regnavit septem et viginti annis, patre adhuc vivente. Post mortem ejus annis sexdecim, post quem Achaz aliis sexdecim, postea regnante Ezechia sex annis. Ephraim, id est, decem tribus in captivitatem ductæ, cessarunt esse populus.

VERS. 11. — *Pete tibi signum.* (ID.) Ut qui prophetæ non credidit, Domini auctoritate terreatur; quasi diceret: Difficile videtur tibi quod regna potentissima brevi finiantur, et tu libereris et populus tuus, sed pete tibi signum.

Pete tibi signum. Moyses accepit signum de terra, etc., usque ad utrumque mortem Domini et ascensionem respicit.

Non petam. Non humiliter, sed superbe. Multi enim leguntur a Domino signa petivisse et accepisse, sed Achaz ita respondit, tanquam auctoritatem habens: *Non tentabis Dominum. Deum tuum.* Vel, timuit quod in signo Deus glorificaretur et idola vilificarentur.

VERS. 14. — *Eccæ virgo concipiet.* (ID.) Hebraice *alma*, Latine quoque *alma* dicitur sancta, etc., us-

que ad quod violenter esse exortum etiam stultis patet.

Emmanuel. (ID.) Quidam Isaiam duos filios habuisse dicunt, etc., usque ad propter quam Verbum caro factum est.

VERS. 15. — *Reprobare malum.* (ID.) Quasi diceret: In pannis infantia positus habebit boni malique discretionem. His verbis percipimus Salvatoris, infantiam divinam in eo non minuisse sapientiam, quamvis dicatur: *Puer autem proficiebat ætate et sapientia*, ut veritas humani corporis probaretur: infantia enim non præjudicat divinæ sapientiæ.

VERS. 16. — *Derelinquetur, etc.* (ID.) quasi diceret: Terra Syriæ et Samariæ ab invocatione nominis ejus vastabitur, et domus Juda a duobus regibus liberabitur.

VERS. 18. — *Musæ.* (ID.) Id est Ægyptiis, populo imbelli et idololatria sordenti. Legimus ab Ægyptiis Josiam occisum et populum Israel subjugatum, nec multo post tempore Nabuchodonosor cum innumerabili exercitu cepit Jerusalem, templum succendit, et habitatores Assyrios in Judæa posuit.

VERS. 20. — *Novacula.* (ID.) Rex Assyriorum (qui in Jeremia columba Dei vocatur) in eo tanquam in novacula acutissima et in his qui trans flumen, scilicet Assyriis, sunt, radet Dominus in Judæa caput et pilos pedum, scilicet omnem fortitudinem regum et principum, et subjectorum.

VERS. 22. — *Comedet butyrum.* Delectabitur in passione Christi vel sua. Butyrum enim ex multis confectionibus efficitur.

VERS. 25. — *Et omnes montes qui in sarculo sarrientur.* (ID.) Relictis campestribus metu hostium ad montana confugient, aspera montium manu propria excolentes, vitam miseram sustentabunt. Cætera erunt in pascua.

CAPUT VIII.

VERS. 1. — *Et dixit Dominus ad me: Sume tibi.* (HIER.) Primum propheta prædicit Achaz futura, etc., usque ad unde rursus partus virginalis describitur.

Velociter spolia. (ID.) Hoc nomen pueri, quasi diceret: Ne patiaris ultra diabolus regnare; et non angelos, non Prophetas mitte, sed ipse descende.

VERS. 2. — *Uriam, etc.* (ID.) Urias, lux Domini; Zacharias, memoria Domini; Barachias, benedictio Domini; his testibus nativitas Domini comprobatur. Unde duobus testibus euntibus in Emmaus incipiens a Moysæ et prophetis, quæ de se dicta erant, discernit.

VERS. 3. — *Ad prophetissam.* (ID.) Ad Spiritum sanctum a quo omnis prophetia, quæ Græce neutri generis pneuma, Hebraice feminini Ruach, Latine masculini generis est, et ideo diversis positionibus sortitur, nullus est enim. Vel ad Mariam, quam prophetissam fuisse nemo dubitat.

VERS. 4. — *Puer.* (ID.) Præcipitur itaque Isaias, etc., usque ad domum David sola invocatione salvaret.

Pro eo quod abiecit populus aquas Siolo. (HIER.) In A quibus cæcus se lavit, etc., usque ad terram ipsius Judam conatus sit possidere.

VERS. 7. — *Aquas fluminis.* (Id.) Exercitum Senacherib, cujus potentia occupans terram Samariæ inundationi fluminis comparatur.

VERS. 9. — *Congregamini populi.* (Id.) Quasi: Contra Emmanuel nihil potestis, etc., usque ad quia per-versitas non potest rectum superare.

VERS. 12. — *Ne dicatis.* (Id.) Quasi diceret: Non timeatis duorum regum adversus Judam conjurationem: conjuratio est consensus multorum in malum.

Ne timeatis neque paveatis. Tu et qui tecum sunt populi, quia videntur timendi; quia principium sapientiæ timor Domini.

VERS. 14. — *In lapidem.* (Id.) Quem reprobaverunt ædificantes, etc., usque ad peccata peccatis sociantes et vincti laqueis delictorum.

Duabus domibus. Vel in duabus familiis, etc., usque ad per traditiones suas legis præcepta dissipaverunt et maculaverunt.

VERS. 16. — *Signa legem.* Quasi diceret: Aperi eam, Domine, discipulis meis, etc., usque ad possumus etiam doctrinas intelligere.

VERS. 18. — *Pueri mei, ex Deo nati.* Alii Prophetæ et eorum discipuli. Legunt hoc quidam de duobus filiis Isaïæ, etc., usque ad qui in portentum sæcularis sapientiæ et superbiæ Judæorum fuerunt.

VERS. 20. — *Non eris eis.* (Id.) Hoc est si populus iste noluerit veritatem a Domino querere, non habebit Christum, scilicet lumen veritatis, quam negligit.

VERS. 21. — *Regi suo.* Diabolo et paternis traditionibus, id est, antiquis erroribus.

CAPUT IX.

VERS. 1. — *Primo tempore.* (HIER.) Hæc duæ tribus ab Assyriis in captivitate ductæ sunt, etc., usque ad vidit prius lucem prædicantis Christi.

Terra Zabulon. (Id.) In qua Christus primum prædicavit et miracula fecit: ibi enim aquas in vinum convertit, apostolos elegit.

Via maris. Mare in hoc loco lacus Genesareth, qui Jordane influente efficitur. In cujus littore est Capharnaum, Tiberias, Bethsaida et Corozain, in quibus Dominus maxime commoratus est, et sic: *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam.*

Galilææ gentium. Galilææ duæ sunt: una gentium, vicina Tyriis in tribu Nephtali; altera circa Tiberiadem et stagnum Genesareth, in tribu Zabulon.

VERS. 2. — *In regione umbræ mortis.* (Id.) In umbra mortis sunt, qui in peccatis adhuc vivunt: *In regione umbræ mortis,* qui jam mortuis operibus ad inferna descenderunt.

VERS. 3. — *Non magnificasti lætitiæ.* Nobis de salute Judæorum; quamvis enim gaudeant de gentium conversione, dolent tamen de Judæorum repulsi-
sione.

Lætiantur coram te, etc. Propheta ad Christum de discipulis.

VERS. 4. — *Jugum enim.* (Id.) Habet Christus jugum, sed suave; et diabolus, sed importabile onerum. Et Christus principatum super humerum, in quo crucem portavit, et diabolus in humero virgam, quam superbit.

Exactoris. Ipsius, scilicet exigentis. Quotidie enim nummum peccati quem primo homini commisit, a posteris cum usura exigit.

VERS. 5. — *Quia omnis violenta prædatio.* (Id.) Ac si dicat: Genus humanum quod diabolus deprædatus est, auferet ei Dominus violenter, id est, potenter, et ipsum cum tumultu detradet in infernum. Unde tam de ipso quam de membris ejus dicitur: **B** *Periit memoria eorum cum sonitu* (Psal. ix).

Vestimentum mistum. (Id.) Diabolus qui plenus omnium sanguine, qui homicida ab initio; vel homines, quibus diabolus tanquam veste circumdatur, quorum manus plenæ sunt sanguine.

VERS. 6. — *Puer natus est nobis.* Non Judæis, nobis, etc., usque ad sed oriri non videntibus non videtur.

Principatus super humerum. (Id.) Dum duceretur ad patibulum, portavit crucem, in qua meruit principatum.

(Id.) Septuaginta: *Magni consilii angelus.* Quod in Hebræo non habetur, sed nominum majestate perterriti, non ausi sunt de puero dicere, quod aperte Deus appellandum sit. Ideo pro his sex nominibus hoc posuerunt, *magni consilii angelus.*

VERS. 7. — *Zelus Domini.* (Id.) Cœpit ab Emmanuel prophetia, ubi dicitur: *Pete tibi signum a Deo.* Hic finitur.

VERS. 8. — *Verbum misit Dominus.* (Id.) Verbum Hebraicum (דָבָר) *Dabar,* etc., usque ad despiciunt Ecclesiam, et simplicitatem ejus putant imperitiam.

VERS. 10. — *Lateres ceciderunt.* (Id.) Dicebant superius, etc., usque ad ex fortibus et bellicosis principibus populum munimus.

Cedros. Id est, invincibiles ex nobis principes præficiemus eis.

CAPUT X.

D VERS. 1. — *Væ qui condunt.* (HIER.) Hæc plerique adhuc contra decem tribus dici arbitrantur, etc., usque ad cum captivitatis, vel iudicii dies advenerit.

VERS. 5. — *Væ Assur.* (Id.) Hucusque contra decem et duas tribus, etc., usque ad et non solum captivavit, sed partim delevit.

VERS. 7. — *Ipsæ autem.* (Id.) Sic philosophi, sic hæretici, et sic persecutores Christiani nominis: cum Deus aliquos eis verberandos permittit, illi omnes sæviunt, nec verberare, sed occidere capiunt: et paucis superatis in omnes audaciam sumunt.

VERS. 9. — *Nunquid non principes mei simul.* Ordo: Reges sunt mei principes, id est, mihi ser-

vientes : multos enim reges secum adduxit, quos A æternitati (in quo omnia præsentia sunt) comparata subjugaverat. momentanea sunt.

Damascus. Damascus est metropolis in Syria : hanc cœdidit Eliezer, servus Abrahæ; in hac regnavit Rasin.

VERS. 10. — Quomodo invenit manus. Vox Sennacherib admirantis potentiam suam. Plene dicta complevit. Omnes enim civitates decem tribuum, et Juda et Benjamin præter Jerusalem deprædatus est, et ipsius partem inferiorem, quam tradidit ei Sobna scriba.

VERS. 12. — Cum impleverit Dominus. Subversiones, scilicet urbis, etiam obsidionem quando venit Rabsaces, et fecit ea quæ in sequentibus commemorantur.

VERS. 14. — Ganniret. Gannire est vulpium, vel, ut alii, avium.

VERS. 16. — Et subtus gloriam. Dicit Hieronymus secundum Hebræos, corpora interfectorum Assyriorum cœlesti igne exusta, et in pulverem redacta, vestimenta illæsa; et venientes Judæi, vestium summitate arrepta, pulverem excutiebant.

(HIER.) Quidam volunt hunc regem significare contrariam fortitudinem, etc., usque ad tradunt enim Hebræi decem tantum de ejus exercitu remansisse.

VERS. 17. — Et erit lumen. Dicunt Hebræi quod Michael archangelus fuerit, cui commissa est custodia illius gentis, sicut Daniel dicit.

VERS. 18. — Et gloria saltus. Carmelus mons C magnus, fecundus arboribus. Quasi exercitus innumerus (sicut ligna sylvarum), et corpore et anima peribit.

Ad carnem. (Id.) Hæretici quoque, cum ecclesiastica doctrina illuxerit, et eorum decipula pauerit, ad tantam venient solitudinem, ut de saltu et infructuosis arboribus, et innumerabili multitudine, vix pauci resideant, qui eorum sequantur errorem.

VERS. 20. — Et erit in die illa. (HIER.) Cum Phæce et Rasin vellent venire, etc., usque ad sed in Deo spem ponant.

VERS. 21. — Reliquiæ convertentur. Secundum Josephum innumerabili Judæorum multitudine occisa, intelligimus paucos in apostolis et apostolicis viris D esse salvatos.

VERS. 22. — Consummatio abbreviata. Perfectio eorum quæ de Christo erant tam longo tempore ante prædicta tribus annis et dimidio completa.

Justitiam, quia injuste occisus, mortem et diabolum juste vicit, et mundum redemit morte.

VERS. 23. — Consummationem enim. (Id.) Ad litteram. Fecit, quia tantam multitudinem præter decem, occidit brevi spatio unius noctis.

VERS. 24. — Super te in via Ægypti. Captivitatis decem tribubus, etc., usque ad cepit et subvertit.

VERS. 25. — Paululum modicumque. Hoc longo tempore post completum est; sed omnia sæcula

VERS. 26. — Virgam suam in mare. (Id.) Quasi : Antequam veniat super te, aggredietur Tharacam, regem Æthiopiæ, et transibit mare Rubrum, et levabit virgam super Ægyptum, et sic cum multo exercitu revertetur contra Jerusalem.

VERS. 29. — Transierunt cursim. Gaba sedes, etc. Præteritum pro futuro more prophetico.

VERS. 31, 32. — Confortamini adhuc dies est. (Id.) Postquam Sennacherib tetendit in Nobe tentoria, volens mane expugnare Jerusalem, non cessavit usque in mediam noctem minari desolationem Jerusalem, dicens : En, ista sola civitas liberari de manu mea poterit?

VERS. 33. — Ecce dominator Dominus exercituum, etc. Dixit pueri nomen de virgine nascituri, etc., usque ad et Libanus cum suis cedris succidatur.

CAPUT XI.

VERS. 1. — Et egredietur virga. (HIER.) Usque ad principium visionis Babylonis, prophetia est de Christo, quam per partes explanamus, ne lectoris memoriam confundamus.

Egredietur. Virgam est florem Judæi ipsum Christum interpretantur, etc., usque ad et tu es Filius meus primogenitus, qui regnas in sempiternum.

VERS. 2. — Et requiescet. (Id.) Quia in ipso habitat omnis plenitudo Divinitatis.

Spiritus. Sicut sermo Domini, lux, vita et resurrectio vocatur, etc., usque ad hi sunt septem oculi in lapide uno secundum Zachariam.

VERS. 3. — Et replebit eum spiritus. (Id.) Spiritua-liter propter parvulos qui timore indigent, quem foras mittit perfecta charitas. Qui enim timet, pœnam habet, et non est perfectus in charitate.

Non secundum. Non accipiet personam, quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente; qui timet Deum acceptus est illi.

Arguet. (Id.) Pharisæos et reprehendentes apotolos, quando in sabbato ambulantes per sata, spicas vellent manibus confricabant et manducabant.

VERS. 4. — Virga oris sui. (Id.) Potest per virgam sententia judicii intelligi. In principio enim prædicationis dixit : *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum;* et subjunxit : *Omnis arbor quæ non facit fructus bonos eradicetur et in ignem mitetur.*

VERS. 5. — Interficiet impium. Si enim Michael interficiet (ut quidam dicunt), ipse Deus tamen in Michaele hoc faciet.

Fides. (HIER.) Fideles bene operando adhærebunt ei qui factus est sapientia, justitia et sanctificatio, qui ait : *Ego lux et vita.*

VERS. 6. — Lupus cum agno. (Id.) Paulus cum Petro, unde : *Benjamin lupus rapax.* Et : *Pasce oves meas. Habitat lupus cum agno.* Non agnus et hædus habitabant cum lupo et pardo, sed lupo et

pardus, agni et hædi imitantur innocentiam, scilicet A
Christum.

Habitabit lupus. (HIER.) Judæi nostri judaizantes, etc., usque ad nihil malum, nisi turpitudinem.

(Id.) Vitulus et ovis humiles et innocentes, etc., usque ad hoc præstet Ecclesia in mundo.

VERS. 7. — *Leo quasi bos*, etc. (Id.) Principes enim hujus sæculi et simplices alii historiæ superficie sunt contenti; triticum enim et medullam, id est, interiorum sensum non intelligunt.

VERS. 8. — *Infans*. Christus, vel apostoli, malitia parvuli, sensu perfecti: qui dæmones ejiciebant de corporibus obsessis.

Reguli. Regulus, rex omnium serpentium, etc., usque ad de obsessis corporibus scilicet.

Manum. Id est, divinam potentiam in comprehensum exinde aspidem vel regulum, id est, diabolum, tradet captivum. B

VERS. 9. — *Quia repleta*. More suo, in fine prophetalia verba panduntur, ne ad litteram accipiantur.

VERS. 10. — *Qui stat in signum*, unde: *Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur* (Luc. 11). LXX: Qui consurget ut sit princeps, etc., usque ad idem significat sepulcrum. Pro dormitione et requie, altero verbo, sed eodem sensu, *sepulcrum vertimus*.

VERS. 11. — *Residuum*. (Id.) Apostolus: *Reliquiæ salvæ fient*. Tradunt enim historiæ quod apostoli toto orbe diffusi prædicaverunt Evangelium: et quidem Persas, Indosque penetraverunt, ut Æthiopia manum daret Deo. C

VERS. 12. — *Signum*. Crucis, in qua est victoria, ut sciant omnes in quo diabolus sit victus.

A quatuor plagis. (Id.) Hoc in Pentecosten videtur impletum, etc., usque ad ut totius mundi vocatio demonstraretur.

VERS. 13. — *Et auferetur*, etc. (Id.) Quando Isaias hoc prædicebat, inter duas et decem tribus discordia inexorabilis erat, credentes autem pacificati sunt in fide Christi et unitate charitatis.

VERS. 14. — *Præceptum manus*, etc. Quod præcipiunt operantur; et verbo docent, et exemplo.

VERS. 15. — *Linguam maris*. (Id.) Quæ idola laudabat. Mare, id est, populus Ægypti, (qui super omnes idola colit,) ut Deum laudet et timeat, et idola condemnet et abiciat. D

Et levabit. Ut Idumæa, et Moab, et filii Ammon tradent manus apostolis, sic et Ægyptii.

Et percutiet. Id est, minuet pro uno septem principes ponendo, etc., usque ad ut siccis pedibus transirent.

Ut transeant per eum, etc. Sub metaphora, Nilus divisus et in partes cæsus dicitur, etc., usque ad Domino Evangelio viam præparante.

CAPUT XII.

VERS. 1. — *Confitebor tibi*. (HIER.) Sicut transitio

mari Rubro, dixerunt: Cantemus Domino, etc. Sic regno mundi destructo, dicit Ecclesia: *Confitebor tibi*.

VERS. 3. — *De fontibus Salvatoris*. (Id.) Unde: *Benedicite Domino de fontibus Israel*, etc., usque ad ut prophetia cum Evangelio conveniat.

CAPUT XIII.

VERS. 1. — *Onus Babylonis*. (HIER.) Babylon, metropolis Chaldæorum, etc., usque ad qui dicit: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me*.

VERS. 7. — *Dissolventur*, etc. Quia nullum opus Dei justitia dignum reperietur.

VERS. 8. — *Combustæ*. Quasi carbones nimio dolore, vel in re. Multi enim fuere combusti. *Combustæ igne*. Igne quem sibi succenderunt, quia dicere non possunt: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Psal. iv), et: *Nos autem revelata facie gloriam Domini contemplantes* (II Cor. m).

VERS. 10. — *Obtenebratus est sol*. Possunt hæc ad diem judicii referri, quando omnia luminaria obtenebrari videbuntur comparata splendori Christi.

VERS. 11. — *Et visitabo super orbis mala*. Visitabo ut corrigam, etc., usque ad: *Misericordiam meam non auferetur ab eis*.

Et requiescere. Quasi diceret: *Hoc faciam*, ut qui superbit humilietur.

VERS. 12. — *Pretiosior erit vir auro*, etc. (Id.) Omnia rara pretiosa, id est, vir Babylonis rarius invenietur auro. Similiter dicitur sermo Domini pretiosus, id est, raro inveniebantur. In die quoque judicii visitabit Dominus mala orbis, et quiescere faciet arrogantiam dæmonum, et pauci invenientur electi propter persecutionem Antichristi. C

VERS. 13. — *Cælum turbabo*, etc. Non quod animata sunt, sed propter indignationem Domini, qui respicit terram, et facit eam tremere. Forsitan imminente captivitate, cælum tonando, et terra concutiendo mota est. Potest de die judicii legi.

VERS. 14. — *Damula fugiens*. Damula, diabolus est vel prava doctrina, cujus magistri in damula significantur, quæ Græce dicitur *δοκίμας*.

VERS. 17. — *Ecce ego suscitabo*, etc. Legimus in Genesi x, quod et Madai filius Noe auctor Medorum fuit: qui interpretatur mensura, sive a potente vel forti. Igitur contra Babylonios qui mente confusi sunt, suscitantur a potente et forti Deo fortitudines ad puniendum, quæ reddant unicuique secundum opera sua.

VERS. 19. — *Et erit Babylon illa civitas*, etc. (Id.) Non postea reædificata est, etc., usque ad a lupis et canibus devorandas.

VERS. 21. — *Bestiæ*, etc. Per has omnes bestiæ lucis refugas, dæmonum vel angelorum fortitudines intelligimus, quibus ad puniendum traduntur.

Struthiones. De quibus in Job satis tractatum est, quæ de terra altius non elevantur, cum pennas habere videantur.

Pilosi. Sylvestres homines hispidi, qui et incubones, vel satyri, vel genera dæmonum.

VERS. 22. — *Utula in odibus.* Magnitudinis corvinae, sed maculis respersæ, quæ rostro in palade sito horrendum striduat.

Sirenes. Sunt serpentes cristati et alati velut affi pisces marini in specie muliebris, vel portenta diaboli, quæ dulci cantilena decipiunt homines, hujus sæculi naufragiam, non clausis æribus transeunt.

CAPUT XIV.

VERS. 1. — *Jacob.* Nota proprietatem verborum. Jacob qui adhuc in læta est, miseretur : Irah, qui post victoriam nomen accepit, elegit.

VERS. 4. — *Quomodo,* etc. Admirando quomodo vastator terrarum, etc., usque ad novissima autem inimica destruetur mors.

Exactor. (HIER.) Qui exigit usque ad novissimum quadrantes a debitoribus suis, qui dicunt illud : *Dimitte nobis debita* (Matth. v). Hinc tradentur debitores, hinc tradidit Paulus Corinthum fornicatorem.

VERS. 5. — *Baculus.* Vocat Nabuchodonosor vel diabolum, quia sicut per illum flagellantur a Deo impij, sic per hunc in penis inferni vel quotidie in peccato suggerendo, insidiando.

VERS. 8. — *Abietes quoque.* Principes diversarum gentium ab illo afflictæ ; vel filij, quorum patres interfecit.

Ex quo dormisti. Quia vieto forti et direptis vasis, ejus satellites corrumpunt, unde : *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus* (Matth. xxv). Nota mortis mors dormitio dicitur.

Qui succidat. Unde psalmus : *Operuit montes umbrae ejus, et arbusta ejus cedros Dei* (Psal. lxxix). Has aliquando peccantes tradit Dominus supplicio conterendas ; unde dicitur : *Conteret Dominus cedros Libani* (Psal. xxviii).

VERS. 9. — *Infernus.* Habitatores vel principes ejus inferni subter te. Sub terra enim est infernus, in quo visus est dives ille a Lazaro, unde Dominus victos suos eruit, vincitque diabolum dimisit.

Omnes principes. Etsi hæc facta non sunt, tamen fieri poterunt. Solatium est malorum inimicos habere socios peccatorum.

VERS. 10. — *Vulneratus es.* Qui immortalis et Deus videbaris. Nos pro imbecillitate sensuum putabamus non posse resistere potentia Dei, et te solum in altitudine tua permanere.

VERS. 11. — *Subter.* (Id.) Putredo tinea et operimentum vermium, etc., usque ad quæ dicebat Christus : *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me* (Matth. iv).

VERS. 12. — *Qui mansi ordebatis.* (HIER.) Hi sunt falsi apostoli, etc., usque ad et in lateribus aquilonis, in frigidis.

VERS. 13. — *In caelum conscendam.* (Id.) In firmamento erat, in caelum ubi est Domini solium cupiebat ascendere. Hæc omnia ad hæreticos sunt referenda, qui cum deorsum sint cum principe suo, jactant se excelsos esse.

In lateribus aquilonis. Unde : Ab aquilone exardescunt mala, et succenditur olla Jeremiæ. De quo : *Dicam aquiloni, Da : id est, redde captivos.*

Nubium. Id est prophetarum, de quibus : *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem* (Psal. xxxv). *Et veritas tua usque ad nubes.* Judas nubes fuit cum aliis apostolis, sed vitio suo diabolum ascensorem suscepit.

VERS. 15. — *Verumtamen ad infernum detraheris.* Qui per virtutes potuisti ascendere, per vitia cades. Sancti habent pennas columbæ et aquilæ ut volent et requiescant : impij quasi plumbum merguntur in aquis vehementibus, et descendent in profundum quas lapis (Zach. v). Iniquitas sedet super talentum plumbi.

Detraheris. Invitus Christus ; descendit voluntarius.

Profundam. Ad infimas et pessimas peccas. Quanto enim gradus altior, tanto casus gravior.

Laci. Id est, inferni, etc., usque ad sed per teporem et simulationem fidei a Domino rejiciantur.

VERS. 16. — *Est vir.* (Id.) Non Deus ; unde : *Inimicus homo supereminavit zizaniam* (Matth. xiii).

VERS. 17. — *Urbes.* (Id.) Ecclesias, ut faceret synagogas diaboli, et hæretica pravitate pollueret mundiciam fidei.

Vinctis ejus non. Quos solvunt apostoli, imitatores magistri, etc., usque ad sed in tenebris recludebat, ut nec Evilmérodach filio suo aperiret.

VERS. 18. — *Omnes reges.* (Id.) Reges gentium, etc., usque ad nec in morte quiescit a cruciatibus.

VERS. 19. — *Tu autem.* Videtur fabulæ consentire, etc., usque ad reviviseet pater tuus.

Quasi cadaver. (Id.) Multitudine peccatorum putruerunt, et corruptæ sunt cicatrices meæ (Psal. xxxvii). Virtus suavis odoris est.

VERS. 20. — *Consortium.* Scilicet sepulturæ. Altera est enim poena auctoris, altera ejus quæ ab auctoritate compulsus : Hic est gladius quo vulnerati sunt plurimi, et Interfecti.

Tu enim terram. Quasi : In superbia tua regnum Chalæorum destructum est, quod adhuc mansisset, nisi superbia tua non fuisset.

Populum. Quem tibi Deus commiserat corrigendum et regendum.

Occidisti. Non Deo reservans vivos, sed poenæ tuæ præparans socios.

Non vocabitur. Ideo non vocabitur, in æternum, etc., usque ad deleta est omnis progenies, pro superbia et impietate patris.

VERS. 21. — *Iniquitate.* (Id.) LXX. Pro iniquitate patris tui. Quod quidam non intelligentes, draconem, qui regnat in mari, quem Leviathan appellant, Hebræi volunt esse patrem diaboli ; secundum illud : *Quia mendax est et pater ejus* (Joan. viii), quod male intelligendo depravant.

VERS. 23. — *Et ponam.* Nihil est in ea nisi vena-

tio regia, et coctilibus muris post annos plurimos A
refectis inclusa.

In possessionem ericii. Mundus quoque ab ericio et paludibus possidetur modo, id est, ab immundis spiritibus; sed in fine mundi scopabit, id est, purgabit eum Dominus igne purgatorio.

VERS. 24. — *Juravit Dominus.* Hucusque de Babylone et regibus, etc., usque ad et hoc in terra Juda et in montibus ejus, sicut Dominus prædixerat.

VERS. 25. — *In montibus.* Nota proprietatem, etc., usque ad sed et eos qui virtutibus profecerunt.

VERS. 26. — *Hoc consilium,* id est, auferatur jugum ejus, etc., usque ad generaliter ad orbem terrarum pertinere.

VERS. 28. *In anno quo mortuus.* A principio libri B
hucusque sub Ozia, Joatham, Achaz, vaticinatus est Isaias, usque ad finem sub Ezechia prædicta et partim completa.

Achaz. Quo vivente, regnante in peccatoribus: nec pondus contra alienigenas, nec sermo Dei (juxta Septuaginta) fieri poterat ad Prophetam.

VERS. 29. — *Ne lateris.* Rege mortuo, inimici lætantur, quasi aliquid lucri facturi novis rebus: hinc Philisthæi, quos Achaz afflixit, de morte ejus lætantur et Judæis insultant, quia maturo rege perduto, subjaceant ejus filio, quo regnante, se putant fines eorum posse invadere.

Virga percussoris. (HIER.) Abjecto jugo Dei, etc., usque ad et de eis serpentes volantes, vel qui absorbent volucres.

VERS. 31. — *Ulula.* (Id.) Quasi: Philisthæi, plorate miseriam vestram, quæ venit per Sennacherib.

Ulula, porta; clama, civitas. Philisthæi potione cadentes, etc., usque ad anima malis cogitationibus repleta.

Ab aquilone enim fumus. Exardescentibus sagittis diaboli, qui noxius oculis et contrarius lumini. Ab aquilone olla Jeremias succenditur.

Non est qui effugiat agmen ejus. Nullus præter Jerusalem, etc., usque ad et sola Jerusalem sit liberanda.

VERS. 32. — *Nuntiis gentis.* Angelis qui præsumt civitatibus et gentibus: singulis mirantibus, cur sola Sion amaritudinem fumi vitaverit, vel evaserit.

Fundavit Sion. Super fundamentum prudentiæ, justitiæ, fortitudinis, temperantiæ, quæ sunt Christus.

CAPUT XV.

VERS. 1. — *Onus Moab.* Hæc est visio Isaiæ hædita de onere, id est, de destructione Moab. Moab, filius Loth, cujus progenies et provincia Moab vocata est: in ipsa est Ar, quæ nunc Ariopolis metropolis.

Onus Moab. (HIER.) Est circumcisio carnalis et spiritualis, etc., usque ad Loth quoque, Sodoma percunte, venit in Segor, et ortus est sol.

Ar, id est adversarius, etc., usque ad post a Chaldæis vastati sunt.

VERS. 2. — *Ascendit domus.* Ad excelsa, in quibus superbierat, ut non immolet, sed ut plangat ubi peccaverat.

Dibon. (Id.) Fluxus eorum: Mendacium transit et fluit, et nunquam in eodem statu permanet; sermo autem Domini est compactus et stabilis. Unde manna videtur quasi glacies: non fluit, sed consistit.

Super Nabo. (Id.) Quia et omnis prophetiæ hujus unus est sensus, etc., usque ad cum anima eorum ululaverit sibi.

VERS. 3. — *Omnis ululatus.* Alia littera: Omnis ululat, Moab scilicet, et sic descendet in fletum. Quasi: Ascendit ad excelsa, ut ante idola ploret. Sed cum ibi nullum auxilium reperiret, descendit ad fletum in terram vel in domum suam.

VERS. 4. — *Clamabit Hesebon.* A principio regni quod est in Hesebon, usque Jasa civitatem, ubi finitur, ubique clamor, ubique luctus.

Expediti Moab ululabunt. Ab uxoribus, sortes belatores. Inde dicitur Abraham vernaculos domus suæ elegerit expeditos, id est, sine uxoribus.

VERS. 5. *Cor meum ad Moab.* Ut scilicet provocem eos ad poenitentiam, etc., usque ad quod interpretatur *leo Dei.*

Ad Segor. (Id.) Segor est ex quinque urbibus Sodomorum, etc., usque ad si post liberationem non peccasset.

C VERS. 6. — *Nemrim.* Nemrim oppidum est super mare, etc., usque ad et ideo arecet herba.

VERS. 7. — *Et visitatio eorum.* Visitatio in malo: Visitabo in virga iniquitates eorum (Psal. LXXXVIII); visitatio in bono: Visitavit nos oriens ex alto (Luc. 1).

Ad torrentem salicum. Hactenus de captivitate Moabitarum per Assyrios, modo de illa quæ per Chaldæos.

VERS. 8. — *Ululatus ejus.* Quasi, ideo ululabit Moab, quia ubi lux prius, et delectatio propter irrigua et fontium amœna, ibi modo rivi sanguinis.

VERS. 9. — *Aqua Dibon.* Dibon, silentium, Dibon flens, et tamen una est civitas.

CAPUT XVI.

D VERS. — 1. *Emitte agnum.* (HIER.) Ideo prophetæ vix intelliguntur, etc., usque ad qui dominatur in toto orbe.

Petra deserti. (Id.) Ruth scilicet, quia juxta præceptum Domini, etc., usque ad sicut enim Christus pro utroque populo venit, sic de utroque nasci voluit.

Ad montem filia Sion. Jerusalem, vel potius ad Ecclesiam, quæ est in contemplatione tanquam speculationis filia. In Jerusalem quoque maxime prædicavit, miracula fecit, passus est, mortuus est, et resurrexit, et genus humanum redemit.

VERS. 2. — *Sic erunt.* Sic in captivitatem transi-

bunt per Arnon : qui est terminus Moabitarum et Amorrhæorum.

(Hier.) Arnon (quæ interpretatur illuminatio) eorum qui, derelictis erroribus, transcendunt ad scientiam veritatis.

VERS. 3. — *Ini consilium.* Nihil agas sine consilio, nec circumferaris omni vento doctrinæ, sequere magni consilii angelum.

Coge consilium. De vagis scilicet et errantibus Ecclesiam faciendo.

Pone quasi noctem. Tabernaculum scilicet, in quo quiescere te putabas, etc., usque ad ut fugientem populum Dei apud se recipiat et abscondat.

VERS. 4. — *Profugi mei.* Qui me fugerunt, qui de Ecclesia egressi sunt, qui sensum suum sunt secuti, non doctrinam Spiritus sancti.

Finitus est enim pulvis. Subito transit ad interfectionem Sennacherib, qui pulvis et miser, quia gloria ejus tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ, et miserabiliter ab hac luce migravit, occisus a filiis suis in templo Dei sui.

VERS. 5. — *Et præparabit.* Judæi exponunt hoc de Ezechia, qui, post mortem Sennacherib, in pace regnavit. Sed melius ad Christum referuntur, et quædam ad primum, quædam ad secundum referuntur adventum.

VERS. 6. — *Sedebit super illud.* Quiescens et judicans, super corda bonorum.

Audivimus superbiam Moab. More Scripturæ, quia læta nuntiaverat, ne negligentes faceret, comminatione terret.

Et indignatio. (Id.) Contra Deum in cælum posuit os suum prophetis detrahens. Illud evangelicum apponens : *Omnes qui venerunt ad te ante me fures fuerunt et latrones.* Moysen et David homicidas vocat, Josue sanguinarium.

VERS. 7. — *Utulabit.* Alter ad alterum, omnes scilicet hæreticorum et philosophorum diversitates contra se in tormentis mugient.

Super muros. Non ædificatos quadro lapide, sicut templum Dei sunt, in quo sic lapides politi, ut nec malleus auditus sit, nec securis.

VERS. 8. — *Suburbana Hesebon.* Omnes cogitationes eorum (quod significat Hesebon) non pertinent ad civitatem Dei ; de qua : *Fluminis impetus letificat civitatem Dei* (Psal. XLV) ; sed suburbana sunt, ut ad urbem Domini pertinere credantur.

Sabama. Attollens altitudinem, etc., usque ad Domini ergo gentium apostoli et apostolici viri vineæ Sabama exciderunt flagella.

Erraverunt. Lustrantes universam terram Moab.

In deserto. Ut tandem quos interficerent, non haberent.

Propagines. Metaphoram vineæ prosequitur.

Transierunt mare. (Id.) Ut mirabilia Domini viderent in profundo tentationum liberati ex eis.

VERS. 9. — *Vineam :* Vineam Moab, ex vicinia loci talis est, qualis Sodoma.

Sabama. Qui se extollit contra sententiam Dei.

PATROL. CXIII.

VERS. 10. — *De Carmelo.* Carmelus mons est inter Phœnicem et Palæstinam imminens Ptolomaidi, in quo Elias oravit. Et ponitur sæpe pro qualibet fertilitate ; unde et hic : *Auferetur lætitia et exsultatio de Carmelo* (III Reg. XVIII), id est, fertilitas in qua lætabantur Moabitæ.

Exsultabit. Quia spiritualis circumcisionis notitiam se habere jactant hæretici.

Vocem. Ne draconis venena inde exprimantur, et bibentes interficiantur.

VERS. 11. — *Venter meus.* Propheta, qui tanquam cithara, musica arte compositus, et de Dei timore concipiens, multos liberos generat, ut omnis chorda sonum suum reddat.

Et viscera. Sicut cithara sonum compositum non B emittit, etc., usque ad et Jacobus, cui una deest, desunt omnes.

VERS. 12. — *Sancta sua.* Ad sanctam, scilicet Ecclesiæ, quæ conabitur sua facere, non prevalebit : non enim statim perfecte virtutem capimus.

Non valebit. In eis scilicet non invenient auxilium, in quibus sperabat, et sic apparuit, quia incassum colebat.

VERS. 13. — *Hoc verbum.* In procemio, etc., usque ad. Quod enim tibi cœperat, hic est completum.

VERS. 14. — *In tribus annis :* quasi diceret : Sicut pauci racemi remanent, etc., usque ad sed relicto errore conversus, tribus annis tantum parvus et modicus et inglorius relinquitur.

Mercenari. (Id.) Falsa doctrina omnia lucri causa C facit, etc., usque ad levius peccatum est aperte peccare quam sanctitatem simulare.

CAPUT XVII.

VERS. 1. — *Onus Damasci.* Ecce Damascus. (Id.) Damascus metropolis Syriæ, etc., usque ad sed quia non egerunt pœnitentiam captivati sunt.

VERS. 2. — *Aroer gregibus.* Myrica, quæ est arbor infructuosa, nascens in desertis, et saxosis locis, quasi diceret : Omnes Syri infructuosi erunt et desolati. Alii dicunt ex hac arbore maleficis artibus odia concitari.

VERS. 3. — *Et regnum.* Ut peccatum non regnet in ea, quæ prius sanguinem diligebat.

Reliquiæ Syriæ. Ironice, pro ignominia, etc., usque ad ambo ergo captivati ignominiose.

VERS. 4. — *Et erit in die illa.* (Id.) Cum Syria vastata fuerit ab Assyriis, etc., usque ad alii in Cyrenem translati, quæ est regio ultra Ægyptum.

Emarcescet. (Id.) Non habebunt prophetas, nec signa, nec virtutes, nec regnum, nec sacerdotium ; sed omne corpus gentis marcescet.

VERS. 5. — *In messe.* De gentibus dicitur : *Messis quidem multa operarii, autem pauci* (Matth. IX). Illi vero pauperes, messis reliquias quæ per apostolos salvatæ sunt, et rarissimas spicas legunt. Nec in montibus, sed in valle Raphaim, id est, in humilitate, litteræ veritate. Raphaim enim gigantes sonat.

VERS. 6. — *Sicut excussio.* (Id.) Percusso populo

Judæorum, oliva quæ sub Moyse sexcenta milia arborum habuerat, et sub David numerante Joab innumerum populum, vix paucos fructus Salvatori obtulit.

Duarum aut trium. Pauli et Barnabæ. Et trium Petri, et Jacobi et Joannis, qui in monte transfiguratum Dominum conspexerunt, et archisynagogi filiam suscitari viderunt.

Sive quatuor. (Hier.) Hi sunt reliqui novem, in quibus Judæ proditoris Matthias locum obtinuit. Hi pro diversitate gratiarum nobis ignoti, in quatuor aut in quinque separati sunt, ut Evangeliorum numerem et legis in se volumina demonstrarent, tanquam prædicatores utriusque Testamenti.

Vers. 7. — In die illa inclinabitur. Quasi diceret: Dominus esuriens, vix paucas, etc., usque ad sicut legitur in Paralipomen., et idola abjecerunt.

Vers. 9. — In die illa erunt. Irruentibus Assyriis, et vastantibus non solum Damascum, sed et terram decem tribuum.

Aratra. (Id.) Amorrhæorum. Hoc contra decem tribus, quasi diceret: Sicut olim venientibus filiis Israel, relictis aratris fugerunt Amorrhæi, sic modo decem tribus venientibus Assyriis.

Vers. 10. — Plantationem fidelem. Plantatio fidelis est, quando quis plantat et colit, et fructum colligit. Plantatio infidelis et germen alienum, quando alienus colligit: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus eradicabitur* (Matth. xv).

Germen alienum. Non recipiens Patrem, quia non recipit Filium; qui enim credit in Patrem, credit in Filium. Germen alienum, blasphemæ contra Christum.

Vers. 11. — Mane semen tuum. (Id.) Cum scilicet visum fuerit germen, etc., usque ad omnes sancti cum ranis oleastri radicem salvari.

Vers. 12. — Væ multitudini. Sennacherib et exercitui ejus, etc., usque ad cuncta opprimere et occupare cupienti.

Vers. 13. — Rapietur. Raptus est à Jerusalem, quando cum paucis fugit in Ninivem. De mundo raptus est, quando a filiis suis cito occisus est, ut patet.

Vers. 14. — Hæc est pars eorum qui vastaverunt. Propheta ex persona Israel, quasi diceret: Sic solet Deus beare inimicos nostros.

CAPUT XVIII.

Vers. 1. — Væ terræ. (Id.) Quia de cæteris persecutoribus Ecclesie dixerat, etc., usque ad quasi errando inutilia fecerit.

Væ terræ cymbalæ alarum. Convertitur iterum ad Ægyptum, et vocat eum, etc., usque ad timorem Domini abstulerunt eis.

Vers. 2. — In vasis papyri, id est in navibus de papyro factis, etc., usque ad pertransit et labitur.

Vers. 3. — Gentem expectantem et conculcatam. Omnes enim hæretici sibi promittunt ingentia, etc., usque ad id est doctrinam eorum audiunt.

Vers. 4. — Nubes rosæ. Grata messoribus fatigatis, quibus refrigerium præstat, et stipulam ariditatem facit humectando secabilem: sic sermo verus contra Ægyptum, gratus omnibus erit in me credentibus, et Assyriis a me eis data victoria.

Vers. 5. — Ramusculi. (Id.) Inutiles: unde: *Ego sum visus vera, et Pater meus agricola est: omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum, et omnem qui fert fructum purgabit eum.*

Vers. 6. — Et omnes bestie terræ. Hyperbolicos. Neque enim omnes bestie terræ super eum hincunt. Sed significat, et occisionem immensam, et bestiarum multitudinem maximam superventuram, quibus æstate et hieme cadaverâ sufficit in escam.

Vers. 7. — In tempore. Revertitur Propheta ad populum Israel, et promittit ei bona, dicens: *In tempore,* quasi dicat: Vastata Ægypto, non sperabit ultra Juda in umbra ejus; sed fidei et honorum operam Domino offerret manus. Quod impletum est septuagesimo anno post captivitatem sub Zorobabel et aliis ducibus.

CAPUT XIX.

Vers. 1. — Onus Ægypti, etc. (Id.) Scieñdum multa quæ hic dicuntur ad Ægyptum historialiter pertinere; sed, et hic et in aliis locis, Scripturarum multa ponuntur quæ non possunt juxta historiam stare, ut rerum necessitate cogamur altiore intelligentiam quærere.

Ecce Dominus ascendet, etc. (Id.) Ægyptus, tenebræ vel mæror, etc., usque ad et corda sapientium Ægypti pavore tabuerunt.

Simulacrâ Ægypti. Idololatria fractam se sentiens, ut etiam magi a dæmonibus docti, vel juxta prophetiam Balaam intelligentes natum Filium Dei, qui magicam destrueret artem, in Bethléem venerunt et Puerum adoraverunt.

Vers. 2. — Et concurrere faciam. (Id.) Unde in Evangelio: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium: veni enim separare hominem a patre suo,* etc. (Matth. x).

Vers. 3. — Et dirumpetur, etc. (Id.) Dividetur in contrariâ voluntas Ægypti, ut non magna sentiant sicut ante, sed spirituali gladio separati, consilium suum cognoscant præcipitatum esse.

Vers. 4. — Dominorum crudelium. Multis dominis Ægyptus tradita est. Primum Assyriis, post Nabuchodonosor, tertio Alexandro, ad ultimum Romanis, Antonio et Cleopatra ab Augusto superatis. Chaldei crudeliores, Romani potentiores.

Vers. 5. — Et arescet. Fieri solet, ut cum ira Dei captivitas venit, ut indignationem ejus pestifera subsequatur, et contra peccatores elementa deserviant. Veniente ergo captivitate per Chaldeos vel Romanos, forsitan et Nilus; et fontes siccati sunt. Hyperbolicos quoque propter nimiam tribulationem flumina possunt dici defecisse, et fontes aruisse et rivuli.

Vers. 11. — Stulti. Adveniente captivitate Baby-

Ionica vel Romana, omnia magorum defecerunt A hæc, etc., usque ad expugnat eos qui seruiunt generationi et libidini.

Principes Thaneos. (HIER.) Humilis mandati; omnes enim hæretici contrariam altitudini humilitatem docent, et ad inferos detrahunt, et humilis mandati et dejecti sunt principes.

Filius sapientium. Hæc dicebat unusquisque Pharaoni, etc., usque ad et deos magnos auctores suæ gentis fuisse jactant Isim, et Osirin, et Typhonem.

Regum antiquorum. Quasi dicat: Habeo scientiam Scripturarum cum sapientia seculari.

VERS. 14. — *Ebrius et vomens.* (ID.) Furor draconum, ut tandem post vomitum intelligant ebrietatem suam. Quandiu enim ebrii fuerint, nec principium habebant, nec finem.

VERS. 15. — *Refrenantem.* (HAYMO. in ISA.) Pro eo B quod Hieronymus debuit transferre, etc., usque ad alii præ lascivia quid faciant, nesciunt.

VERS. 16. — *Mulieres.* Quas amat Ægyptus, quas solas vult Pharaon vivere, necatis viris, Diabolus virtutes interficit, vitia conservat.

VERS. 17. — *Terra Juda Ægypto.* Scientia Scripturarum lex, et prophetæ; Evangelia erunt Ægypto in festivitatem cum se cognoverit; vel in timorem cum se mendacia habuisse intellexerit.

In pavorem. Afii in festivitatem, etc., usque ad promittendo auxilium eis.

VERS. 18. — *Quinque civitates.* Quidam quinque libros Moysi intelligunt, etc., usque ad quia de vitiis ad virtutes commutantur.

Lingua Chananæq. Quæritur cor non lingua Hebræa, etc., usque ad et qui tactu immundo delectantur.

VERS. 19. — *In die illa.* (ID.) Hoc non intelligens Onias sacerdos, etc., usque ad et eos usque hodie linguam propriam tenuisse.

Et titulus. Titulus Domini evangelica doctrina et apostolica, quæ est usque ad terminos terræ, unde: *In omnem terram exiit sonus eorum* (Psal. xviii). Vel titulus juxta terminum fidei, operatio bona, quæ quantum et fides extendi debet, vel imitatio passionis Christi.

VERS. 20. — *Clamabant enim.* Cum evangelica doctrina creverit, et persecutio ingruerit, tunc qui crediderint, clamabunt ad Deum patrem.

VERS. 23. — *In die illa.* Ante adventum Domini, D singulæ nationes, etc., usque ad qui de regno in regnum discurrunt.

Et seruiunt Ægyptii. Non quod postea illi fuissent subjugati, etc., usque ad ejusdem cum ipsis conditionis.

In die illa erit. (ID.) Non vicissim ab Assiriis Ægyptiisque medius vexabitur, sed erit tertius cum ipsis serviens, scilicet Romanis.

VERS. 25. — *Benedictus.* Hæ regiones præ omnibus aliis monarchis abundaverunt; et ideo benedicti meruerunt.

CAPUT XX.

VERS. 1. — *In anno.* (ID.) Assyria nomina sunt

hæc, etc., usque ad expugnat eos qui seruiunt generationi et libidini.

In anno. Aetius, urbs Paestinorum potentissima de quinque, etc., usque ad quæ per eum loquebatur Dominus.

Cum misisset. Pulchre rex Assyribum Sargon, id est princeps hortorum, dicitur, cui similis est Achab: Qui vineam Naboth in hortum vertere cupiebat; quod ille tropologicè intelligens, maluit mori quam facere, ne paterna hæreditas et possessio antiqua in regis impii mutaretur defetas.

VERS. 2. — *Vade et solve.* Præcipitur propheta: ut sacco calceamentisque depositis, etc., usque ad nihil enim occultum quod non reveletur.

Et fecit sic. Mira obedientia, solo cilicio induebatur vir nobilissimus, ut Hebræi tradunt. Cujus affam Rex Manasses accepit in conjugium, non erubuit nudus incidere; nihil honestius judicans quam Domino obedire.

VERS. 3. — *Discalceatus.* (ID.) Notandum quod antequam caplatur Azotus, etc., usque ad ad quam festinat, vel stare, vel ambulare.

VERS. 4. — *Ad ignominiam.* Quia pascha Domini comedere non poterant, quod comedit lambis accinctus, baculum tenens manu, calceatis pedibus, ne, per hujus saculi solitudinem transiens, a serpentibus mordeatur.

VERS. 6. — *Hæccine erat.* Admiranda Dei providentia, etc., usque ad in fine ex toto peribit, cum regnum Christi illuxerit.

CAPUT XXI.

VERS. 1. — *Unus deserti maris.* Babylonis, pro multitudine populi dicta mare.

De deserto venit. In quo Dominus tentatus; in quo Israelitæ percussit a serpentibus.

VERS. 2. — *Qui incredulus.* Generalis sententia, quasi culpa singulorum est quod in feripestate opprimuntur.

Ascende Ælam. LXX: Ælamitæ et legati Persarum. Ælamitæ, despicientes. *Ascende,* quasi diceret: O Persæ et Medi, nolite timerè, equos ascendite, Babylonem obsidete. *Ascende.* Dei fortitudine confusus, audacter, contra adversarios loquitur.

Omnem gemitum. Quo te et alias gentes gemere faciebat; vel, ut nullus jam gemat pressus potentia Babylonis; vel, tantis malis sit afflicta, ut contra te gemere non audeat.

VERS. 5. — *Pone mensam.* Quasi diceret: O Persæ et Medi, sumite cibum, etc., usque ad in quo ignea tela diaboli restringatis.

Contemplare, etc. Quid post mensam ingruat ei, vel, contemplare, o Balthasar, quid scripserit in pariete: *Mane, Tethel, Phares.*

VERS. 6. — *Speculatorem.* Speculantes dicuntur prophetae.

VERS. 7. — *Ascensorem.* Cyrus princeps imperabat Medis et Persis, etc., usque ad litteræ scilicet et spiritus ad duo referunt Testamenta.

VERS. 8. — *Leo*. Idem leo pro virtute animi, qui A speculator prærogativa contemplationis.

Super speculam Domini. Id est, per diem in contemplatione positus, diebus ac noctibus paratus audire et loqui quæ præceperit.

Stans totis noctibus. Ut me custodiam ab omni peccato, ut sim dignus audire verbum Domini.

VERS. 9. — *Ecce iste venit vir*. Quod sequitur, se vidisse significat, venire, scilicet Salvatorem super bigam sedentem, et duobus animalibus, id est, asino et camelo, unum currum jungentem.

Cecidit, cecidit. Cyro et Dario Babylonem vastantibus, etiam idola sunt contracta, templo Beli subverso et igne concremato.

VERS. 10. — *Tritura mea*. Quasi dicat: O popule, qui recondendus es in horrea mea, quem trivi variis angustis, ut excuterem paleas et triticum purum, conferrem in horrea, quæ audivi a Domino ex Deo Israel, etc.

VERS. 11. — *Onus Duma*. LXX: Idumææ, etc., usque ad onus Duma ad me clamat.

Ad me clamat. (HIER.) Deus, scilicet custos meus, etc., usque ad loquitur deinde gentibus: Si me queritis, studiosius querite (Joan. ix).

VERS. 12. — *Venit mane*, etc. Quasi populo meo dabo lumen lætitiæ, etc., usque ad operatione, et sic audiam vos.

VERS. 13. — *Onus in Arabia*. Arabes sunt Saraceni, etc., usque ad inde alloquitur Deus Judæos fugientes sic:

In saltu ad vesperam. O Judæi, qui obsidionem Babyloniam fugietis in saltu, id est in silvis Saracenorum dormietis, fugientes Chaldæos in semitis Dodanum, quod interpretatur in propinquos vel cognatos, id est, in via quæ ducit propinquos vestros Saracenos.

Vesperam. (Id.) Quæ est principium noctis. Qui peccare incipit, in vespera est; qui ad summum venit, in media nocte. Media nocte primogenita Ægypti occiduntur. Petrus negat, luce jam vicina pœnitet.

In semitis. (Id.) Quia vespera principium malorum, etc., usque ad quando contra patrem rebellavit.

VERS. 14. — *Occurrentes sitiienti ferte*. Hoc contra eos potest dici, qui otio et desidie se tradiderunt et propria salute contenti sunt, nec pœnitentibus et conversis manum porrigunt.

Sitiienti ferte aquam. Fatigatis fratribus ardore solis et sitis ferte aquam, ne in solitudine pereant.

VERS. 16. *Adhuc in uno*, etc. Quasi diceret: Quia non habuistis in eos misericordiam, prope sustinebitis captivitatis miseriam. Post annum a Judaica captivitate et Jerusalem subversione, hi quoque vastati sunt.

Quasi in anno mercenarii: (Id.) quod est: Quomodo mercenarius annum suum, etc., usque ad panemque coalestem comederint.

CAPUT XXII.

VERS. 1. — *Onus vallis*. Jerusalem quondam domina gentium, etc., usque ad qui de sublimi sensu Scripturarum ad infima corruerunt.

Vallis visionis. LXX: Sion, id est speculæ, scilicet Ecclesiæ.

Quidnam tibi quoque. Quasi diceret: Cum philosophia et sapientia sæcularis, de sublimibus disputans, simplicitatem Ecclesiæ contemnat, cur, tu quoque sectaris excelsa?

VERS. 2. — *Plena*. Doctrina hæreticorum plena est multiloquio et clamore.

Interfecti tui. (HIER.) Vallis, scilicet Sion, voluntate propria, ad hæreticos scilicet transierunt. Comparatione eorum qui post prælium victi sunt, infelicis vulnerantur qui sponte se tradunt: quomodo in martyrio, qui post pœnas negat, levius punitur quam qui sine necessitate Christum abnegat.

VERS. 3. — *Cuncti principes*, etc. Sicut in Jeremia legitur, Sedechias nocte per muri foramen, etc., usque ad et in Babylonem ducti sunt.

Fugerunt. In fuga concordēs, quorum princeps est draco fugiens, coluber tortuosus.

VERS. 5. — *Et fletuum*. (Id.) LXX: Erroris. Non quod fletus et error a Domino sit, sed occasione Scripturarum quas dedit eis legendas, nascitur erroris occasio, et possunt dicere: *Quare nos errare fecisti a via tua?* (Isa. LXIII.)

VERS. 6. — *Elam*. Civitas in Perside provincia, in qua optimi sagittarii: *Elam sumpsit pharetram*. Elam, ascensus eorum, id est superbia hæreticorum, sumpsit pharetram, ut sagittet in obscuro rectos cordis.

Parietem. Ecclesiæ firmamenta, clypeo suo, id est impugnatione nudavit.

VERS. 8. — *Operimentum*. Templum quod gentibus et pollutis ante opertum et clausum erat.

Armamentarium. Juxta templum erat domus quam ædificavit David ad reponenda arma, in cujus circuitu arbores multæ; unde dicitur domus saltus. Ipsa quoque non lapidea, sed ligæa fuit: ex humore enim cæmenti et lapidum (ut aiunt) eruginat ferrum.

VERS. 9. — *Et congregastis*. Terra promissionis, quamvis uberrima, etc., usque ad inferior quæ ab hostibus capi poterat, superior quæ non poterat.

VERS. 11. — *Et lacum*. (Id.) Non puteum qui aquam vitalem habet et æternam, sed lacus contritos qui continere non valent aquam.

Inter duos muros. Scilicet et Novum et Vetus Testamentum, fecerunt sibi novas aquas, quas interiores putant et majora continere mysteria quam Vetus Testamentum.

VERS. 12. — *Et vocabit Dominus Deus exercituum*. Quotidie provocat Dominus hæreticos ad pœnitentiam, etc., usque ad sed vilipendentes et despectantes dicebant: *Comedamus et bibamus, cras enim moriemur* (Jerem. xxxiv).

VERS. 14. — *Moriamini*. (Id.) Vitiis, aut cum eis ad inferos descendatis, etc., usque ad quæ hic dicuntur non pertinent ad captivitatem factam tempore Ezechie.

VERS. 15. — *Sobnam*. (HIER.) Convertere nunc, etc., usque ad unde ei Dominus hæc mala minatur

VERS. 16. — *Quid tu hic?* Ac si diceret : Cur tibi **A** vis edificare domum? etc., usque ad quam sepulcrum et memoria appellandum.

VERS. 18. — *Coronans coronabit te.* Qui scilicet quondam habebas coronam pontificis, et sanctificationem in lamina auri (in qua scriptum erat nomen Dei), tribulatione et angustia coronaberis.

Tribulatione. Pro lamina aurea in qua scriptum erat nomen Domini, quam in fronte portabat sacerdos semel in anno.

Quasi pilam. Sicut sphaera in loco declivi et spacio stare non potest, sic populus tuus in orbis terminos dispergetur.

VERS. 20. — *Servum meum Eliacim.* Per Sobnam superbum, etc., usque ad *Filiam Helciae*, id est patris Domini.

VERS. 22. — *Clavem.* Per clavem quam super humerum portat, sceptrum regni et signum victoriarum, id est *crucem* possumus intelligere quam Christus ipse in suo proprio portavit humero.

Domus David. Domum David vocat domum Domini, in qua erat aurea clavis.

Et aperiet. Unde : *Qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit.* Quod in passione reseravit claudi non poterit; quod in caeremoniis clausit, nemo aperiet.

VERS. 24. — *Et suspendam super.* Unde in Evangelio : *Omnis populus pendebat ex eo.* Hodie quoque ad verbum sapientiarum eius pendent.

VERS. 25. — *Auferetur paxillus.* Quæ dicuntur, etc., usque ad Judæi convertentur ad fidem.

CAPUT XXIII.

VERS. 1. — *Onus Tyri.* Tyrus nobilissima civitas Chananæorum, etc., usque ad hanc miseriam prædicit Isaias : *Onus Tyri*, etc.

Ululate. In Græco apertius : *Ululate*, naves Carthagini : vos, scilicet, qui Tyrum venire consuevistis causa negotiationis. Carthago colonia fuit Tyrii, ab eis constructa et culta.

Naves maris. Hebraice Tharsis, id est exploratio gaudii vel contemplatio, quia gaudii contemplatio et lætitiarum vertetur in lacrymas.

VERS. 3. — *Negotiatio.* (HIER.) Negotiatores, etc., usque ad et de aliis vitiis ad alia transeunt.

Semen Nili messis fluminis fruges, etc. Sic constructur : semen Nili fluminis erat messis et fruges ejus, scilicet Tyri. Terra Chananæorum, in qua Tyrus est, infertilis est : Ægyptus, quam irrigat Nilus, fertilis frugibus, quas Tyrus ab Ægyptiis commutabat.

VERS. 4. — *Mare.* Sæculi scilicet in quo parva animalia cum magnis, draco (quem Dominus formavit ad illudendum ei) videns eos a venatoribus Christi capi, qui a dæmonibus fuerunt capti, dicit contrariarum fortitudini venatorum (quam significat Sidon) : *Erubescite, Sidon.*

Non parturivi. Quasi diceret : Nihil profuit parturisse, peperisse et enutrisse juvenes, quia Tyrus sine defensione capta est.

VERS. 5. — *Cum auditum fuerit in Ægypto*, etc.

Tum de omnibus vitiis, tum de hæresibus hoc sentitur, quia una capta alia pertimescit, et in alterius confusione altera se capiendam sentit.

VERS. 6. — *Transite, ululate, qui habitatis.* Sicut supra dictum est, cum non possent Nabuchodonosor resistere, festinaverunt qui potuerunt naves conscendere : alii remanserunt in civitate.

VERS. 7. — *Nunquid non hæc vestra est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate*, etc. Quasi diceret : Hæc ideo præcipio, quia urbs vestra Tyrus, deposito errore veteri, transibit ad veritatem.

VERS. 8. — *Principes institores ejus inclyti terræ*, etc. (Id.) Inter alios negotiatores, vel etiam in regnis.

VERS. 9. — *Ad ignominiam deduceret*, etc. Non Dominus ignominiarum auctor est, sed quod ignominiosum est ostendit, secundum illud : *Contaminatione contaminabit eum*, non quod sacerdos contaminationis auctor sit, sed quod ostendit contaminatum eum quem mundum putabant multi.

VERS. 10. — *Flumen.* Babyloniorum. *Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, dum recordaremur Sion* (Psal. cxxxvi).

Cingulum ultra tibi. Fortitudo resistendi, cingulo enim lumbos restringimus : in lumbis fortitudinem habere dicimur.

VERS. 11. — *Conturbavit regna.* Scilicet Ægyptiorum et Moabitarum, et aliarum in circuitu. Tyro enim capta et subversa, alia regna conturbata sunt timore. Regnum quoque Ægypti pro subversa Tyro datum est Nabuchodonosor.

VERS. 12. — *Filia Sidonis.* (Id.) In terra Chanaan sunt Tyrus et Sidon; unde : *Mulier Chananæa exivit de finibus Tyri et Sidonis occurrens Salvatori* (Matth. xv).

Transfreta. Sæpe videmus quosdam a proposito suo transire ad aliud, a militia ad negotiationem : a causis ad arma mutant industriam, ut mutant infelicitatem. Sed, Deo dispensante, omnia eveniunt contraria, ut per miserias coacti non in se, sed in Domino creatore confident.

VERS. 13. — *Talis populus non fuit.* Usque ad mortem Nabuchodonosor fortissimi super omnes Chaldæi et Assyrii; postea populus Græcorum et Romanorum fortior fuit.

Suffoderunt. Quando Nabuchodonosor Tyrum invasit navigio, non solum murum, sed et domos subvertit; et quæ erat negotiatio civitatum, facta est per septuaginta annos siccatio saganarum.

VERS. 14. — *Naves maris*, etc. Hebraice Tharsis, etc., usque ad vir ecclesiasticus destruit et subjicit sibi.

VERS. 15. — *Septuaginta annis.* (HIER.) Tyrus quondam angustiata, etc., usque ad quis ergo non habeat spem salutis, si bene cecinerit, si chordas, id est virtutes, bene composuerit?

(Id.) Septenarius et septuagesimus, qui vel singulis diebus, vel septem decadibus perficitur, perfectam significat poenitentiam, ut, tempore poenitentiarum expleto, jure Tyrus ad antiquum statum restitatur.

Canticum meretricis. Quæ ab amatoribus derelicta solet carmina in consolationem componere, et præterita commemorare, sic et Tyrus reversa.

VERS. 16. — *Sume tibi citharam.* Quæ de hoc onere sequuntur ad reversionem Tyri spectant.

Bene cane, frequenter, etc. Admonet eam canticum miseriarum suarum semper cantare, ne iterum eadem patiatur. Dicunt enim hanc esse musicæ naturam: si lætum invenerit, lætiores facit; si tristem, tristiores reddit.

VERS. 18. — *Et erant negotiationes ejus, et mercedes ejus.* Sicut dicit Hieronymus in Jeremia, etc., usque ad mercedes Domino sacrificaverunt.

CAPUT XXIV.

VERS. 1. — *Ecce Dominus nudabit,* etc. (Hier.) Post specialem gentium singularum correptionem, etc., usque ad Ægyptiorum et multorum aliorum ad generale onus judicii extremi transit.

VERS. 2. — *Erit.* (Id.) Omnes similiter vel pro bonis remunerabuntur, vel pro malis damnabuntur. Nulla diversitas erit inter nobilem et ignobilem, sacerdotem et laicum, servum et dominum, etc. Omnes enim exæquo stabunt ante tribunal Christi; nec erit acceptio personarum apud Deum.

Sic sacerdos. Bonus populus cum bono sacerdote percipiet coronam vitæ; mali simul sustinebunt tormenta gehennæ sine acceptione personæ.

Terra. (Id.) Terrena opera ad nihilum rediguntur, ut abolita imagine terreni hominis permaneat imago cœlestis. Caro enim et sanguis regnum Dei non possidebunt, quia mortale hoc induet immortalitatem.

VERS. 6. — *Maledictio vorabit terram.* Sicut in principio benedixit Deus omni creaturæ; sic in fine maledicit his qui terreni sunt; nec peregrini, sed habitatores terræ: et qui in ea peccant, obfist conditionis suæ contra se mutuo debacchantes. Et pauci remanebunt, qui habeant imaginem cœlestis.

VERS. 7. — *Luxit vindemia, infirmata vitis est.* (Id.) In consummatione, mundi præteritarum deliciarum recordatio erit materia cruciatuum; unde, purpuratus dives qui receperat bona in vita sua, elevans oculos de inferno, cernit Lazarum in regnie (*Luc. xix*); unde: *Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis* (*Luc. vi*).

Ingenuerunt omnes qui lætabantur, etc. Hoc testimonium ingerimus eis qui in convivis non solum gula et ebrietate, sed auribus luxuriantur, ut per omnem sensus animæ fortitudo mollescat.

VERS. 10. — *Attrita est civitas vanitatis.* Mundus in quo omnia vanæ, vanitas vanitatum et omnia vanitas.

VERS. 11. — *Clamor erit super vino.* Per vinum, errorem; ebrii enim errant. Per plateas (quæ Græce a latitudine dicuntur) spatiosam et latam viam, quæ ducit ad mortem, accipimus. Super his ergo qui erraverunt in lata et spatiosa via hujus sæculi, in die judicii clamor doloris erit.

VERS. 13. — *In medio terræ.* Jerusalem, quæ est (ut aiunt) umbilicus terræ. Et, autumant multi, quia Dominus judicaturus super montem Sion,

A ex quo ascendit, in aere sedebit, in nube veniet.

Quomodo si paucæ olivæ, etc. Paucis reliotis, cum persecutio voraverit terram, etc., usque ad collectis quoque racemis vix pauci remanent in vitibus vœvis.

VERS. 14. — *Atque laudabunt:* cum glorificatus fuerit Dominus. (Id.) Laudabunt qui poterunt remanere et pressuram Antichristi fugere, vel ardorem imminenti gehennæ.

Hinnient. Equorum similitudine, lætitiæ gesticiones magnitudinem.

VERS. 16. — *A finibus terræ, laudes audivimus, gloriam justi.* In Hebræo, *afis terræ.* Atque autem vel fines terræ, prophetæ sunt et apostoli, qui de terrenis ad cœlestia volant, et quibusdam præceptorum finibus vivendi modum terminant. Dicunt ergo sancti: *Sicut a prophetis et apostolis audivimus, sic modo impletum videmus.*

Secretum meum mihi. (Id.) Nec potest plene enarrare præmia bonorum, nec pœnas malorum, quæ prævidet per spiritum; et inde dolet, dicens: *Væ mihi.*

VERS. 17. — *Formido et fovea.* Poscunt hec tam ad tempora martyrum, etc., usque ad sic etiam fiet in tempore Antichristi.

VERS. 18. — *Aperta sunt,* etc. Ut videat Deus iniquitates Antichristi et judicet. *Quam enim non punit peccata, se videre ea dissimulat.*

Fundamenta terræ. Principes sæculi, terrona opera.

VERS. 19. — *Confractio confringetur.* Non quod terra redigatur in pulverem, vel sibilum, sed quia omnia terrena transibunt. Et quomodo ebrius nescit quid agat, sic omnes qui versantur in terra malorum magnitudine ebrii erunt et stupebunt ad omnia.

VERS. 20. — *Tabernaculum unius noctis.* (Id.) Quod a viatore transfertur, ut nullum remaneat vestigium, sic transibit figura hujus mundi (*I Cor. vii*), et erit terra deserta ut non sit habitatio amplius hominum in ea.

VERS. 21. — *Et erit,* etc. Quasi diceret: *Fenestræ cœli apertæ sunt, ut prospiciente Domino terrena peccata, omnis figura terrenorum operum prætereant et corruant, neque in pristina statura resurgant.* Visitabit ergo Dominus in die illa super militiam cœli, ut non solum terrena, sed cœlestia judicet.

Super militiam. (Id.) *Inebriatus est in cœlo gladius meus.* Astra non sunt munda in conspectu ejus. *Et in angelis suis reperit pravitatem* (*Isa. xxxiv, Job. xv, iv*).

VERS. 22. — *Reges terræ.* (Hier.) *Rectores tenebrarum, contra spiritualia nequitia in cœlestibus* (*Ephes. vi*); unde in Daniel: *Exiit in occursum mihi princeps regni Persarum, et princeps regni Medorum* (*Dan. x*)

VERS. 22. — *Et congregabuntur.* (Id.) Origenes dicit quod, post hanc sententiam: *Ite, maledicti, ignem æternum* (*Matth. xxv*), post multos dies, id est post mille annos visitandi et liberandi sunt. Sed hoc Ecclesia non recipit. Dictum est enim: *Ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam* (*Matth. xiii*). Quod autem æternum est omni fine caret, et sicut gaudium æternum, ita et supplicium.

Unus fascis in lacum. Unde: *Alligate ea per fasciculos ad comburendum.*

Et pecc multos. Notandum quod non addit : a Domino vel angelis, etc., *neque ad* quod Domini arbitrio derelictum est.

VERS. 23. — *Et erubescet.* Unde creatura ingemiscit et parturit, etc., *usque ad* qualis fuit Abraham mortuus in senectute bona.

CAPUT XXV.

VERS. 1. — *Amen.* (HIER.) Hebræum, quo sæpe Dominus utitur in Evangelio : *Amen amen*, id est vere vere dico vobis.

VERS. 2. — *Et cecitas.* Eversa a Nabuchodonosor, restituta est a Neemia, et a Jesu summo sacerdote. Eversa a Romanis, restituta est ab Aëlio Adriano ; sed non in eodem loco, nec in statum pristinum.

Et in sempiternum. (Id.) Ut mille annorum regnum et aureæ Jerusalem et gemmata fabula quiescat.

VERS. 10. — *Et triturabitur Moab, etc.* (Id.) Licet generaliter de consummatione mundi loqueretur, etc., *usque ad* per Moab igitur recte intelligimus diabolum filii Dei semper adversarium.

Pascet in pascuis. Ferratis pascuis teruntur paleæ, et eas facilius animalia et pascant et ruminant.

CAPUT XXVI.

VERS. 1. — *In die illa, etc.* (Id.) Hoc ad presentem Ecclesiam potest referri, et ad diem iudicii. Nunc Ecclesia canticam novum cantat : Christi nativitatem, passionem, resurrectionem, ascensionem. Vetus namque est antiquum hominem ad inferna descendere ; novum, ad cælum ascendere.

Urbs fortunatissima. Vox iustorum, et nunc, et in futuro.

VERS. 2. — *Aperite portas.* Hoc canticum repente mutat personas.

Portas. Justitiæ ; unde : *Aperite mihi portas justitiæ.* Portæ vitæ et justitiæ, etc., *usque ad* et per multas portas ad eum qui dicit : *Nemo venit ad Patrem nisi per me* (Joan. xiv).

VERS. 3. — *Pacem.* (Id.) Repetitio confirmatio est. Hanc habet ille de quo dicitur : *Homo homo filiorum Israel* (Ezech. xiv) ; et alibi : *Vir vir cuius uxor cubile maculaverit* (Num. v), ut duplex homo et duplex vir pacem consequatur duplicem.

VERS. 6. — *Conculcabit eam pes, etc.* Quia *Omnia qui se exaltat humiliabitur* (Luc. i). Etiam ad contrarias fortitudines hæc referre possumus.

Egenorum. (HIER.) Apostolorum, quos expulerunt Judæi de sinibus suis, quæ, Domini imitantes paupertatem privilegium virtutis, ejus consecuti sunt.

VERS. 9. — *Anima mea desideravit, etc.* Non caro ; unde : *Sititit anima mea ad Deum fontem vivum* (Paul. xl). *Caro concupiscit adversus spiritum* (Gal. v).

VERS. 10. — *Misereamur.* (Id.) Dominus ad prophetam : *An misereamur impio, ita ut discat, scilicet clementiam meam, dum ipse salvatur ? quasi, hoc melius est.*

Et non discet justus, etc. Quasi diceret : Quomodo poterit nosse tuam justitiam, expertus tuam clementiam ?

Et non videbit. Dominus ad prophetam, quasi me-

lius est, ut videat, et erubescat de malis suis. *Et non videbit, quasi diceret : ad potestatem sufficit, quia non videbit me regnantem in cælo cum sanctis meis.*

LXX : *Auferetur impius, ut non videat claritatem Dei.*

VERS. 11. — *Confundantur zelantes.* LXX ; *Zelus apprehendet populum inermiditum.*

VERS. 12. — *Domine, dabis.* (Id.) Notandum quod postquam opera nostra reddiderit nobis, pacem etiam daturus sit, et quod ideo postulet pacem, quia operatus sit in eis. Dicunt, se, scilicet tormenta, sustinuisse, ut post misericordiam consequantur.

VERS. 13. — *Domine, possederunt.* (Id.) Dæmones, quos in idolis coluimus. LXX : *Domine, extra te neascimus alium, non absolute alium, sed extra te : Pater enim in Filio, et Filius in Patre.*

B *Tantum in te recordemur.* (Id.) Non aliud petimus, nisi ut post errores digni simus, qui noxialis tui recordemur.

Perdidisti omnem. (Id.) LXX : Masculinum eorum, etc., *usque ad* memoria masculinum interpretatus est contra illud : *Nolite errare, Deus non irridetur.*

VERS. 15. — *Nunquid.* Non penitentiam egit, et hoc est : *Nunquid, etc., quasi diceret : Securitas negligentiam, negligentiam contemptum parit.*

VERS. 18. — *Et peperimus.* Alii distinguunt sic : *Et peperimus spiritum, salutem non fecimus in terra.*

Spiritum : salute, etc. Ut tota mente credamus, et per quem beneficia non sensitus, per tormenta discamus.

VERS. 21. — *Revelabit terra.* (Id.) Terreni tunc non poterunt celare quos occiderunt, quia tunc omnia aperta ; vel, terra quæ suscepit sanguinem martyrum et operuit, tunc revelabitur quando resurgent.

CAPUT XXVII.

VERS. 1. — *In die illa, etc.* (Id.) Tradunt Hebræi diabolum, etc., *usque ad* ut inducatur gladius super eum.

Vectem. (HIER.) LXX : Fugitivum. Tunc enim fugiet, etc., *usque ad* serpens eutem, quia insidias molliter infundit.

Cotum. Hebræi, *Tannia* ; unde Hebræi fabulabantur Leviathan habitare sub terra et in æthere, Tanniu vero in mari.

VERS. 2. — *Vinea meri cantabit.* Cui Jeremias propinat calicem meracissimum. Merum Græca, purum Latine.

VERS. 5. — *An potius ?* Vox Patris deliberative, etc., *usque ad* qui non sunt salvati auctoritate legis.

VERS. 6. — *Israel, id est populus Judæorum conversus, videns doctrina filiorum suorum orbem floruisse.*

VERS. 9. — *Idcirco.* Quasi diceret : *Ideo dimittetur iniquitas domui Jacob : et cætera propter merita scilicet apostolorum, qui per mundum idolorum altaria comminverunt.*

VERS. 11. — *Conterentur.* (Id.) Sicut Delbora ad bellum ivit et populum ad ignominiam Judæorum judicavit ; et imminente Chaldæorum captivitate, viris tacentibus Oida prophetavit : sic imminente captivitate Romanorum, veniebant forte mulieres et docebant eos.

Mulieres. Diversæ Synagogæ; vel aperte mulieres, a quæ nudatis pectoribus sanguinantes feriunt lacertos.

Docentes eam. (HIER.) Magna infelicitas populi et reprehensio, a mulieribus lamentationis carmina discere.

VERS. 12. — *Ab alveo.* LXX: ab Euphrate, etc., usque ad quia habet turbidas aquas, et non perpetuas.

CAPUT XXVIII.

VERS. 1. — *Væ coronæ superbiæ.* (ID.) Huc usque ad consummationem mundi, etc., usque ad nec poenitentia fructum salutis habuit.

Vallis pinguis. Gethsemani fertilitate frugum, per eam erat eis ascensus in civitatem, et ibi sigeabant aliqui, ludi causa, tentoria dum in civitate morabantur.

VERS. 5. — *In die illa.* (ID.) Secundum prophetiam, cum Dominus, etc., usque ad Scribæ enim et Pharisei vino et sicera inebriati sunt.

VERS. 6. — *Fortitudo revertentibus.* (ID.) Non leguntur bella Ezechia, sed Dominus pro eo bellum gessit, interfectis centum et octoginta quinque milibus Assyriorum, quorum Judæi spolia collegerunt: et ad portas Jerusalem cum gaudio reversi sunt.

VERS. 8. — *Omnes enim.* Dum Scripturarum non digerunt cibos, nec corpori faciunt vitales, sed immaturos et fetentes egerunt, ut in eis Dominus nullum inveniat locum.

VERS. 9. — *Ablactatos a lacte, avulsos.* Alios non, quia portare non possunt. Hi enim sunt qui jam solido cibo uti possunt; aliis dicit Apostolus: *Lac dedi vobis potum, non escam* (I Cor. III).

VERS. 10. — *Quia manda, remanda, manda, remanda; exspecta, reexpecta, exspecta, reexpecta, modicum tibi, modicum tibi.* (ID.) Quasi dicat. Vos non potestis doceri, quia irridentes prophetas (per quos prædicit Dominus vobis mala superventura, ut poenitentiam agatis et liberemini); opponitis, *manda, remanda*; quasi dicat: O Propheta, præcipe quod vis, minare quæ vis; hæc tamen non eveniunt quæ minaris.

VERS. 11. — *In loquela enim.* Quasi dicat: Malo vestro hæc dicitis, quia non prænuntiabit vobis Dominus amodo mala, sed statim inferet. Et hoc est: *In loquela enim labii et lingua altera loquentur ad populum istum*, etc.

VERS. 16. — *Lapidem.* Lapidem quem ædificantes reprobaverunt, hic factus est in caput anguli.

VERS. 19. — *Sola vezatio intellectum dabit auditui.*

VERS. 21. — *Sicut enim.* Philisthæos congregatos superveniens David auxilio Domini, divisit vivos a mortuis et perversa loca dispersit; unde locus ille Baalphasim nomen accepit.

Alienum opus. (ID.) Opus proprium Dei est misereri, parcere, condonare. Non suum, sed alienum est, irasci, punire.

(GREG.) In mundum veniet, ut faciat opus suum, scilicet ut redimat genus humanum; sed ab ipso est alienum opus ejus; non convenit enim Deitati conspui, flagellari, crucifigi.

VERS. 24. — *Nunquid tota.* (HIER.) Pius et mise-

ricors Deus genus humanum, ut fructum boni operis afferat, arat ut agricola vomere prædicationis, proscindit verbere tribulationis, nunc peste, nunc captivitate corrigit; et hoc est: *Nunquid tota die*, etc.

VERS. 25. — *Gith et cyminum.* Gith et cyminum quæ in virga excutuntur, etc., usque ad clavem scientiæ habentes.

VERS. 29. — *Et hoc a Domino Deo exivit.*

CAPUT XXIX.

VERS. 1. — *Væ Ariel.* (ID.) Ad Jerusalem patientis affectu: *Quia si cognovisses et tu* (Luc. XIX); Ariel, leo Dei; leo enim Dei Jerusalem potentissima et fortissima fuit.

Expugnavit. (ID.) Cum potentissima esset, repugnantibus cæcis et claudis, quando Joab primus domatium excelsæ conscendit.

Additus est annus. Cum captivitati essent a Nabuchodonosor, neque templum habebant, neque sacrificium, et hoc per multos annos: et hoc est annus ad annum additus.

VERS. 3. — *Quasi sphaeram in circumitu tuo.* Templi similitudinem retinentis antiquam, non magnificentiam.

VERS. 4. — *Pythonis*, etc. (ID.) Pythonissa quæ erat in Endor per necromantiam Samuelem, imo dæmonem suscitavit: et hujusmodi futura prædicit in populo illo. Mania, insania, unde manichæos, mathos, divinato.

VERS. 6. — *In tonitruo.* Visi sunt Romani irruere cum tonitruo, et terra moveri eorum adventu, et cum flamma ignis, quia et civitatem succenderat et templum.

VERS. 9. — *Obstupescite et admiramini.* (HIER.) Post subversionem Jerusalem et templi, id est Ariel contra Scribas et Phariseos prophetia dirigitur.

VERS. 11. — *Signatus est enim.* Hæc impleta sunt, quando et dignitatem et sacerdotium amiserunt, et civitas destructa est et templum a principibus Romanorum.

VERS. 13. — *Eo quod appropinquat populus iste.* (ID.) Dominus in Evangelio Matthæi utitur, etc., utque ad verbis propriis usos.

Labiis suis. (ID.) LXX. Labiis suis me honorat, cor autem ejus longe est a me: frustra autem colunt me, docentes præcepta hominum atque doctrinas.

VERS. 14. — *Peribit enim.* (ID.) Ab loco hoc Apostolus testimonium ponit: *Perdam sapientiam sapientium, et intellectum prudentium reprobabo*: aliis verbis eundem sensum: Vere grande miraculum fecit Deus in populo ut eodem tempore civitas arderet, et templum corrueret, et omnis magistrorum scientia deperiret.

VERS. 15. — *A Domino abscondatis.* (ID.) Quasi non videat Deus. Hoc errore Adam et Eva absconderunt se: Cain quoque dixit: A facie tua abscondar.

VERS. 16. — *Perversa est*, etc. (ID.) Ut Creator ignoret creaturam; unde Apostolus: *O homo tu quis es, qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentum se-ctori suo: Quare me fecisti?* (Rom. IX.)

VERS. 17.—*In modico et in brevi.* (HIER.) Modicum A scilicet quæ ad similitudinem veritatis artifex lingua composuerit, in splendore eloquentiæ (quod significat argentum) et in ratione sapientiæ (quod significat aurum) comminues, et disperges, et imunda judicabis.

Libanus in Carmel. Libanus mons in Phœnicia, etc., usque ad si esset cum adultero viro.

VERS. 21.—*Et declinaverunt frustra a justo.* Dæmones conati sunt, etc., usque ad Scribæ et Pharisæi declinaverunt frustra a justo, dicentes: *Non habemus regem nisi Cæsarem* (Joan. xix).

VERS. 22.—*Redemit Abraham.* De igne Chaldæorum, etc., usque ad ignis enim lingua eorum ut dicitur.

CAPUT XXX.

VERS. 1.—*Væ, filii desertores, dicit Dominus.* (Id.) Post prophetiam contra Ariel et cætera, etc., B usque ad fugerunt in Ægyptum: et hoc est: *væ, filii desertores.*

VERS. 2.—*Qui ambulatis.* Ut dicit Hieronymus: Jeremias cum eis ivit, etc., usque ad: *ut habitaretis in terra vestra.*

Erant enim in Thaphnis. Quasi dicat: An ideo recessistis a me, ut fugeretis usque in Thaphnis et Anes? Thaphnis civitas in qua magi contra Moysen signa fecerunt; Anes in finibus Ægypti sita est: forsitan timore turbati non ausi sunt in Thaphnis manere, et fugerunt usque ad Anes.

VERS. 6.—*Onus jumentorum.* (Id.) Post decem onera diversarum gentium, undecimum onus reliquarum duarum tribuum ponit, quæ remanserunt ducto Sedechia et aliis principibus in Babylonem. C

In terra. (Id.) Eremus per quam pontifex Joanna filius Charez et alii duces traduxerunt reliquias in Ægyptum contra præceptum Domini; vel, ipsa Ægyptus in qua multas tribulationes et angustias sustinuerunt.

VERS. 8.—*Nunc ergo.* (Id.) Dominus ad Jeremiam, vel ad Isaiam secundum Hebræos, etc., usque ad quia bene feci eis, bene docui, et ipsi spreverunt.

VERS. 12.—*Pro eo quod reprobastis verbum.* (Id.) Hæretici quoque et omne dogma contrarium veritati, etc., usque ad et saltem cœnosam et parvulam aquam sientibus præbere.

VERS. 13.—*Sicut interruptio cadens.* Quasi: Quomodo interruptio muri altissimi qui longam traxit ruinam difficile instaurari, et pristinum decorem recipere potest, sic veniet vobis repentina contritio. D

VERS. 19.—*Plorans nequaquam plorabit.* (Id.) Judæi referunt hoc ad tempus illud quando sub Zorobabel, etc., usque ad in specula scilicet et visione pacis, id est Ecclesia.

VERS. 21.—*Post tergum.* Prima conditione quasi in facie Adam audivit a Domino, etc., usque ad et hoc est: *Aures tuæ audient verbum momentis post tergum.*

Neque ad dexteram. In utraque parte quidquid supra modum est, in vitio est. *Neque ad dexteram,* etc. declinandum est, sed via publica gradiendum, id est regia, quæ non fallit.

VERS. 22.—*Et contaminabis laminas.* (Id.) Idola

scilicet quæ ad similitudinem veritatis artifex lingua composuerit, in splendore eloquentiæ (quod significat argentum) et in ratione sapientiæ (quod significat aurum) comminues, et disperges, et imunda judicabis.

VERS. 23.—*Et dabitur pluvia.* (Id.) In Regum volumine scriptum est, etc., usque ad nisi enim vitia abjecerint, virtutes non subeunt.

Pascetur. Quidam hæc hyperbolicos Cyri temporis, qui captivitatem populi relaxavit, in Judæa completa, contendunt.

VERS. 24.—*Commixtum migma.* Isaac hordeum sevit, etc., usque et ad per paleas et hordeum paulatim proficiunt, et transeunt ad frumentum.

VERS. 25.—*Et erunt.* In die judicii super montes et colles erunt rivi, etc., usque ad qui enim hiberit de aquis ejus non sitiet in æternum.

Interfectionis multorum. (Id.) Multi enim sunt vocati, etc., usque ad quorum linguæ in Babylone confusæ, et super quos cecidit turris in Siloe.

VERS. 26.—*Et erit lux.* Cum præmium laboris percipient, quia creatura liberabitur a servitute corruptionis. Non mirum si luna solis fulgorem recipiat: *Quia justii fulgebunt sicut sol* (Matth. xiii).

VERS. 27.—*Ecce nomen Domini.* Filius in nomine Patris, unum enim nomen est Patris et Filii et Spiritus sancti: unde: *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti:* non in nominibus, sed in nomine quod est Deus.

VERS. 28.—*Spiritus ejus velut torrens inundans.* C (HIER.) Sicut torrens inundans cum pervenerit usque ad collum, animantem suffocat, sic spiritus iræ Dei in judicio impios suffocabit. Finem omnium venisse significans, sicut torrens suffocat eum ad cuius collum pervenit; sic Dei judicium neminem transibit impunitum.

Quod erat in maxillis. Ut pro voluntate diaboli circumferrentur, hæc perdet Dominus in die judicii, vel in prædicatione apostolorum cum gentes ad fidem venerint, et idola relinquent.

VERS. 29.—*Canticum erit vobis.* Post pœnam malorum agit de gloria sanctorum. Sicut filii Israel, transito mari Rubro, cum vidissent Pharaonem et Ægyptios submersos, cum lætitia dixerunt: *Cantemus Domino, gloriose enim,* etc.; sic in die judicii, transito mundo et damnato diabolo et membris suis, sancti cum lætitia exsultabunt in Dei laudibus; eodem modo in conversione gentium.

Sicut qui pergit. Præceptum est filiis Israel, ut decimam honorum suorum Domino offerrent, Dato-rem honorum glorificantes: sic sancti in judicio offerent manipulos suos exsultantes et Deum laudantes, et gentes conversæ similiter.

VERS. 33.—*Sulphuris.* In inferno fetor intolerabilis et inextinguibilis ignis.

CAPUT XXXI

VERS. 1.—*Væ qui descendunt in Ægyptum.* (Id.) Egit de gloria honorum et de pœna reproborum, nunc revertitur ad reliquias quæ remanserunt

in terra Judæ, ducto Sedecia et aliis in Babylonem. **A** Sed prius monuit ne irent in Ægyptum : modo quia ierunt minatur malum.

Non sunt confisi super sanctum Israel. Non exquisierunt corde, sed verbis; dixerunt enim ad Jeremiam : *Ora pro nobis Dominum quid agere debeamus?* et noluerunt obedire. Cui simile : *Deum non invocaverunt.* Quod de malis sacerdotibus dictum est.

VERS. 3. — *Ipse autem sapiens.* Unde Jeremias : *Maledictus homo qui confidit in homine, etc., usque ad locus ubi crucifixus est Dominus specialiter vocatur Sodoma et Ægyptus (Apoc. xi).*

VERS. 4. — *Quia hæc dicit.* (HIER.) Hoc de illis, qui cum Sedecia in captivitatem ducti, post septuaginta annos, Domino miserante, reversi sunt, cæsis in Ægypto Israelitis et Ægyptiis, in quorum auxilio **B** confidebant.

VERS. 5. — *Sic proteget Dominus.* Ita fecit Dominus contra Samaritanos, qui impedire conati sunt ædificationem templi. Et in tempore Machabæorum in paucis multos fudit.

VERS. 6. — *Convertimini.* In prophetia, nec temporis, nec historię ordinem servat, etc., usque ad sic toto affectu mentis redirent.

VERS. 9. — *Ignis est in Sion.* Sion, Ecclesia in qua ignis et esumus qui devoret peccatores, scilicet ligna, fenam, stipulamque consumat.

CAPUT XXXIII.

VERS. 1. — *Ecce in justitia regnabit.* (HIER.) Finita prophetia de his qui in Ægyptum descenderant, incipit de adventu Christi et apostolorum ejus.

VERS. 2. — *Et erit vir sicut.* (Id.) Quasi diceret : Sic erit tutus in tribulationibus, sicut qui ventum et turbinem fugiens tuto se abscondit loco; et qui fontes purissimos invenit in deserto; qui solis ardorem suum prominenti devitat saxo.

VERS. 3. — *Mulieres.* (Id.) Matronas alloquitur captivandas a Romanis ut poeniteant; vel, per mulieres Synagogas notat, vel urbes Judææ. *Mulieres opulentæ, surgite :* Post vocationem gentium, quibus Christus in justitia imperavit, ad mulieres opulentas sermo dirigitur.

VERS. 10. — *Post dies et annum.* Unde : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi);* et alibi : *Annum placabilem Domino (Isa. lxi).*

Post dies. Id est prædicationem Christi. Qui enim impenitentes fuerunt, etsi non illico captivati, tamen illico conturbati, quia noluerant recipere prædicationem Domini.

VERS. 12. — *Super ubera plangite. Fliæ Jerusalem, nocte flere super me, sed super vos ipsas flets, et super filios vestros.*

VERS. 14. — *Onagrorum.* (Id.) Quorumlibet sylvestrium animalium et avium, quæ ibi longo tempore habitaverunt.

VERS. 15. — *Donec effundatur.* Spiritus sanctus, prædicante Eña et Enoch, descendat super nos, sicut in Pentecoste super apostolos. Adjungit autem se propheta compatiendo illis.

Desertum. Solitudo scilicet gentium vertetur in divitias Israel, et Israel reputabitur in gentes.

VERS. 17. — *Et cultus justitiæ.* Ut in silentio oramus, non in plateis, non clamantes, non in multiloquio.

VERS. 18. — *In tabernaculis.* (Id.) Jam in mansionibus cæli confidenter habitat, unde : *In domo Patris mei mansiones multe sunt (Joan. xiv);* vel, in Ecclesiis quæ in Domino fiducialiter sperant.

VERS. 19. — *Granda,* quasi diceret : Cum populus Christianus in pulchritudine pacis sederit, tunc ira Dei in saltum sæviet.

VERS. 20. — *Beati qui seminatis.* (Id.) In expositione Ecclesiasticis. Ille *magister* dignus beatitudine habetur, qui super irriguum pectus seminatur audientium, tam de Judæis quam de gentibus populo congregato.

CAPUT XXXIII.

VERS. 1. — *Væ qui prædatis.* (Id.) Contra Sennacherib : possunt hæc etiam referri ad quemlibet raptorem et ad ipsum diabolum.

VERS. 2. — *Domine, miserere nostris.* (Id.) In persona populi obsessi a Sennacherib, vel potius, apostolorum et omnium fidelium.

Mane. Qui de exercitu Sennacherib remanserunt; socios mortuos viderunt et in fugam versi sunt.

VERS. 3. — *Angeli.* Michaelis scilicet, qui princeps Judæorum, vel Gabrielis, fortitudo et dux præliorum.

VERS. 4. — *Bruchus.* Ex locusta bruchus nascitur, etc., usque ad mortuæ etiam bruchos gignant.

VERS. 6. — *Tuis.* O Ezechia; vel suis secundum alios, scilicet liberati populi.

Ejus. (HIER.) Scilicet salutis : sine timore enim neque sapientia, neque scientia quidquam prodest, unde : *Habebis multa bona si timeris Deum (Tob. iv);* et : *Initium sapientiæ timor Domini (Psal. cx).*

VERS. 8. — *Pactum.* Quod pepigit Dominus cum Abraham, scilicet : *Multiplicabo semen tuum sicut stelle, etc. (Gen. xxii);* et alibi : *Habitabis in loco isto amodo et usque in sempiternum (Zach. xi).*

VERS. 9. — *Libanus.* Templum : *Basan,* Regio Og, quam dedit Moyses trans Jordanem duabus tribubus et dimidiæ : hæc quoque uberrima. Carmelus mons terræ promissionis fertilissimus. Per hæc ergo debemus intelligere Judæos omnem fertilitatem amisisse.

VERS. 14. — *Quis poterit.* Dei magnalia narrat et Deum ignem vocat.

VERS. 17. — *Terram.* Viventium. *Beati miles, quoniam ipsi possidebunt terram,* vel in cælo positi, terrena despiciunt.

VERS. 20. — *Tabernaculum quod.* (Id.) Tabernaculum quod habuerunt Judæi per eremum, etc., usque ad Ecclesia autem immobilis fundata est supra firmam petram.

VERS. 22. — *Dominus enim.* (Id.) *Judicabit orbem terræ in justitia.*

VERS. 23. — *Lazati sunt funiculi tui, etc.* Redit ad terrenam Jerusalem, et loquitur de ea sub specie navis : superiora dicta sunt de urbe solemnitate

tis nostræ, quam Dominus fluvio suis circumdat. A editio : Facite quod vobis utile est, ut me recipiatis et pax maneant vobiscum.

CAPUT XXXIV.

VERS. 4. *Omnis militia caelorum.* (HIER.) Sol, et luna, et stellæ obscurari videbuntur, clarescente vera luce, quæ est Christus. Spiritus quoque mali, amissa potestate, in inferno recludentur.

Et complicabuntur sicut liber. Non scilicet Interior, etc., usque ad nihil enim postea scribetur in eis.

VERS. 6. — *In Bosra.* (Id.) In civitate mundi contra Deum munita. Bosra enim munita, vel ex Deo; mundus enim voluntate Domini firmatur; unde : *Ipse super maria fundavit eum : et : Ego confirmavi columnas ejus.* Bosram et Edom, Hebræorum magistri, Romam volunt intelligi, et omnia de ipsa dici quæ sequenti continentur capitulo.

VERS. 8. — *Quia dies ultionis Domini annus retributionis.* Post generalem mundi ultionem, ad Jerusalem revertitur, cui primum loquebatur et destructionem ejus plano sermone describit, quæ facta est a Romanis.

VERS. 11. — *Ibis.* Avis aquatica serpentibus inimica : has aves dicit Josephus a Moyse delatas in bellum contra Æthiopes; quia serpentes abundant in terra illa per quam aditurus erat.

VERS. 12. — *Nobiles ejus.* Apostoli enim jam transierant ad gentes : alii fideles admonitione Spiritus sancti, imminente captivitate, transierunt Jordanem in regnum Agrippæ qui pacem habebat cum Romanis.

CAPUT XXXV.

VERS. 1. — *Lætabitur.* Exposita captivitate Judæorum, agit de conversione gentium.

VERS. 2. — *Saron.* Populi Judæorum; unde : *Erit Saron sicut desertum (Isa. xxxii).*

VERS. 7. — *Viror calami.* Impletio Scripturæ, quæ per calamum; et intentionis adjutorium, quæ per juncum : calamus enim et juncus juxta aquas oriuntur et virent.

CAPUT XXXVI.

VERS. 1. — *Et factum est.* (HIER.) Libri Regum et Paralipomenorum consentiunt, etc., usque ad Jerusalem obsedit.

VERS. 3. — *Sobna.* (Id.) Sobna scriba, alius, non superbus, qui, ut tradunt Hebræi, comminatione Rabsacis perterritus, inferiorem partem civitatis tradidit, arce remanente et templo.

VERS. 4. — *Hæc dicit.* Sicut forsitan a patre audierat, hæc dicit Dominus : et ut verba ejus habeant majus pondus, notat arrogantiam : Hæc dicit rex magnus, quasi contraria fortitudo.

VERS. 6. — *Ecce confidis.* (Id.) Mentitur plane. Nusquam enim legitur Ezechiam in Ægypto spem posuisse.

VERS. 8. — *Nec poteris.* Non ex imbecillitate, sed præceptorum Domini observatione, qui per Moysen de rege Israel præcepit, dicens : *Non multiplicabis tibi equos, et currus, nec uxores plurimas.*

VERS. 16. — *Facite mecum benedictionem,* etc. Laudate me, benedicite me. Vel sicut habet alia

CAPUT XXXVII.

VERS. 1. — *Et factum, est cum audisset rex Ezechias, scidit vestimenta sua.* (Id.) Scidunt vestes, quia audierant Rabsacen blasphemantem. Scidit rex, credens ex peccatis suis et populi hoc provenisse.

VERS. 2. — *Isaiam filium Amos.* In libro Regum legitur, qui misit ad Isaiam prophetam. Sed hic, quia de se Isaias textit historiam, non prophetam, sed filium prophetæ se nominat.

VERS. 4. — *Pro reliquiis.* Jam enim decem tribus adductæ, civitates Judæ et Benjamin vastatæ : pars etiam inferior civitatis in manus hostium tradita ab impio et superbo pontifice Sobna. *Leva oculos,* etc.

VERS. 7. — *Ecce ego dabo ei spiritum,* etc. Quasi dicat : Non dicam universa quæ Assyrio faciam, ne meam videar jactare potentiam, sed hoc unum : *Ecce ego dabo.*

VERS. 8. — *Et invenit.* Pugnasse Sennacherib regem Assyriorum contra Ægyptios, etc., usque ad Chaldaicæ scriptores historia.

VERS. 15. — *Oravit.* (HIER.) Jam securior de liberatione. Ante enim ascendit, sed non legitur orasse, quia pro peccatis suis metuebat hæc fore.

VERS. 18. — *Vere enim, Domine :* multis probatur historiis venisse reges Persarum in Græciam, et subvertisse et spoliassse templa.

VERS. 21. — *Et misit.* Historia libri Regum et Paralipomenorum admiscetur prophetiæ, quia est prophetia de liberatione urbis, de interitu Assyrii, de reversione solis, et de annis Ezechiiæ additis.

VERS. 22. — *Filia Jerusalem.* Quæ prius non responderat, jam certa de ultione, securi de pœna.

VERS. 25. — *Et exsiccavi.* Tantus fuit exercitus ut fluentia exsiccarent, et ideo puteos aquæ inopia facerent.

VERS. 29. — *Superbia.* (Id.) Non ultra sustinebo, ut scias te non viribus hæc potuisse, sed arbitrio meo. Merebantur enim impiæ gentes et infructuosæ arbores ut per te, quasi securim succiderentur.

VERS. 30. — *Tibi autem.* (Id.) Omnia hæc per nuntios Propheta ad Ezechiam loquitur, quid Sennacherib dixerit, quid ei Dominus responderit : nunc ad ipsum verba convertit, ne dubitet ventura quæ prædixit. In hoc enim maxime prophetis credebatur, quia non solum longe post futura, sed in proximo complenda testabantur.

Et in anno. Scilicet imminente messe, irruerunt Assyrii, et vastaverunt messes, et vineta, et oliveta : et ob nimiam obsidionem, quod ex granis repertum est, habuerunt in victum primo anno et secundo; quia enim in anno obsidionis serere non potuerunt, quæ repererunt ex pomis et frugibus sumpserunt.

VERS. 33. — *Propterea.* (Id.) Revertitur ad propositum, et post futurorum spem metum excutit præsentem. Nec enim tanta erit lætitia de his quæ promittebat futura, quanta de imminentibus cura

VERS. 35. — *Propter me.* Significat, quia non ex

merito suo, sed Dei clementia conservantur, imo et patris eorum David memoria. In quo admonentur suæ negligentiae, et fidei illius, atque justitiae, quam tantum diligit Deus, ut posteros sanctorum merito eorum tueatur.

VERS. 37. — *Et reversus.* Ideo reservatus, ut sciat potentiam Dei et blasphemantia comprimat ora, et prædicet majestatem illius quem ante despexerat.

VERS. 38. — *Filii ejus.* Invidentes (secundum traditionem Judæorum) Asaraddon, etc., usque ad reservatus a filiis in templo Dei sui occidendus.

Ararat. (HIER.) Regio Armeniæ campestris, per quam fluit Araxes, incredibilis ubertatis, ad radicem Tauri montis, qui illuc usque tenditur. Arca vero Noe non ad montes generaliter Armeniæ delata est, quæ appellata est Ararat, sed ad montes Tauri altissimos, qui imminet campis Ararat.

CAPUT XXXVIII.

VERS. 1. — *In diebus illis ægrotavit.* (HIER.) Quia de victoria dignas Deo grates non retulit, sed in superbia evanuit, sicut Regum et Paralipomenorum liber aperit; unde: Quem Deus diligit, corripit, ne elevetur in superbiam post incredibiles triumphos.

Morieis tu. Cui simile: *Ninive subvertetur*: et multa sub comminatione prædicta, nec impleta; non Deo mutante sententiam, sed provocante nos ad sui notitiam. Dominus enim patiens est super malitia.

VERS. 2. — *Ad parietem.* (Id.) Templi, scilicet juxta quod Salomon exstruxit palatium.

VERS. 3. — *Obsecro, Domine.* Iturus ad Dominum, narrat opera sua. Felix conscientia, quæ in tempore malorum potest recordari bonorum.

Obsecro, Domine. Audiens se moriturum, non annos plurimos petit, sed Dei judicio dimittit quid præstare velit: noverat Salomonem Deo placuisse, quia non petierat ampliores annos vitæ.

Et quod bonum. Idola patris sui destruxit, ostia domus Domini, quæ ille clauserat, aperuit, serpentem æneum quem in Gabaoon Judæi adorabant comminuit, et in ventum sparsit.

Et flevit. Flevit quia moriebatur sine filiis, etc., usque ad et post mortem plurimos resuscitados legamus.

VERS. 4. — *Et factum est Verbum Domini.* Præpostero ordine hic refertur historia, quæ in Regum volumine consequentius legitur.

VERS. 5. — *Ecce ego adjiciam super dies.* Secundum quod visum est, etc., usque ad et de annis Ezechiae additis.

VERS. 7. — *Hoc autem tibi erit signum a Domino, quia fecit Dominus verbum hoc quod locutus.* (Id.) Præsentis scilicet temporis et futuri, ut quomodo sol revertitur ad exordium sui, ita Ezechiae vita ad evolutos redeat annos. Nobis quoque in hebdoade et ogdoade viventibus post resurrectionem Christi vitæ spatia protelentur.

VERS. 10. — *Ego dixi.* (Id.) Cum Deus Ezechiae sine labore victoriam dedisset, etc., usque ad peccatores in dimidio dierum moriuntur.

In dimidio dierum meorum. Unde: Viri impii et

dolosi non dimidiabunt dies suos, quia non impleant opera virtutum, nec poenitendo emendant delicta.

Ad portas inferi. Quæsi. Ubi constituta est domus omni viventibus ante adventum Christi.

VERS. 11. — *Quietis.* Quidam codices habent: Quievit generatio mea, quod et Hieronymus aliquando transtulit, deceptus ambiguitate verbi, et postea correxit.

VERS. 15. — *Respondebit mihi.* (Id.) Quod erravi emendabo, tu esto fidejussor et protector: *Non est enim volentis neque currentis, sed Dei misericordis* (Rom. ix).

Cum ipse. Hæc mihi juste, quasi diceret: nihil restat nisi patienter sustinere et ipsum fortem exorare qui fecit quod voluit.

B *Recogitabo.* Quod præteritum est non adjuvat sustententem; unde stulta est Epicuri sententia, qui asserit recordatione præteritorum bonorum mala præsentia mitigari.

In amaritudine animæ, quasi diceret: et hi etiam in amaritudine, quia præsens tribulatio nihil boni præteriti sentit, et semper humana felicitas aliquibus aspergitur aversis.

VERS. 18. — *Quia non infernus confitebitur.* Sine fine damnati neque in inferno poenitentiam agunt, neque laudes Deo referunt.

VERS. 19. — *Vivens vivens,* etc. Non infernus vel mors. *Pater filiis.* Unde: interroga patrem tuum, et annuntiabit, etc.

VERS. 21. — *Super vulnus ejus.* Aiunt Hebræi *Sehin* (שֵׁחַן) ulcus sonare, non vulnus, etc., usque ad cum Deus fecerit eam.

CAPUT XXXIX.

VERS. 1. — *In tempore illo.* (HIER.) Superius dictum est, quia Asaraddon Sennacherib successit, etc., usque ad et amisso virili robore, in muliebrem redigitur molitiam.

VERS. 2. — *Et in omni potestate sua.* (Id.) In thesauris domus Domini, in quo præcipue offendit. Hoc enim non erat potestatis ejus. Jam tamen de valvis illis templi auri laminas tulerat.

In thesauris ejus. Tacet de thesauris Domini, metuens reprehendi, quod scilicet ostendit eis quodcumque haberet in potestate, templi, scilicet supellectilem; unde:

D **VERS. 7.** — *Et erunt eunuchi.* (Id.) Tradunt Hebræi hoc impletum esse in Daniel et ejus sociis, qui capto Joachim filio Josue, cum suo populo sunt capti et in Babylonem ducti et eunuchizati, vel evirati; non tamen putandum quod eunuchi fuerint corpore, sed mente, sicut qui se castraverunt propter regnum cælorum (Matth. xix).

VERS. 8. — *Fiat tantum pax.* Debit peccatum suum cum David confiteri, et iram Dei removere a posteris, aut compati cum Moyse, qui dicit: *Dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro quem scripsisti* (Exod. xxxii). Quod quia non fecit, propterea non respondet ei; sed, conversus ad populum, dicit: Consolamini, etc.

CAPUT XL.

VERS. 1. — *Consolamini.* Quasi dicat : Quia rex vester non compatitur vobis, consolamini Christo. Potest ad gentes referri, de quibus Dominus per Zachariam : *Ego congregabo populum orientis, et erunt mihi in populum, et ego ero illis in Deum* (Zach. viii).

Loquimini ad cor. (HIER.) Ad cor loquitur qui mœstum consolatur, sicut de Sichen dicitur : *Locutus est Sichen ad cor ejus, et consolatus est eam* (Gen. xxiv).

Jerusalem. Jerusalem a Chaldæis et Romanis corpore et anima ; Ecclesia a persecutoribus corpore cruciata, animo angustiata.

Malitia ejus. Malitia afflictio sicut illud : *Si est malum in civitate quod non faciat Dominus* (Amos. iii).

Dimissa est. Causa consolationis, remissio peccatorum, etc., usque ad quia purgata sunt et soluta **B** per pœnas.

VERS. 3. — *Vox clamantis.* (Id.) Hujus vocis memores, Judæi miserunt ad Joannem ut interrogarent eum : Tu quis es ?

VERS. 4. — *Omnis vallis exaltabitur. Qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, etc.* Hoc usque hodie in deserto gentilium Ecclesiarum clamant magistri.

VERS. 5. — *Et videbit omnis caro.* De primo adventu subito ad secundum raptus dicit : *Et videbit omnis caro.*

Os Domini. Prophetæ qui prædicaverunt futurum Christum, scilicet salutare Dei nostri.

VERS. 6. — *Quid clamabo ?* (Id.) Non sine causa querit : cum enim se sponte obtulit, dicens : *Ecce ego, mitte me* : populo suo dura nuntiavit, et nunc idem metuit.

Omnis caro. Qui portat imaginem terreni, etc., usque ad sic homo, per ætatum successiones, amittit decorem et cadit in mortem.

VERS. 8. — *Verbum autem Domini.* Verbum Christus cum corpore suo, quod est Ecclesia.

VERS. 9. — *Sion.* (Id.) Per Sion et Jerusalem, apostolos et alios doctores intelligit, quos admonet ut quæ a Domino acceperunt prædicent, et culmina virtutum ascendentes, verbo et exemplo doceant.

VERS. 11. — *Gregem suum, etc.* Nunc contemplatione, in futuro ipsa visione : nunc docendo, postea salvando vel satiando.

Fetas. Doctores filios quotidie Deo parturientes.

VERS. 12. — *Quis mensus est ?* (Id.) Ne de vocatione gentium dubitetur, magnitudo vocantis describitur.

Pugillo. Pugillus, contractis digitis pugnus, palmus a pollice usque ad minimum digitum extenta manus, ut per palmum et pugillum cœlos extentos et globum terræ noverimus.

VERS. 13. — *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me ad annuntiandum mansuetis misit me : Et requiescet super eum Spiritus Domini.*

VERS. 15. — *Quasi pulvis exiguus.* (Id.) Hebræi hoc verbo tenuissimum pulverem significari putant, etc., usque ad et tam Græcæ quam Latine lingue paupertatem.

VERS. 16. — *Libanus non sufficiet.* Libanus mons

A maximus et pascuis uberrimus et arboribus ; sed etsi omnia ligna succidantur ad succendendum, et omnia animalia immolentur ad holocaustum, ad implendam vel placandam tamen majestatis potentiam non sufficiunt.

VERS. 19. — *Nunquid.* Stultitiam gentium redarguit, ut ab idololatria recedant.

VERS. 20. — *Forte lignum.* (Id.) Hebraice mesuchan (מסכן), quia genus ligni est imputribile, de quo maxime idola fiunt : hoc autem dicit ut, idolis reprobatis, suscipiatur doctrina Evangelii et reveletur gloria Domini, ut videat omnis caro salutare Dei.

VERS. 21. — *Ab initio.* Legis Moysi, vel a principio mundi in ipsis creaturis quæ omnes suum suo modo prædicant artificem.

VERS. 22. — *Super gyrum.* Hinc nonnulli terram quasi punctum et globum esse contendunt.

Quasi locustæ. In ejus comparatione, vel considerata terræ magnitudine.

Tabernaculum. Hinc quoque in similitudinem sphæræ cœlum esse contendunt, et ejus hemisphærium terris imminere.

VERS. 23. — *Qui dat secretorum.* Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi, et hoc est : *Qui dat secretorum scrutatores, quasi non sint* (I Cor. i).

VERS. 25. — *Cui assimilastis me, adæquastis me, dicit Sanctus.* Quasi diceret : Quare similitudini Deum comparatis, nec ex creaturarum magnitudinem Deum creatorem intelligitis ? si non creditis verbis, credite oculis vestris, et elementorum omnium servitute omnipotentiam Domini cogitate.

VERS. 26. — *In numerare.* (Id.) Illi numerata sunt quæ Abraham numerare non potuit : et serviunt delegato officio, ut sol cursum cœli uno expleat anno, et cætera suo modo.

Militiam eorum, etc. Angelos scilicet, unde : *Millia millium ministrabant ei* (Dan. vii). Inde et Dominus Sabaoth dicitur, id est militiæ, vel exercituum, vel virtutum.

VERS. 27. — *Quare dicis, etc.* (Id.) Cum hæc propheta diceret, etc., usque ad sine judice sumus, et immerito affligimur.

Via mea. Bona opera, non pertinent ad Deum terrena, non considerat quid quisque agat. Inde injuste opprimitur, quasi jumenta et pisces, sine rectore.

VERS. 28. — *Creavit.* Omnia novit, omnia continet, omnia majestate sua dispensat.

Sapientiæ ejus. (Id.) Ex hoc loco aliud apostoli sumptum videtur : *Incomprehensibilia judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* : quasi diceret : Solus Deus æternus, impassibilis, cætera omnia deficient.

VERS. 30. — *Deficient pueri.* Qui scilicet gaudent corporis sanitate, et pueritiam et adolescentiam putant esse perpetuam.

VERS. 31. — *Mutabunt.* Ut sint fortes in Deo, fient debiles mundo, et post mortem carnis fient immortales.

Sicut aquilæ. Sicut aquila secundum physicos, alliso ad silicem rostro, vetustate nimia aduncato

innovatur, sic qui vetustatem peccati per petram, A quæ est Christus, mortificant, mortui mundo inponantur Deo, unde : *Renovabitur ut aquilæ juvenus tua (Psal. cxi).*

CAPUT XLI.

VERS. 1. — *Taceant insulæ.* (HIER.) Quia in salo gentes, scilicet quæ salsis et amaris fluctibus sæculi tonduntur. I

VERS. 2. — *Quis suscitavit ab oriente.* (Id.) Quidam Hebræorum hoc ad Cyrum regem Persarum referunt, etc., usque ad qui ab initio cognovit hæc.

VERS. 3. — *Semita in pedibus.* Laborem vel lassitudinem ejus vitæ non sentiet: *Exsultavit ut gigas ad currendam viam.*

VERS. 5. — *Viderunt insulæ.* (Id.) Id est gentes in circumita, etc., usque ad et confortavit eum clavis præceptorum, ut in timore Domini permaneret. B

VERS. 8. — *Et tu, Israel, serve meus.* (Id.) Dominus ad apostolos affectuose, etc., usque ad postea electi in amicitiam Dei jungimur.

VERS. 9. — *Et a longinquis.* Jam usque ad extrema Judæi dispersi, et inde ad finem multi vocati.

VERS. 14. — *Vermis Jacob.* (Id.) Vermes dicuntur apostoli, tanquam ejus imitatores qui dicit : *Ego sum vermis et non homo (Psal. xxi).* Et sicut vermis penetrat terram, sic prædicatio eorum corda audientium.

Qui mortui estis ex Israel. Sicut ille qui dicit : *Quotidie morior propter vestram gloriam, fratres (I Cor. xv)*; et alibi : *Vivo autem jam non ego; vivit vero in me Christus (Gal. ii).*

VERS. 15. — *Ego posui te quasi plaustrum.* Vir ecclesiasticus habet prædicationis rostra, etc., usque ad ut male congregati bene dividantur.

VERS. 19. — *Dabo in solitudinem cedrum.* (Id.) Arborum varietates diversitatem spiritualis gratiæ significant, ne saltem una chorda de cithara Domini, et aliqua virtus gratiarum Ecclesiæ deesse videatur : quarum sublimitatem ad coelestia festinantem illuminat lignum olivæ, fomes lucis, requies laborantis vel lassati.

Spinam, et myrtum, et lignum olivæ. LXX : *Sethim,* quæ est arbor albæ spinæ similis, etc., usque ad et ideo consolatores sanctæ Ecclesiæ significat.

VERS. 22. — *Annuntiate.* (Id.) Significat quia idola nec audiendi nec respondendi habent facultatem, etc., usque ad patet quod idola post adventum Christi vocem amiserunt.

VERS. 23. — *Si potestis.* Neque dæmones possunt, nisi Dei permissione, quod assident idolis, quia nec porcos, nec sancti Job jumenta potuerunt disperdere sine Dei permissione. Paulus quoque tradidit Satanæ quosdam.

VERS. 25. — *Suscitavi.* (Id.) Adhuc contra idola loquitur et contra cultores eorum, etc., usque ad ut credant in eum qui venit ab ortu solis.

VERS. 26. — *Quis annuntiavit ab exordio?* quasi diceret : Nullus in gentibus fuit qui annuntiaverit adventum Filii. Si est autem qui annuntiaverit, dice-

mus, quia justus est; in adventu Filii, dæmones, qui in idolis ventura nuntiabant, obmutuerant.

Audiens sermones vestros. Quia bruta gentilium corda errorem suum intellexerunt, et vaticinia falsa reliquerunt.

VERS. 27. — *Primus ad Sion dicit.* Ecclesiam significant; ecce astiterunt filii, scilicet tui, quos per fidem meam donavi tibi, scilicet apostoli, quorum prædicatione nati sunt tibi filii.

VERS. 29. — *Ecce omnes injusti.* Quidquid de idolis vel de gentibus diximus, ad hæresiarchas et pravitate dogmata referamus, quia, Christo pacem Ecclesiæ nuntiante et veritatem monstrante, ipsi errores sequuntur, et vento et turbiui comparantur.

CAPUT XLII.

VERS. 1. — *Ecce servus.* (HIER.) Notandum quia apostoli Jacob, Israel, et semen Abrahæ appellantur, quibus postea quasi servis et hominibus dicitur: *Noli timere, vermis Jacob,* etc. Christus autem non semen Jacob vel Israel, sed servus dicitur.

Dedi Spiritum. In conceptione; unde : *Spiritus sanctus superveniet in te,* etc. (Phil. ii). Et in baptismo claruit, cum Spiritus in specie columbæ super ipsum requievit (Luc. i).

VERS. 3. — *Linum fumigans.* Sacerdotium jam pene extinctum, de lino autem fit sacerdotale vestimentum.

Educat judicium. Judicabit, scilicet non metuens Scribas et Phariseos.

VERS. 4. — *Non erit tristis.* (Id.) Hoc Mathæus non posuit, sive inter judicium et judicium media scriptoris errore sublata sunt. Est autem sensus, æqualitatem vultus omni tempore conservabit: Quod de Socrate falso gloriantur philosophi, quod scilicet plus solito non tristis fuerit, nec lætus. C

In terra judicium. Unde : *In judicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident videant,* etc. (Joan. ix).

VERS. 6. — *Justitia.* Justum fuit ut transiret per apostolos ad gentes contemptus a Judæis.

VERS. 7. — *Vinctum.* Funibus peccatorum : in Evangelio, quem Satanæ vinxerat Dominus solvit.

VERS. 8. — *Alteri.* Filius et Spiritus sanctus in Deitate a Patre alter non est, et ideo eandem et gloriam et laudem habet.

VERS. 9. — *Vobis faciam.* Ut sciatis, quia ego Dominus, non est alius præter me : et qui priora cernitis impleta, credatis quæ polliceor futura. D

VERS. 10. — *Novum.* In novitate Spiritus, non in vestustate literæ; nec solum in Veteri Testamento, sed etiam in Novo.

Qui descenditis in mare. (Id.) Prius piscatores piscium, post hominum; unde ad litteram : multa maria transierunt.

VERS. 11. — *Cedar.* Filius Ismaelis : Saraceni ab eo, qui melius Agareni : sed nomine liberæ velaverunt ignominiam ancillæ. Ismael enim filius ancillæ Agar fuit, ab hac Saraceni. Duodecim enim duces genuit. Nomine quoque ejus ipsa dicitur provincia.

De vertice montium. (HIER.) *Super montem excelsum ascende. De vertice montis. De altitudine virtutis et contemplationis, ut etiam exemplo doceant quæ prædicant.*

VERS. 13. — *Vociferabitur. Unde: Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus (Deut. xxxii); et ego in gente stulta irritabo eos.*

VERS. 14. — *Sicut parturiens. Partum consilii mei profundam in lucem sicut mulier infantem, sic profetam dissimulatum dolorem.*

VERS. 16. — *In semitis. (Id.) In cognitione prophetarum, qui sunt semitæ ad Christum, cum ejus natiuitatem, resurrectionem et ascensionem prædicant.*

VERS. 17. — *Confundantur. Cum plenitudo gentium intraverit. Tunc etiam Israel conversus, erroris sui poenitebit, qui idolis ante servivit.*

VERS. 22. — *Laqueus juvenum. Revertitur ad prædicationem Domini, iterum Scribæ et Phariseos: Hi enim erant laquei simplicibus ne ad Dominum converterentur.*

VERS. 23. — *Quis est. Hortatur eos propheta, ut saltem aliqui audiant et causam suæ captivitatis intelligant et caveant.*

VERS. 25. — *Super eum. Ut quod prius tacuerat, jam non taceret nec verbis, sed tormentis corripere.*

Et non cognovit. Sicut historiarum tradunt, nec gentes hoc fieri in ultionem filii intellexerunt, nec Judæi malitia sua excæcati.

CAPUT XLIII.

VERS. 1. — *Et nunc hæc.* Superius locutus est de captivitate Judæorum qui credere noluerant, nunc primitivam alloquitur Ecclesiam, quæ est de Judæis, ut Creatorem animæ suæ et corporis intelligant.

Creans te Jacob. Jacob supplantator, Israel vir videns Deum. Hi sunt apostoli et apostolici viri, qui et vitia supplantaverunt, et Deum videre meruerunt.

VERS. 2. — *Per aquas, etc. (Id.) Secundum Hebræos: Per aquas Ægyptii, etc., usque ad hæc quoque regna prædicando transferunt apostoli, et Dominus ubique cum eis.*

VERS. 3. — *Delis propitiationem.* Ut inde acquiras tibi misericordiam et coronam, prædicando, scilicet, Ægyptiis, et Æthiopicis (qui pene ultimi) et Saba eis: est autem Saba civitas in finibus Æthiopiæ sita: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines, etc.*

VERS. 5. — *Ab Oriente. Multi venient ab Oriente et Occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob, ab omnibus scilicet mundi partibus.*

VERS. 8. — *Educ foras.* Vox Patris ad Filium de Judæis mente cæcis. Et nota prius esse factam vocationem Judæorum, deinde gentium.

VERS. 9. — *Omnes gentes.* Propheta ad gentes, increpans de idololatria et admirans quod nullus in gentibus hoc præscire potuit; sed tantum populus Dei qui legem Dei accepit, prophetas habuit.

VERS. 10. — *Non est formatus.* Quidam codices habent *plasmatus*; sed non convenit bene, sic tamen potest exponi: Ante me non est formatum

idolum, quia feci hominem justum a quo injuste formatum est idolum.

VERS. 13. — *Ego annuntiavi et salvavi.* Per prophetas natiuitatem Filii, vocationem gentium, expulsiōnem dæmonum.

VERS. 14. — *Hæc dicit Dominus Salvator, etc.* Hæc, scilicet quæ sequuntur: Pater ad apostolos. Propter vos qui scilicet testes mei estis, qui scilicet Evangelium prædicatis. Quibus dixit: Noli timere. *Chaldæos in navibus.* Secundum historiam, Chaldæi abundant fluminibus, et strenui sunt navibus et inde gloriantur.

VERS. 15. — *Ego Dominus sanctus vester.* Olim filiis Israel, modo vobis apostoli, in mundo expulsi dæmonibus et omnibus victis principibus.

VERS. 19. — *Facio nova.* Multa quæ reficiant animas, non corpora: olim de petra unum tantum produxi fontem ad corpora reficienda.

VERS. 20. — *Dracones et struthiones.* Maligni, venenosi, qui in solitudine gentium morabantur, idololatriæ sanguine morumque feritate bestiales.

Struthio speciem alarum habet, volatu caret. Sic hypocrita speciem sanctitatis habet, rem autem non habet.

VERS. 22. — *Non me invocasti. (HIER.)* Ad Judæos loquitur, qui ante adventum Domini idola coluerunt; vel ad eos qui post adventum credere noluerunt.

Nec laborasti. Non feci te laborare post adventum Filii, ut pretiosa quæque offerres, quia: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, etc. (Psal. l.)* Vel: Non laborasti in me tantum qui idolis offerebas.

VERS. 23. — *In thure.* Per thus et calamum, qui est sarculus arboris aromaticæ, omnia aromata accipe.

VERS. 25. — *Ego sum. (Id.)* Quasi diceret: Fecisti me laborare sub onere peccati tui; ideo jam non servum meum, non puerum voco, sed simpliciter appello Jacob et Israel, ut ostendam et arguam peccatores.

VERS. 26. — *Reduc me.* Bona quæ feci tibi. *Quid ultra debui facere tibi, et non feci?* Vel: Si quid justus habes, ego libenter recipiam.

VERS. 27. — *Pater tuus.* Abraham scilicet qui, Domino terram promissionis pollicente, respondit: *In quo sciam quia possidebo eam?* Vel ipse Abraham qui peccasse dicitur in promissione filii dubitando; vel, populus in deserto contra Deum murmurando, quasi diceret: cognoscet de peccatoribus generatum.

Interpretes. Quasi diceret: inter partes, scilicet pacem ferentes.

CAPUT XLIV.

VERS. 1. — *Et nunc audi, Jacob.* Primos fideles de Judæis aliis obduratis cum quodam privilegio nominis et dignitate honoris alloquitur; apostolorum scilicet chorum. *Audi, Jacob serve meus.* Prima servitus, secunda electio.

VERS. 2. — *Ab utero auxiliator tuus.* In quo fratris plantam arripuisti, vel, in principio Ecclesiæ manus persecutorum evasisti.

Et rectissime quem elegi. Israel, secundum Hebraicam veritatem, rectus vel rectissimus. Quod ante, vir

videns Deum dicitur : non a proprietate, sed a sono A virtutemque meam et sapientiam quæ in me est, vocis habetur. non est alius Deus.

VERS. 3. — *Effundam Spiritum meum.* Scilicet in baptismo per impositionem manuum.

VERS. 4. — *Quasi salices juxta præterfluentes aquas.* Salix arbor infructuosa, etc., usque ad quæ cito credidit prædicantibus apostolis.

VERS. 5. — *Iste dicit.* Credentium varietatem describit.

Et in nomine Israel assimilabitur. Ut recipiant legem, et prophetas, et Spiritus sancti gratias quæ Israeli promissæ sunt.

VERS. 6. — *Ego primus et ego novissimus.* Post vocationem gentium quæ, abjectis idolis, crediderunt, agit contra eos qui converti noluerunt.

Absque me non est Deus. Non dicit se solum esse, B sed præter virtutem et sapientiam suam nullum externum Deum esse, deorum multorum opinionem et simulacra condemnans.

VERS. 12. — *Esuriet et deficiet.* (HIER.) Fame et siti artificis, etc., usque ad quorum Deus venter est, gloria in confusione eorum.

VERS. 23. — *Jubilate, extrema terræ.* (ID.) Angeli quasi habitatoribus terræ præsent; vel apostoli, vel prophetæ super quos et alii esse constant; unde Ephesiis dicitur : *Super ædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, etc.*

VERS. 24. — *Hæc dicit Dominus Redemptor, etc.* (ID.) Supra locutus est de idolorum subversione, et Israel poenitentis redemptione : nunc autem de potentie suæ magnitudine, ne quis dubitet de salvatione quam promittit.

VERS. 26. — *Qui dico.* De restauratione quæ facta est a Zorobabel et aliis ducibus, Cyro permittente, loquitur : Cum tamen adhuc implenda esset captivitas.

VERS. 27. — *Flumina tua.* Sub Dario scilicet et Cyro nepote ejus. Nocte enim qua ab eis Balthasar occisus est, Euphrates fluvius, qui per mediam civitatem fluebat, ab eorum exercitu in rivos divisus est, ut per ejus alveum civitatem ingrederentur.

CAPUT XLV.

VERS. 1. — *Hæc dicit Dominus Christo.* Apud Romanos diadema, apud Judæos unctio, et reges facit et sacerdotes, a qua et christi dicuntur. Cyrus christus, non unctione, sed dignitate.

Et dorsa regum. (ID.) Quæ civitas illi non patuit? Quis regum terga non vertit? qui muri, ante inexpugnabiles, non sunt ejus obsidione subversi? Hæc autem completa plenius invenies in historia Xenophontis.

VERS. 3. — *Thesaurus absconditos.* Cunctarum urbium, ut abjectis idolis, beneficiis invitatus, unum Deum sentires, qui ante prædixit nomen tuum antequam esses.

VERS. 4. — *Et vocavi te.* (ID.) Sicut vocavi Abraham, Isaac et Jacob, etc., usque ad Filium autem Christus oleo lætitiæ unctus præ participibus suis.

VERS. 5. — *Extra me.* Quia Filius et Spiritus sanctus in Patre ; præter sermonem quippe et rationem

non est alius Deus.

VERS. 6. — *Ut sciant.* Esdras dicit Cyrum scripsisse omnibus gentibus non esse Deum, nisi Deum Israel. Vel ex captivorum liberatione Dei clementia et potentia omnibus magis nota. Josephus autem in libro Antiquitatum ideo populum fuisse dimissum ait, quia Cyrus legit in libro Isaïæ quæ de eo Dominus per prophetam dixerat ante.

VERS. 7. — *Tenebras.* Noctem vel captivitatem. Quasi poenitentes misertus a captivitate redco; iratus peccantes captivo.

Malum. (ID.) Bellum, scilicet afflictionem secundum quod dicitur : Sufficit diei malitia sua. Confundantur ergo qui Deum malorum conditorem arbitrantur. Hic enim malum non contrarium bono, sed pro afflictione ponitur et bello.

VERS. 8. — *Rorate cæli.* (ID.) De adventu Christi, per Cyrum significati, quia a captivitate diaboli liberabit genus humanum, convenienter adjungit. Vel possunt hæc hæerere superioribus, ut Cyro captivitatem laxante metonymicos cælum et terra lætentur.

Et nubes. Prophetæ corda nostra salutari pluvia irrigantes, et Christi nativitatem et resurrectionem et ascensionem annuntiantes, unde : *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem ; et alibi, Veritas tua usque ad nubes.*

Creari eum qui : scilicet vermis fuit, et geminatus de terra legitur secundum humanitatem.

VERS. 9. — *Væ qui contradicit :* quasi diceret : C Credite quæ prædico, Christam scilicet venturam, quia, *Væ qui contradicit factori suo (Psal. LXXV) :* vel Cyrum cui per liberationem populi mei omnia regna substernam.

VERS. 10. — *Mulieri, quid parturis ?* Vir mulieris potens, mulier viri potens.

VERS. 11. — *Plastes ejus, Filii, secundum humanitatem in utero virginali, unde : Spiritus sanctus interveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, etc.*

VERS. 12. — *Et omni milivæ.* Hac occasione putant quidam astra esse rationalia ; aiunt enim, quia insensatis non mandaret aliquid, quæ mandata nos intelligerent.

VERS. 13. — *Ego suscitavi.* (ID.) Quasi diceret : Qui supradicta feci ; quid mirum si et Filium mittam D in mundum ut redimat genus humanum et a mortuis suscitem eum ?

Vias ejus dirigam. Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I Petr. II).

Ipse ædificabit. (ID.) De quo dictum est : *Non cognovisti me.* Nec ipse ædificavit civitatem vel templum, sed permisit ædificari : nec in ejus tempore hoc consummatum est, sed Assueri.

VERS. 14. — *Labor Egyptii.* Cultus idolorum. Multum enim laborabat in exsequendis idolorum sacrificiis. Sed apostolis prædicantibus conversi sunt, et præ omnibus regnis abundant ibi religiones monachorum, ut ubi abundavit delictum, superabundet et gratia (Rom. v).

VERS. 19. — *Non in abscondito*, etc. (Id.) Olim in A monte Sinai uni tantum populo dixit: *Non erunt tibi dii alieni* (Exod. xx). Evangelium autem per apostolos omnibus gentibus prædicavit, unde: *In omnem terram exivit sonus eorum* (Psal. xviii).

Non dixi. (HIER.) Primum quidem ad Judæos veni: et ut umbram legis relinquentes, veritatem sequerentur admonui.

Annuntians recta. Ut creatura Creatorem adoret, ut relictis figuris sequatur veritatem Evangelii.

VERS. 20. — *Nescierunt*. Noluerunt scire quidam remanentes in errore, simulacrorum scilicet onere gravati, et sperantes in quibus non est salus.

VERS. 21. — *Consiliamini*. Ut omnes per mundum euntes idem annuntietis. Hinc enim simul symbolum composuerunt de Trinitate et unitate, de communione Ecclesiæ, de generali resurrectione.

Prædixi illud. Gentes esse salvandas, sed idolum nihil esse: quando locutus sum Abrahamæ, vel quando legem dedi.

VERS. 23. — *Egredietur*: in mundum visibiliter in carne.

Iustitiæ verbum, filius donec obedientiam impleverit, etc., usque ad quod Judæi superbia mentis demonstrantes omnino non faciunt.

VERS. 25. — *In Domino dicet*. Omnes gentes etiam Barbaræ, non in synagogis, sed in Ecclesiis confitentis.

CAPUT XLVI.

VERS. 1. — *Confractus est Bel*. (HIER.) Post vocationem gentium subicitur destructio idolorum.

Nabo. Nabo est aurum, etc., usque ad et prophetia demonum, et divinatio magorum ad nihilum devenerunt.

Bestiis et jumentis. (Id.) Bestias enim et jumenta adorabant, et regio eorum plerisque oppidis ex bestiis et jumentis, quæ adorabant, nomina imposuit, ut scilicet, Leonata a Leone, et alia hujusmodi.

VERS. 2. — *Et anima eorum*. Non quod simulacra habeant animam, etc., usque ad quas diabolo et demonibus subjugavit.

VERS. 3. — *Domus Jacob*. Non dicit Jacob, servi mei, electi mei cum adjunctione honoris, sed simpliciter: et alloquitur tanquam carnales et recedentes a mandatis suis.

Qui portamini. Qui gestamini tanquam fetus conceptus per desertum usque ad terram promissionis. Diu enim patienter eos exspectavit, et in terra promissionis, et post passionem per duos et quadraginta annos.

VERS. 5. — *Cui assimilastis?* In eos præcipue invenitur, qui tempore Achaz et Ezechielis idola coluerunt in angulis platearum, in hortis, in lucis super domos.

VERS. 8. — *Mementote istud*. Quia vos genui et usque ad senectam portavi, deserite idola quæ fecistis, et ad unius Dei cultum revertimini.

Ad cor. Intellectum, qui quasi bestię vixistis, simulacra venerantes, ut furiosi in ligna et lapides impingentes.

PATROL. CXIII.

VERS. 10. — *Annuntians*. Per prophetas, ut cum prædicta implevero per divinationem, id est prophetam prædicentem futura, probem divinitatem meam.

Novissimum. Nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt (I Cor. x). Et alibi: *At ubi venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum* (Gal. iv). Et Joannes: *Filioli*, inquit, *novissima hora est* (I Joan. ii).

Consilium: redimendi mundum per Filium, quasi, consilium meum statutum nunc dico, ut cum videritis effectum, sciatis nullum esse Deum nisi qui futura cognovit et fieri præcepit.

VERS. 11. — *Vocans ab oriente avem*: (Id.) Secundum Hebræos Cyrum regem Persarum, etc., usque ad et quem Magi ob oriente venientes adoraverunt.

VERS. 12. — *Duro corde*. Qui semper resistitis veritati, primo prophetis, tandem, et Filio.

CAPUT XLVII.

VERS. 1. — *Descende, sede*, etc. (HIER.) Quia omnes creaturæ Dei sumus; nec juxta hæreticos, natura Babylonis damnabilis; vel ob luxuriam et ornatum potentissimæ urbis, quæ jam senex et vicina occasui virgunculam se et puellam jactat.

VERS. 2. — *Farinam*, vel coitum præbe Medis et Persis, qui in hoc ferventissimi sunt. Secundum hoc dicunt Hebræi, quod Philisthæi Samsonem erutis oculis molere coegerunt, id est cum mulieribus suis coire, ut ex eo susciperent homines magnæ et invincibilis staturæ.

VERS. 3. — *Et non resistet*, sicut, Moyses Deo volenti delere filios Israel. Significat autem angelum C Babyloni præpositum: qui cum aliis ait: *Curavimus Babylonem, et non est sanata*.

VERS. 5. — *Sede*. Sermo ad Babylonem refertur, et quasi quondam reginam, modo ancillam alloquitur. Sede humilis et villis. Tace ut tristis considerans miseriam tuam.

VERS. 6. — *Iratus sum*. Causam reddit quare Chaldæos ita afflixerit, ne sine causa fecisse videretur, qui nihil sine causa operatur; et ut cognoscant Chaldæi, quia non in viribus suis superaverunt populum Dei.

VERS. 9. — *Subito*. Ex improvise irruente Cyro et Dario. Non enim metuebat ut a Medis et Persis (qui illius comparatione nullius erant fortitudinis, et ipsi subjecti) posset superari.

VERS. 11. — *Necis ortum*. Ex insperato venit calamitas, nec a magis nec divinis prædicta, depectum enim et subjectum populum non timebant.

VERS. 13. — *Augures cæli*. Astrologi, qui per stellas arbitrantur omnia regi. Quasi dicat: Quasi non providerunt omnia tibi? Hi vulgo appellantur mathematici, qui cursu astrorum res mundanas putant regi, unde: *Ab oriente venerunt magi dicentes: Vidimus stellam ejus in oriente* (Matth. -). Vel, a vaticinio Balaam provocati, qui ait: *Orietur stella ex Jacob* (Num. xxiv).

VERS. 14. — *Facti sunt quasi stipula*, etc. LXX: Habens carbonem ignis, sedebis super eos, hi erunt tibi in adjutorium. Quasi, Gazareni et magi per errorem ducunt te ad superbiam. Incendium autem

Babylonis per supplicia vocat ad pœnitentiam. A
CAPUT XLVIII.

VERS. 1. — *Audite hæc.* (HIER.) Consuetudo est ut quando agitur de carnali Israel, simpliciter et sine nominis adjectione Jacob vel Israel dicatur, sicut in hoc loco, ubi eos alloquitur, qui nomine tenus Jacob vel Israel appellantur.

Et de aquis Juda. Judæ facit mentionem, quia decem tribubus captivatis, Juda et Benjamin et Levitæ in terra promissionis manebant, et regem de Juda habebant.

VERS. 2. — *De civitate enim sancta.* (Id.) Ac si dicat: Habitatores Jerusalem vos esse jactatis, et Domini Sabaoth habere privilegium, cum cassa vobis, Jacob, Israel, et sanctæ urbis, Dei omnipotentis assumatis vocabula.

VERS. 3. — *Priora extunc.* Prædixi Babylonios superandos, et repente faciam quod minatus sum: ut cum venerint quæ prædicta sunt, scias nec fortuito nec deorum tuorum nutu accidisse.

Priora miracula, scilicet quæ feci in medio eorum ex quo ab Ægypto exierunt, et imminente captivitate a Nabuchodonosor: nunc autem antequam captiventur prædicat eorum liberationem et Chaldæorum vastationem; unde repente scilicet quæ ventura prædico operatus sum.

VERS. 4. — *Nervus ferreus.* Hinc Stephanus: *dura cervicæ et incircumcisi cordibus* (Act. xvii).

Frons tua ærea: unde Ezechiel: *Omnis quippe domus Israel attrita fronte est* (Ezech. iii), etc. Et Jeremias: *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluit erubescere* (Jer. iii).

VERS. 6. — *Et conservata sunt.* Quasi dicat: Plurima annuntiatus eram, sed quia non recordaris quæ dico, quæ dicturus eram reservo.

VERS. 9. — *Propter nomen meum.* Scilicet ne violaretur: *longe faciam; feci:* scilicet furorem meum ne disperderem te, quia adorasti vitulum: *et laude mea* (ut me scilicet laudares): *Infrenabo te lege mea.*

VERS. 10. — *In camino paupertatis.* (Id.) Purgando per paupertatem, divitias tuas dando hostibus; vel in Ægypto, ubi ostenditur divitiis et paupertate plerosque tentari.

VERS. 12. — *Audi me, Jacob.* (HIER.) Eisdem adhuc loquitur, etc., usque ad sed vocatos appellat.

VERS. 14. — *Congregamini omnes vos.* Quid ergo gloriatur terra et cinis et ignorans fragilitatem suam? — *Annuntiavi hæc.* Quod Cyrus Babylonem destrueret, vel quia Filius meus de virgine nasciturus esset.

Dominus dilexit eum. Hæc proprie ad Christum pertinent. Possunt tamen ad Cyrum referri et ad Darium usque ad locum illum: *Directa est via ejus.*

Suam: quia capiet eam. Vel, Filius in mundo rediitendo eum, qui et Chaldæos (scilicet dæmones) ejecit, unde, *princeps hujus mundi ejicietur foras.*

VERS. 15. — *Vocavi eum.* Cyrum vel filium, per Gabrielem dicens: *Et vocabis nomen ejus Jesum.*

VERS. 16. — *Misit me.* (Id.) Totam Trinitatem breviter, plene et aperte distinguit.

VERS. 17. *Ego Dominus.* Qui Israel futura promitto. Reddit causam quare eos prius afflixerit.

VERS. 21. — *Non sitierunt.* (Id.) De Ægypto venientibus ad litteram, etc., usque ad satiati aqua sapientiæ.

Scidit petram. Petra erat Christus. Scinditur in partes sermo divinus, ut quem totum suscipere non possumus, per partes sumamus.

Et fluxerunt aquæ. Unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis nostræ redemptionis, et aqua baptismi, baptismum et martyrium dedicans nobis.

CAPUT XLIX.

VERS. 1. — *Audite, insulæ.* (HIER.) Post reliquiarum Israel vocationem et infidelium objectionem (de quibus, *Non est pax impiis, dicit Dominus*), sub insularum nomine alloquitur in persona Filii Ecclesiarum gentibus.

VERS. 2. — *Gladium acutum.* *Non veni pacem mittere, sed gladium* (Matth. x), malos scilicet a bonis separans.

VERS. 3. — *Gloriabor.* Quod non in aliis servis: *Pater, glorificavi nomen tuum* (Joan. xvii.) Et alibi: *Exsurge, gloria mea* (Psal. lvi), etc.

VERS. 4. — *Et ego dixi.* (Id.) Quasi dicat: Quomodo te glorificavi, qui magnam partem Judæorum ad te revocare non potui? Hic autem liberum hominis monstratur arbitrium: Dei enim est vocare, nostrum credere, ipso tamen adjuvante, ut justii voluntatis præmium consequantur.

Ergo judicium, etc. (Id.) Judicabit Pater utrum omnia fecerim eis quæ debui: *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi.* Et alibi: *Ego te glorificavi super terram* (Joan. xvii).

Opus meum. Alii: Labor et dolor meus: quia flevit civitatem, et ait in Psalmo: *Quæ utilitas in sanguine meo?* (Psal. xxix.) Juxta Hebraicum, pendens in cruce longa salute mea verba lamentationum mearum.

VERS. 5. — *Glorificatus.* Quasi dicat: Ego Judæos perdididi, sed glorificatus sum in gentibus, unde, *Dato est mihi omnis potestas in celo et in terra.* (Matth. xxviii).

VERS. 7. — *Abominatam.* Christum et Nazareos ejus, quos quotidie Judæi in synagogis maledicunt, quia propter eos regnum, locum et gentem amiserunt.

Reges. Propheta ad Filium. *Reges videbunt te venientem ad judicium: Reges,* scilicet apostoli et alii qui cum Domino judicabunt.

VERS. 8. — *In tempore placito.* Passionis, resurrectionis, in quo placuit Deo redimere genus humanum.

VERS. 16. — *Ecce in manibus,* etc. (Id.) Ex hoc discimus Jerusalem in regione Palæstinæ non esse quærendam: quæ totius provinciæ deterrima et saxosis montibus exasperata penuriam fontium patitur.

VERS. 17. — *Structores.* Apostoli et alii: Culpa Judæorum, id est, Scribarum et Pharisæorum destructa es prædicatione quorundam Judæorum, id est apostolorum tam de Judæis quam de gentibus congregata es.

VERS. 18. — *Omnes isti congregati.* Judæi ex omni natione, etc., usque ad quotidie congregantur ad fidem Ecclesiæ.

Ornamento. Variis Spiritus sancti gratiis, quibus A ornatur sponsæ ambitio, de qua dicitur: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate (Psal. XLIV).*

VERS. 21. — *Ego sterilis.* Quia post Aggæum, et Zachariam, et Malachiam, qui et Esdras, non habuerunt prophetas qui eos in lege nutrent, usque ad Joannem Baptistam.

VERS. 23. — *Reginæ.* Idem, sed magis affectuose. Unde: *Astitit regina,* etc. Quæ scilicet quotidie Christi parvulos nutrit et ad perfectam ætatem ducit.

Adorabunt. Venerabuntur secundum illud: *Adorabunt scabellum pedum ejus (Psal. xcviij),* in quo pede majestas indicatur.

Pulverem pedum tuorum. (HIER.) Omnem scilicet terrenitatem verbo et exemplo mundabunt, secundum B quod dictum est, *Quodcumque solveris super terram, erit solutum (Matth. xvi),* etc., unde: *Excute pulverem pedum vestrorum (Matth. x).*

VERS. 25. — *Quia hæc dicit Dominus.* (Id.) Respondet quæstioni, quia hæc scilicet in adventu suo compleantur.

VERS. 26. — *Carnibus suis.* Non aliena morte, sed propria, etc., usque ad ferocium bestiarum patens morsibus.

Fortis Jacob. Qui dedi fortitudinem Jacob luctandi etc., usque ad quasi et oratione contra Esau quem metuis, prævalebis.

CAPUT L.

VERS. 1. — *Hæc dicit Dominus: Quis est?* (HIER.) C Post vocationem gentium, post captionem fortis, cujus præda divisa est apostolis, loquitur ad populum Judæorum super Sion quæ superius ait: *Dere- liquit me Dominus,* etc.

Vendidi. *Ego autem carnalis sum venundatus sub peccato (Rom. vii). Qui facit peccatum servus peccati est (Joan. viii).* Unde: *Non regnet peccatum in corpore vestro (Rom. vi).*

VERS. 2. — *Quia veni.* (Id.) Hoc est ut sciatis me matrem vestram non repudiasset, sed eam voluntate propria recessisse: post multa beneficia carnem assumpsi, nec jam per prophetas, sed præsens ipse locutus sum.

Non erat vir. Herodi propter malitiam, etc., usque ad de omnibus in commune: *Visio quadrupedum in deserto (Isa. xxx).*

Vocavi. Quasi diceret: Rationales, *Inclinate aurem vestram in verba oris mei (Psal. LXXVII). Qui sitit, veniat et bibat (Joan. viii),* et hujusmodi.

Nunquid. (Id.) Invehitur contra eos qui putabant, etc., usque ad *ut exhibeat mihi plus quam duodecim legiones angelorum? (Matth. xxvi).*

VERS. 3. — *Induam cælos tenebris.* Aiunt philosophi non amplius decem stadiis a terra nubes in sublime levare, et solis splendorem abscondi: sic excluso cæli lumine, aer inferior obscuratur. *Induam.* Sanctos, scilicet ut se cognoscant peccatores.

Et saccum ponam. Ut agant poenitentiam in timore et cilicio.

VERS. 4. — *Dominus dedit,* etc. (Id.) Quamvis possint hæc referri ad Isaiam, proprie tamen referuntur ad Christum, quasi diceret: Qui olim talia operatus sum, et modo similia operari possum, non est potentia imminuta.

VERS. 9. — *Quasi vestimentum.* (Id.) Vestimentum vetustate et tinea consumitur. Judæi quoque quadraginta duobus annis post passionem ad poenitentiam vocati sunt: tandem negligentes contriti sunt adventibus Romanis, et malæ conscientie tinea devorati.

VERS. 10. — *Quis ex vobis.* Qui timet non est perfectus, etc., usque ad hic custodit animas sanctorum integras et pudicas et puras.

Qui ambulavit in tenebris. Gentilis populus in tenebris, etc., usque ad ad poenitentiam voco; *nolo enim mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat (Ezech. xviii).*

VERS. 11. — *Ecce omnes,* quasi diceret: Nihil prodest exhortatio, nec est spes salutis post scelera: *Omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt (Psal. xliii).*

Accendentes ignem. Civitatis ignem quò a Romanis succensa est accenderunt, etc., usque ad sic peccatoribus diversa peccati materia plus vel minus succenditur.

In doloribus dormietis. Quia nec beneficiis, nec tormentis, Dei Filium suscipere voluerunt, unde, *Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv).*

CAPUT LI.

VERS. 1. — *Audite me qui sequimini quod.* (HIER.) C *Attendite ad petram.* Christum. De qua, *Petra autem erat Christus, unde excisi estis (I Cor. x),* a Christo Christiani dicti.

Et ad cavernam lact. Propter fissionem lateris Christi, etc., usque ad nascimur per lavacrum baptismi.

VERS. 3. — *Gaudium et lætitia.* Nota in Sion quæ comparatur paradiso Dei, tantum debet esse gaudium et lætitia et confessio et vox laudis, ut quod in cælo facturi sunt cum angelis, in terra jugiter meditentur.

VERS. 5. — *Justus meus.* Omnes justificans, vel justitia eleganter: non ut una gens, sed totus orbis salvetur.

VERS. 6. — *Cæli sicut fumus.* (Id.) De sanctis scriptum est, etc., usque ad quidam tamen perire et inveterascere pro abolitione et morte accipiunt.

VERS. 9. — *Consurge.* Vox prophetæ et fidelis populi adventum Christi deprecantis, in quo promissum erat auxilium.

VERS. 12. — *Quis tu ut timeas ab homine,* etc., usque ad ut erubescant et poenitentiam agant.

VERS. 17. — *Elevare, elevare.* (Id.) Eos hortatur ad poenitentiam qui in passione negaverunt; vel in infidelitate perstiterunt, clamantes, *Crucifige, crucifige (Joan. xix),* etc.

Calicem iræ. (Id.) Solent medici amarissimum antidotum, etc., usque ad unde non patet quod de ultima captivitate hoc dicitur.

VERS. 22. — *Ecce.* (HIER.) Prædixit captivitatem futuram, nunc hortatur ad poenitentiam, ut evadant.

VERS. 23. — *Ponam.* Secundum litteram humili-

verunt, etc., usque ad et in iudicio omnino humiliabuntur.

CAPUT LII.

VERS. 1. — *Consurge, surge.* Eos hortatur propheta, qui post ascensionem prædicantibus apostolis crediderunt.

Quia non adjiciet. Hæc ad cœlestem Jerusalem quam nullus immundus ingreditur.

VERS. 2. — *Excitere.* Anima polluta sordibus candorem pristinum amittit, etc., usque ad non corruptibilibus argento et auro, sed sanguine agni immaculati.

VERS. 3. — *Gratis.* Nec commodum habuistis, nec incommodum effugistis, cum Filium Dei tradidistis.

VERS. 4. — *In Ægyptium.* (HIER.) Arguit Judæos, et ventura prædicit, etc., usque ad ut etiam in terra sua opprimat illum, et calumnietur ei?

VERS. 5. — *Quid mihi est hic?* (Id.) Nihil hic, ait, apud eos reperio, etc., usque ad quod Redemptorem suum cruci affixerint.

VERS. 7. — *Quam pulchri.* (Id.) De eo qui supra dixerat: *Ego ipse qui loquebar ecce adsum*, testatur propheta quod ipse supra montes Evangelium prædicavit.

Annuntiantis, Christi, per semetipsum, per apostolos, quibus ait: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (Joan. xiv). Super quos Dominus sedens prædicabat: Ipsi etiam pedes Christi, prædicationem ejus portando.

VERS. 8. — *Vox speculatorum:* (Id.) apostolorum et aliorum qui in specula sunt semper ut omnia prævideant et subjectos promoveant.

VERS. 9. — *Gaudete.* Primitivam Ecclesiam consolatur, etc., usque ad multitudine gentium et reparata est et multiplicata est.

VERS. 10. — *Brachium in brachio meo gentes sperabunt* (Psal. xcvi). Et alibi: *Brachium tuum cum potentia* (Psal. lxxxviii).

VERS. 11. — *Recedite.* (Id.) Hoc Judæi ad se referunt, etc., usque ad a Spiritu sancto admoniti.

Exite, in toto orbe Evangelium prædicantes, *Ite, docete omnes gentes* (Matth. xviii).

Vasa Domini. (Id.) Templum Domini sanctum est, quod estis vos, vasa scilicet aurea et argentea, unde Paulus vas electionis dicitur; vel vasa Domini, armatura Dei, lorica justitiæ, clypeus fidei, galea salutis, et gladius spiritus, quod est verbum Dei.

VERS. 13. — *Ecce intelliget:* ne dubitetur quis dixerit, *qui loquebar ecce adsum*; et quod sit brachium Domini, Pater perspicue docet.

VERS. 14. — *Sicut obstupuerunt.* Non servatur ordo historiæ. Superius enim loquebatur propheta in persona Patris de ascensione Filii, et subito ad passionem rediit.

CAPUT LIII.

VERS. 1. — *Quis credidit?* (HIER.) Propheta in persona prophetarum conqueritur quod pauci ex Judæis credunt quod de adventu Filii ab illis audiunt.

Et brachium Domini. (Id.) Pater Filium suum mundo nuntiavit venturum; et ante scandalum crucis, præmisit gloriam resurgentis. *Elevabitur et exal-*

tabitur, etc. Respondet ergo prophetarum chorus se officium implere et brachium Domini annuntiare.

VERS. 2. — *Virgultum.* Symmachus, ramus; hominem significans, qui processit de utero virginis.

Sitienti. Aquila, *invia*, ubi virginitatis privilegium demonstratur, quia sine semine de terra prius *invia* creatus est.

VERS. 5. — *Livore.* (Id.) Perspicuum est, quia sicut corpus laceratum et flagellatum, ita anima vere doluit pro nobis, ne ex parte veritas, ex parte mendacium in Christo credatur.

VERS. 7. — *Non aperuit*, etc. Pilato vel Herodi. Pauca enim respondit ne differretur salus humani generis.

Et quasi agnus. (Id.) In cujus figura populus Israel agnum in Ægypto comedit (Exod. xii). Hic est agnus qui tollit peccata mundi (Joan. i), qui occisus est ab origine mundi (Apoc. xiii), qui carne et sanguine suo nos pascit, et vellere protectionis nos vestit.

VERS. 8. — *De iudicio.* Judex omnium iudici non reperit veritatem, sed sine culpa damnatus est. Unde admiratur propheta quod omnium Deus passioni se tradiderit.

VERS. 9. — *Dabit impios.* (Id.) Id est gentes, quæ sine pietate, Deo Patri, quia mortuus et sepultus eos acquisivit, et divites, Judæos scilicet divitiis legis et prophetarum gloriantes.

Divites. Scribas et Phariseos doctrinæ legis divitiis gloriantes.

VERS. 10. — *Semen longævum.* Verbum Evangelii scilicet quod non veterascet, sicut Velus Testamentum, unde: *Exiit qui seminavit semen suum* (Luc. viii).

VERS. 11. — *Saturabitur.* Fide gentium, unde esuriens et sitiens supra puteum Jacob emptis cibus ut noluit, quia jam Samaritanæ et eorum qui de civitate ad eum exhibant, fide satiatum erat.

VERS. 12. — *Et cum sceleratis.* Ut sceleratos a peccato redimeret, omnia omnibus factus: *Peccata enim nostra portavit in corpore suo* (I Petr. ii). Cujus imitator Paulus ait: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrificarem* (I Cor. ix).

Rogavit. Pater, ignosce illis. Ad hanc vocem secundum Evangelium Nazæorum multa millia Judæorum astantium circa crucem crediderunt.

CAPUT LIV.

VERS. 1. — *Lauda, sterilis.* (HIER.) Hactenus de nativitate, passione, resurrectione, etc., usque ad tam de Judæis quam de gentilibus congregatam.

Lauda, sterilis. Apostolus, juxta LXX: *Lætera, sterilis, quæ non parit, erumpe et clama quæ non parituris, quia multi filii desertæ* (Gal. iv), etc. Nos autem fratres secundum Isaac, repromissionis filii sumus.

VERS. 3. — *Ad dexteram enim:* ad omnia loca mundi. Vel, nec elata prosperis, nec fracta adversis. Vel, ad bona futuræ et præsentis.

VERS. 4. — *Noli timere.* (Id.) Cum turris Babel ædificaretur, etc., usque ad qui funiculus.

VERS. 6. — *Quia ut mulierem.* (Id.) Qui sequuntur

tur tropologiam et in locis difficillimis, etc., usque A ad stolam osculumque porrigit.

VERS. 9. — *Sicut in diebus Noe*, etc. Ut credat sanctorum congregatio misericordiam Domini sempiternam, et ad punctum esse desertos, ut amici Dei fœdere æterno fiant : majorum ponit exempla.

VERS. 14. — *Recede procul*. (HIER.) Consolatus est Ecclesiam de gentibus, promittens eis spirituales gratias : nunc docet quid agat, ne adversarios timeat.

VERS. 15. — *Ecce accola*. Hoc ad se invertunt Judæi, tanquam sicut futuri proselyti ex gentibus tempore Christi sui.

VERS. 16. — *Ecce ego*. Non quod sim causa perditionis eorum, sed adversarius pugnans, victis perditionis, victoribus causa est præmii.

VERS. 17. — *Hæc est hæreditas*. Ne justus tributus deficiat, addit præmia.

CAPUT LV.

VERS. 1. — *Omnes sitientes, venite*. (HIER.) Quia vas fictum contra Ecclesiam dixerat conterendum, et omnem linguam armatam contra scientiam Dei superandam, provocat credentes ad fluvium Dei, qui repletus est aquis.

Comedite. Audiendo, loquendo, legendo, meditando, operando, corde retinendo. Divina siquidem Scriptura, et potus est, aperta : et cibus, occulta. Ipsa etiam et aqua est et panis qui de cœlo descendit.

Quare appenditis argentum. Pensatis sacra eloquia, sed non refectionem. Qui solam speciem litteræ custoditis, de spirituali intelligentia piuguedinem internæ refectionis amittitis.

VERS. 4. — *Ecce testem*. Provocavit Judæos ad credendum, sed quia sciebat illis non credentibus gentiles esse credituros, dicit se filium misisse qui præcepta ipsius populis nuntiaret.

VERS. 5. — *Dominum Deum tuum*. (Id.) Quando Pater dicitur, Pater Christi secundum divinitatem dicitur Pater gloriæ : secundum humanitatem, Pater Domini nostri Jesu Christi.

VERS. 6. — *Quærite Dominum*. Hæc pertinent ad Judæos vel ad gentes specialiter, et ad unumquemque generaliter. Propheta ad Judæos : *Quærite Dominum*, quasi diceret : Gentes suscipiunt misericordias David, et vos dedignamini, sed agite penitentiam, et convertimini dum tempus habetis.

Dum prope. (Id.) Ne vestris vitiis recedat, qui D appropinquat appropinquantibus sibi, et filio revertenti lætus occurrit.

VERS. 8. — *Non enim*. Ne putetis difficile esse quod spondeo : considerate quod inter mea et vestra consilia multa sit differentia : et quanta naturæ, tanta voluntatis diversitas.

VERS. 10. — *Et quomodo*. (Id.) Alia similitudine ostendit quia multus est ad ignoscendum.

Panem comedenti. Unde Salomon : *Mitte panem tuum super aquas, quia in multitudine dierum invenies eum*, hoc est, panem doctrinæ tuæ et gratiam spirituales cunctis infunde, quia in novissimo præmia recipies

VERS. 11. — *Non revertetur*. Sed postquam meam impleverit voluntatem in terris, redibit et sedebit a dextris meis, secundum illud, *Sede a dextris meis*, etc.

VERS. 12. — *Montes*, scilicet animæ sanctorum quæ pro varietate virtutum montes appellantur et colles.

VERS. 13. — *Pro salivuncula*. Saliuncula, aculeis et panctionibus plena. Abies, alta, procera, fabricandis domibus apta, pice fecunda.

Et erit Dominus. Alii. Et erit Dominus in nomine et in signum sempiternum quod non deficiet.

CAPUT LVI.

VERS. 1. — *Hæc dicit Dominus. Custodite iudicium*. (HIER.) Terminato gentium vaticinio, quæ in adventu Christi de saliuncula et urtica in abietem myrtumque mutantur : loquitur ad auditores illius temporis, ut se parent ad adventum Salvatoris, qui est misericordia et justitia.

Custodite iudicium. (Id.) Non accipientes personam in iudicio. Domini enim iudicium est, qui iudicat iudicantes bona.

VERS. 2. — *Custodiens sabbatum*. (Id.) Ne sit, scilicet de sex diebus quibus factus est mundus. De quibus apostoli non erant, quibus dicitur : *Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret*, etc. *Ego elegi vos de mundo, idcirco odit vos mundus* (Joan. xv).

VERS. 3. — *Et non dicat*. (Id.) Hoc contra Judæos, qui sibi tantum adventum Christi vendicabant, et alios desperare cogebant. *Sed non est distinctio Judæi et Græci* (Rom. x).

Eunuchus. (Id.) Propter regnum cœlorum, qui C mortificant membra sua super terram, etc., usque ad quod de semine spiritualis operis dicitur, non prolis.

VERS. 4. — *Quia hæc dicit Dominus*. (Id.) Duo proposuit, proselytos scilicet et eunuchos, etc., usque ad ne se putent subjacere maledictioni legis

VERS. 6. — *Et filios advenæ* : post eunuchos ad advenas transit et præmia promittit.

In servos. Qualis Paulus qui de se ait : Paulus servus Christi Jesu, et Moyses famulus Dei.

VERS. 7. — *Holocausia eorum. Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram* (Colos. iii). Et *Exhibeatis corpora vestra hostiam Deo viventem*. Holocausium totum offertur Deo, et incenditur. Victimæ pars sacerdotibus datur. Holocausium Deo tribuit, qui mundum relinquit, ut semper vacet orationi. Victimam, qui Deo servit et quæ mundi sunt disponit juste.

Super altari meo. Fidem super quam omnia offeruntur, sine qua impossibile est Deo placere. Unde : *Justus autem in fide sua vivet*.

VERS. 9. — *Omnes bestie*. Vox prophetæ, qui advocat Romanos ad excidium Jerusalem, quibus pene totus orbis serviebat. Vel per bestias, dæmones : quibus ad devorandum Judæi traditi sunt.

VERS. 10. — *Cæci*. Non habentes Christum verum lumen, vel fidem et alias virtutes.

Canes. (Id.) Sicut canes gregem, sic prælati debent custodire plebem. *Canes impudentissimi*. Quod est : Sicut canes sine discretione etiam bonos sæpe persequuntur, sic et Judæi impudenter clamaverunt,

Crucifige, crucifige eum (Luc. XIII), nec Domini saturati sunt opprobriis.

VERS. 12. — *Venite sumamus*. Sic pervertebant qui corrigere debuerant. Et quia omnes peccaverunt, traditi sunt in manus Romanorum.

CAPUT LVII.

VERS. 1. — *Justus perit*. (HIER.) Hæc referunt Judæi ad Isaiam, qui serra lignea sectus est a Manasse impiissimo rege, et alios prophetas, quos ipse occidit, appellant viros misericordiæ. Sed verius hoc de illo dicitur, qui est summe justus.

Et nemo est. Propter speculatores cæcos et canes mutos.

Qui recogitat: quia cæci et muti ignorantes sapientiam, non cogitant ea quæ Dei sunt.

VERS. 2. — *Veniat pax, requiescat in cubili suo, qui ambulavit in*. (ID.) Propheta precatur ut Christus veniat, resurgens a mortuis requiescat in cubili in gloria, scilicet paternæ majestatis, vel in Ecclesia, in qua in directione ambulavit.

VERS. 6. — *Libamen*. Vinum, oleum et hujusmodi liquores: sacrificium panis, victima et hujusmodi.

VERS. 7. — *Super montem excelsum*. Hæretici quoque, etc., usque ad ut conculcentur ab hominibus.

VERS. 8. — *Et post ostium*: Quasi diceret: Non solum in montibus idola adorasti, sed etiam post ostium posuisti, ut ingrediens videres et semper adorares.

Quia justa me discooperuisti. Metaphora adulteræ sicut supra meretricis, etc., usque ad omnibus exposita intrantibus.

VERS. 9. — *Misisti legatos*. Ut afferrent longinqua idola, quasi non sufficiant vicina. Et in hoc Babylo-
nios et Ægyptios deos significat.

VERS. 10. — *In multitudinis viæ tuæ laborasti*. Qui ambulat via regia non laborat. Una est via veritatis quæ dicit: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. XIV): Multæ sunt viæ mundanorum, unde, *Non sicut viæ meæ sunt viæ vestræ* (Isa. XL).

VERS. 13. — *Qui autem fiduciam habet mei*. (ID.) Qui idola non coluerunt, vel in captivitatem ducti poenituerunt, sub Zorobabel et aliis ducibus reversi, Deum suum in loco suo adoraverunt secundum Hebræum.

Possidebit montem sanctum tuum, scilicet legem Veteris et Novi testamenti; utrumque enim in monte datum. Et ad præmiorum altitudinem invitat, vel Christum.

VERS. 14. — *Et dicam ego Christus scilicet apostolis, Viam feci*, bene prædicando, præbete iter in exemplum eis bene operando; auferte offendicula per baptismum peccata abluendo, idolorum cultum prædicatione amovendo.

VERS. 15. — *Quia hæc dicit*. Increpatione contra Jerusalem finita, venit ad eos qui confidunt in Domino, quorum reversioni iter jusserat præparari. Unde et a laudibus Dei incipit, et quæ redeunti populo promiserit, consequenter ostendit.

VERS. 16. — *Non enim in sempiternum litigabo*. (ID.) Non in sempiternum servabo iram meam, neque

causabor cum creatura mea, sed percutiam in præ-
senti, ut sanem in futuro.

Quia spiritus. Pax, gaudium, vita omnium, etc., usque ad specialiter ad Judæos.

VERS. 17. — *Abscondi a te*, etc., scilicet auxilium meum, ut amplius desideres dicens: *Ostende faciem tuam, et salvi erimus* (Psal. LXXIX).

Abitit. (ID.) Quod quidam intelligens ait: *Tota die contristatus ingrediebar* (Psal. XXXVII).

VERS. 19. — *Creavi*: quasi diceret: Liberationem a captivitate, quam per Jeremiam post septuaginta annos promisi, opere complevi

Creavi fructum labiorum pacem.

VERS. 20. — *Impii autem*. Supra de illis qui in captivitate poenitentiam egerunt, et ideo liberati sunt, et de illis qui post ascensionem crediderunt. Hic de illis specialiter loquitur, qui in infidelitate sua remanserunt.

CAPUT LVIII.

VERS. 1. — *Clama*. (HIER.) Dominus ad prophetas vel ad apostolos: finito scilicet priori capite in quo pax justis, et nulla requies nuntiatur impiis.

Quasi tuba. (ID.) Ubi apostolis, etc., usque ad sic Israel peccato mortuus audiat scelera sua.

Populo meo. Ac si dicat: Videant qualem Patrem perdiderunt, qui etiam peccatores populum suum vocat.

VERS. 2. — *Quasi*. Hoc est, quare ego non exaudiam eos sicut illos qui in Ecclesia justitiam faciunt, juste et pie viventes, Christum verum Deum et verum hominem confitentes.

Rogant. (ID.) Alia temeritas Judæorum, quasi confidentes in conscientia bona judicium justum postulant, secundum illud: *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum*.

VERS. 3. — *Quare jejunavimus*. Obliti sunt veteris historiæ, quod Dominus non respexit ad munera Cain, eo quod non recte dividebat cum fratre suo, cui charitatem Deo invadebat.

Ecce in die. Jejunium Deo acceptum est, non solum a cibus, sed ab omnibus rebus illicitis abstinere.

Repetitis. Qui repetit non habentem, Deo facit violentiam.

VERS. 4. — *Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem*. Ne videatur reprobare jejunium, docet quomodo sit jejunandum.

VERS. 5. — *Nunquid tale est jejunium*.

VERS. 6. — *Colligationes*. (ID.) Peccata intelligimus, etc., usque ad domesticos seminis tui ne despexeris.

VERS. 7. — *Frangere esurienti panem*. (ID.) Panem esurienti frangimus, etc., usque ad sed animæ salutem.

Et carnem tuam. (ID.) Proximum in necessitate qualibet recognosce similem tibi, considerans te mortalem et passibilem.

VERS. 8. — *Lumen tuum*. Sicut matutina lux solvit tenebras, ita lumen veritatis fugat errores.

Justitia. Christus qui omnes justificat, anteibit ad A gloriam.

Et gloria Domini colliget te, id est suscipiet ad se, qui dixit : *Ubi ego sum, illic et minister meus erit* (Joan. xii).

VERS. 9. — *Digitum extendere.* Proximos notare, detrahere. Id est non solum non cogites, et non facias hæc, sed ne detrahas.

VERS. 11. — *Hortus irriguus,* voluptatis paradisus, quem plantaverat Dominus Deus a principio, scilicet Ecclesiam. Fons in medio Christus est, cujus non deficiunt aquæ doctrinæ spiritualis, quæ Ecclesiam irrigant. Et hoc est, *Et erit quasi hortus irriguus, o fidelis vel Ecclesia.*

Sicut fons. Assimilaberis Christo, capiti tuo.

VERS. 12. — *Edificabuntur* (HIER.) Judæi referunt B hoc ad restaurationem quæ facta est sub Zorobabel et Jesu Sacerdote magno; vel ad illam quam delirant futuram in ultimo. Melius ad Ecclesiam hæc referri possunt.

Fundamenta (Id.) Apostolos, prophetas et similes : Unde, *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (Psal. lxxxvi). Fundamentum autem singulari numero Christus est, unde, *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (I Cor. iii).

Iniquitatum, alias in quietem, scilicet seinitas erroris in quietem vel veram pacem.

VERS. 14. — *Terræ.* Viventium quæ sursum non deorsum, unde Loth dicitur : *In monte salvum te fac.*

Hæreditate. Cœlesti, quam dedi Jacob cujus filius C es per fidem et operationem, vitia atque peccata supplantando. Cujus enim quis imitator fuerit, ejus filius dicitur.

CAPUT LIX.

VERS. 2. — *Sed iniquitates vestræ.* Ostendit quare non exauditi et in captivitatem ducti.

VERS. 3. — *Manus ejus.* (HIER.) Iniquitates per partes exponit, etc., usque ad et tandem in Filium Dei inclamantes : *Sanguis ejus super nos et super filios nostros.*

VERS. 4. — *Conceperunt,* (Id.) Qui exspectant Antichristum. Quem enim multo labore perquirunt in iniquitate suscipient.

VERS. 5. — *Ova.* (Id.) Ex ovo fetus, ex corde consilium, ex quo actus. Ova ergo ruperunt, dum D corda iniqua et venenosa consilia verbis ostenderunt, dicentes : *Reus est mortis* (Matth. xxvi).

Aspidum. Aspides ad primam vocem incantatoris alteram aurem terræ infigit, alteram cauda obturat, ne possit incantari : sic Judæi inhærentes terrenis, ne locum et gentem perderent metuentes, Christi prædicationem repulerunt, venenati venenatorum filii.

Erumpet in regulum. Ex ovis aspidis regulus, qui et basiliscus, ex Judæis Antichristus. Ex eis enim nascetur, flatu suo, id est sermone venenoso multos occidens volantes ad patriam cœlestem. Occidit enim basiliscus flatu suo aves volantes per aera.

VERS. 9. — *Propter hoc* (Id.) Propheta in per-

sona populi poenitentis respondet, post accusationem, quid loqui debeant poenitentes.

VERS. 11. — *Rugiemus quasi ursi omnes.* Judæorum meditatio et doctrina in sacra Scriptura rugitui ursi et genitui columbæ comparatur, quasi inutilis et vana, sicut et illa. Contra subjectos quoque sæviunt ut ursi; contra majores vel æquales, gemunt ut columbæ.

VERS. 15. — *Veritas in.* (Id.) Christus, qui est via, etc., usque ad ut Christi persona monstretur, quam deserentes, secuti sunt mendacium.

VERS. 16. — *Et vidit.* (Id.) Ostenso, quia poenituerunt, ostendit non placuisse Domino poenitentiam eorum, quia non puro corde plures poenituerunt.

Quia non est vir. Mente omnes effeminati sunt, sicut et illud, *Vocavi et non erat qui audiret.*

Et salvavit sibi. Pater, scilicet per Filium gentes, *Et justitia ejus,* vel misericordia secundum LXX confirmabit eum qui voluerit converti : non merito, sed misericordia et justitia. Justum enim est ut poeniteat creaturæ Creator parcat, quæ meritis suis salvari non poterat.

VERS. 19. — *Et timebunt qui.* Præmonstrata vindicta Dei in Judæos per Romanos, describit fidem gentium, de quatuor partibus mundi venientium, audita prædicatione apostolorum

Quasi furius. Quia citissime mundum sua prædicatione et fide implevit.

Quem Spiritus Domini. (Id.) Ad redimendam genus humanum Spiritus sanctus scilicet. Unde : *Qui conceptus est de Spiritu sancto.* Et, *Requiescit super eum Spiritus Domini* (Isa. xi), etc.

VERS. 21. — *Hoc fœdus,* ut scilicet eos sanguine Filii redimam, et ipsi præcepta mea faciant, et me moriter teneant et hoc est, *Spiritus meus, qui est in te,*

CAPUT LX.

VERS. 1. — *Surge, illuminare.* (HIER.) Hæc referunt Judæi ad tempus Christi sui, etc., usque ad ut vel pro his suscipiant Dei Filium.

Surge. (Id.) In Ecclesiis, quæ occidisti in synagogis : surge in gentibus, quæ cecidisti in Judæis. Surge per confessionem, per virtutes quæ cecidisti per negotiationem, per vitia, et cum surrexeris, illuminare, id est accipe Christi fidem.

Lumen. Tibi longe ante promissum ad redemptionem tuam venturum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, scilicet qui dicit : *Ego sum lux mundi* (Joan. 1, viii), a quo illuminaberis si fidem Christi susceperis.

Gloria Domini. Ad illuminandum. Filias, scilicet sicut sol ortus illuminat mundum, in cujus signa Moysi et Salomoni, alteri tabernaculum, alteri templum ædificanti ostenditur gloria Domini. Gloria quoque Domini fuit mortui resuscitatio, leprosi mundatio, et hujusmodi.

VERS. 2. — *Terram.* (Id.) Judæos terrena amantes, quibus dicitur : *Bona terræ comedetis,* quod carnaliter accipiunt.

VERS. 3. — *Ortus tui.* (Id.) Quoniam scilicet ex

aqua et Spiritu sancto nata es, omnes in splendore ortus primitivæ Ecclesiæ ambulamus, quia eandem fidem habemus, eodem baptismo renascimur.

VERS. 4. — *Leva in circuitu oculos.* Cui simile: *Levate oculos vestros et videte regiones, quia jam albæ sunt ad messem* (Joan. 1v).

Filii tui. (Hier.) Quos in fide genuisti: Unde Paulus: *Per Evangelium ego vos genui* (I Cor. 1v). Primi fideles de Judæis quando Spiritus sanctus datus est, erant in Jerusalem viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est (Act. 11), vel gentes ex omnibus partibus mundi.

De longe venient. Quia longe erant a Deo per idololatriam, unde: *Vos qui eratis longe, facti estis prope* (Ephes. 11).

De lateris. (Id.) Quidam codices habent, etc., usque ad, neque Hieronymi sensus ad hoc inclinatur.

VERS. 6. — *Camelorum.* Camelus animal est gibbosum et oneriferum. Hi sunt divites onus divitiarum et peccatorum gibbum portantes.

Dromedarii. Dromedarius vel dromas, utrumque enim dicitur: est enim animal camelo minus, sed velocius, in quo figurantur gentes velociter ad fidem currentes.

Madian et Ephraim. Regiones trans Arabiam camelis et dromedariis abundantes, etc., usque ad quæ per thus figuratur, Domino obtulerunt.

VERS. 7. — *Omne pecus Cedar congregabitur.* (Id.) Simples qui ante erant tenebræ et mœror, etc., usque ad ubi habitabant Saraceni de illius stirpe progeniti.

Arietes. Prædicatores, gregis duces, filii prophetarum qui ea quæ prophetæ prædixerunt de Christo impleta docuerunt.

Nabathoth, filius Ismaelis, et interpretatur prophetia. *Ministrabant tibi.* Sancti episcopi, presbyteri ministri Ecclesiæ, corpus et sanguinem Christi fidelibus administrando.

VERS. 8. — *Qui sunt.* Admiratur propheta gentes tam cito ad fidem currentes, vel primitiva Ecclesia:

Ad fenestras. Ad fenestras suas stant sancti custodientes quinque sensus corporis, ne per eos tanquam per fenestras intret mors in animas.

VERS. 9. — *Argentum eorum.* Hoc est: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. 10).

VERS. 10. — *Filii peregrinorum.* Principes gentium qui per orbem Ecclesias ædificaverunt, sicut Constantinus qui Romæ duodecim ecclesias in honorem duodecim apostolorum fecit, et alii multi qui multas extruxerunt ecclesias, et necessaria præbuerunt.

VERS. 13. — *Gloria Libani.* Libanus mons est confinis terræ promissionis, etc., usque ad reges et principes qui ad Ecclesiam venerunt.

Abies. (Id.) Superbi, scilicet divites, philosophi. Divitias enim et scientiam sequitur superbia. Cyprianus et Hilarius excelsæ in sæculo arbores, Ecclesiam Dei ædificaverunt. Arborum diversitas diversos in Ecclesia ordines significat. Ex quibus omnibus constructa est Ecclesia miro decore distincta.

Locum pedum. Ecclesiam, in qua apostoli, etc., usque ad Ecclesiam sustinent institutis, miraculis et exemplis.

VERS. 14. — *Civitatem Domini.* Civitas enim a communione dicitur, etc., usque ad qui solliciti circumiret et auxilium præberet.

VERS. 15. — *Odio habita.* Judæis, quia fidem Christi prædicabat, legis observantias destruebat; gentibus quia unum Deum afferebat, idola nihil esse astruebat.

Non erat qui per te transiret. Transiret et benediceret tibi, etc., usque ad insuper superbia aliquando mala, aliquando bona:

VERS. 17. — *Pro lignis æs.* (Id.) Per ligna et lapides, etc., usque ad alii fortes fide, ut Cyprianus, et alii martyres, sicut ferrum.

Visitationem tuam. (Id.) Christum, vel apostolos pacificos, et præpositos justos, ut recte doceant et judicent.

VERS. 19. — *Non erit.* Hoc de die iudicii. Hoc capitulo cogimur quæcunque dicta sunt vel dicenda, ad ultimum tempus referre, quoniam cœli terræque, solis atque lunæ nobis cessabit officium, et erit ipse Dominus lumen in perpetuum.

VERS. 21. — *Germen.* (Id.) Angeli, omnes electi, qui fidem quam habent operibus implent. Ipsi germen plantationis Domini et opus manuum ejus, quia ab ipso creati, et in Ecclesia per fidem plantati ad glorificandum creatorem suum.

VERS. 22. — *In tempore.* adventus Christi. Vel in tempore opportuno vel præfinito. Cum miserit Filius hominis angelos, et colligent de regno ejus omnia scandala.

CAPUT LXI.

VERS. 1. — *Spiritus Domini* (Hier.) Christus secundum humanitatem qui supra dixerat, *Ego Dominus, in tempore congregabo eos, etc.*

Quod unxerit me: oleo lætitiæ, abundantia gratiæ. (Id.) Hæc unctio in baptismo completa est, quia Spiritus Domini in specie columbæ descendit, et mansit in illo.

Ad annuntiandum. Septuaginta: Ad evangelizandum pauperibus.

Apertionem, scilicet resolutionem; sic enim Symmachus apertius transtulit.

VERS. 2. — *Diem ultionis:* (Id.) damnationis, quæ per Romanos, secundum illud: *Veniet dies, etc. Et cum videritis ab exercitu circumdari Jerusalem, etc.*

VERS. 3. — *Coronam.* Cum scilicet viderint de Judæis plurimos credidisse, et pro lugubri indumento stolam mundissimam accipere.

Pro cinere. Pro luctu et dolore fructuum suorum, cum scilicet viderint gentes ad fidem confluentes, habebunt oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.

VERS. 5. — *Vinitores.* (Id.) Mali cultores vineæ, Scribæ, et Pharisei, de quibus dicitur: *Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis.*

VERS. 6. — *Vos autem.* Hoc ad prædicatores de

gentibus, etc., usque ad qui erant sacerdotes in domo Domini.

VERS. 7. — *Partem eorum*. Domini. Unde Psalmista : *Dominus pars hæreditatis meæ*, etc. Quod nemo veraciter dicit, qui aliam partem quærit.

VERS. 8. — *Quia ego Dominus* : Quasi diceret : Hoc faciet Dominus, qui magis diligit justitiam pauperum et iudicium verum quam munera divitum quæ sæpe de rapina sunt, nec magis quam scortum mercedem vel pretium carnis in sacrificium, vel si quis imolet filium Domino, placent.

In veritate. Ut in veritate comedant agnum, ut faciant circumcisionem cordium, et quæ data sunt in figura, omnia in veritate faciant.

Fædus perpetuum. Evangelium æternum, non ut Vetus Testamentum, cui succedit Evangelium.

VERS. 9. — *Semen eorum*. Fideles, quibus apostoli semen verbi commiserunt quod a Domino acceperunt.

VERS. 10. — *Gaudens gaudebo* in Domino, non in mundo.

Vestimentis salutis : virtutibus, ipsi Christo, etc., usque ad tamen una in capite et in membris est Ecclesia.

Et quasi sponsam. Alterius comparationis ponit exempla, quorum prius ad sponsum, sequens refertur ad sponsam.

VERS. 11. — *Et lauaem* : suam, etc., usque ad reddet Domino fructum laudis et bonæ operationis.

CAPUT LXII.

VERS. 1. — *Propter Sion*. (HIER.) Propheta in persona sui, impendio exhilaratus ex his omnibus quæ mundo confert Filius incarnatus. Et hoc est, *Propter Sion non tacebo*, quanvis loqui prohibeat, quamvis mortem minetur.

Lampas accendatur. Lampas Græce, flamma Latine, unde : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat* ? Hoc succensi apostoli loquebantur variis linguis.

VERS. 2. — *Nomen novum*. (Id.) Mos est Hebræis ex novis rebus nova nomina imponere, etc., usque ad similiter prius Simon, postea Petrus.

VERS. 3. — *Corona gloriæ*. De omnibus partibus mundi, quasi corona venientibus fidelibus.

VERS. 4. — *Non vocaberis*. Ecclesiam de utroque populo alloquitur, quasi, non hoc vocabulorum sine contenta eris.

VERS. 5. — *Et gaudebit*, etc. *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem* (Gen. 11; Matth. 19). *Sacramentum hoc magnum est in Christo et in Ecclesia* (Ephes. 5).

VERS. 6. — *Super muros tuos*. (Id.) Apostolos, prædicatores, qui Ecclesiam muniunt, quorum custodes angeli sunt. Unde : *Omnes administratorii spiritus sunt, propter eos missi, qui hæreditatem capiunt salutis* (Hebr. 1). Vel muri Ecclesiarum apostolorum discipuli, quorum custodes ipsi apostoli.

VERS. 7. — *Donec ponat Jerusalem*. Quod est, vel ipsa longe lateque diffusa, ubique laudetur, vel ubique laudet semper creatorem suum.

VERS. 8. — *Juravit* per Filium scilicet, qui Dei vir-

tus est et Dei sapientia. *In dextera*. In Filio. Unde : *Omnia in sapientia fecisti* (Psal. 111), qui et brachium et fortitudo Patris : Unde, *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1). *Si dedero triticum tuum*. Triticum Judæorum et vinum sæpe dedi inimicis eorum, sicut in libro Judicum legitur (Judic. 6) : quod in tempore messis Madianitæ irruerant et eorum fruges colligebant. Et quando captivi ducti sunt, Samaritani qui eorum messes comederent, substituti sunt. Sed in hoc loco intelligit cibum Ecclesiæ, virtutes, et bona opera, corpus Christi et sanguinem. Id est laudes, opera, quæ cum idolis impenderas, dæmones comedebant. Sed post adventum Filii Dominus delectatus est in eis. Triticum ergo et vinum, cibus (scilicet Judæorum) corpus Christi et sanguinem significabant. Unde, *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (Joan. 6). Hoc hodie non sumitur ab hæreticis, paganis, Judæis, inimicis Ecclesiæ.

VERS. 10. — *Per portas*. Ministros Ecclesiæ, qui alios introducunt. Vel virtutes, quæ ducunt in cælum, quasi de virtute in virtutem. *Planum facite iter*. Auferendo scandala; in baptismo remittendo peccata. *Eligite*. Vel, projicite secundum Septuaginta, quod est, auferite duritiam infidelitatis a cordibus hominum; vel, reprobos et duos a consortio fidelium.

VERS. 11. — *Dicite filiæ Sion*. Scilicet primitivæ Ecclesiæ, quæ ex Judæis primum : unde, *Filii matris meæ pugnaverunt contra me* (Cant. 1). Vel secundum illud : *Quotquot autem receperunt eum* (Joan. 1), etc.

Et vocabunt eum, dicentes : Vos estis populus sanctus, vos estis redempti a Domino Deo. Sic enim quidam codices habent.

CAPUT LXIII.

VERS. 1. — *Quis est iste*. Quidam angeli non plene cognoscentes mysterium incarnationis, passionis, resurrectionis, videntes ad cælos ascendere Dominum cum multitudine angelorum et sanctorum hominum propria virtute, non auxilio angelorum, admirantur incarnationis, et passionis, et resurrectionis, et ascensionis mysterium : et quomodo sibi et aliis aperiat regnum cælorum; unde et angelis Dominum comitantibus dicunt : *Quis est iste* ? Et David similiter : *Quis est iste rex gloriæ* ? (Psal. 138). Videtur tamen Augustus dicere super Genesim quod omnes angeli ab ipsa creatione sua, statim cognoverunt in contemplatione sui creatoris, quidquid ipse erat facturus. Hieronymus autem aperte declarat quia quidam angeli, donec perficeretur mysterium incarnationis, ad plenum non cognoverunt.

De Edom. Edom (ex HIER.) ab edulio rufæ lentis, etc., usque ad vel de inferno spoliato victor cum fidelibus suis.

Formosus in stola. Formosum calidum. Unde formosus quasi calidus, quia ex colore rubeus et roseus efficitur vultus, et inde speciosus.

VERS. 2. — *Quare ergo*. (Id.) Tanquam dicant angeli : Didicimus, etc., usque ad magis tibi clementia convenit quam crudelitas.

VERS. 3. — *Solus*. Solus Samson præcisus crini-

bus Philisthæis exponitur, nec angelus nec archangelus vel quilibet cœlestis spiritus. Denique humani generis nullus vel Judæus vel Gentilis auxiliator : solus pugnat, solus superat. *Aspersus est.* (HIER.) Sanguis meus eorum rancore, etc., usque ad cujus sæpe sanguis super vestimenta victoris aspergitur.

VERS. 5. — *Et non fuit*, etc. Unde : *Omnes amici mei dereliquerunt me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me* (Job. xix). *Et salvavit.* Hieronymus ad Augustinum et Alipium, impietatem Sabellii declinantes, tres personas expressas sub proprietate distinguimus, non ipsum sibi Patrem, non ipsum sibi Filium, non ipsum sibi Spiritum sanctum esse dicentes : sed aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus sancti personam esse. Non enim nomina tantummodo, sed proprietates nominum confitemur.

VERS. 7. — *Miserationum.* (HIER.) Propheta in persona Judaici populi pœnitentis et misericordiam Domini recognoscentis.

VERS. 9. — *Non est tribulatus.* (Id.) Vox quæ est, etc., usque ad *nemo est adiutor nisi Michael princeps vester, qui astat pro filiis populi mei* (Dan. x).

Et angelus. (Id.) Septuaginta. Non legatus nec ipse angelus, sed Dominus salvavit eos.

VERS. 10. — *Spiritum sancti ejus.* Id est Moysi : unde, *Exacerbaverunt Moysen in castris, et Aaron sanctum Domini.* (Psal. cv.) Vel sancti ejus, Christi, cui credere noluerunt. Filii enim Dei qui nos redemit, ipsos de Ægypto et mari Rubro liberavit. *Spiritum sanctum, vel, sancti ejus.* Quidam codices habent, scilicet Spiritum sanctum, quem contristat, qui virum spiritualem contristat : unde, *Qui vos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi mei.* (Zach. ii.) Vel, angelum in custodiam missum, quem sæpe male faciendo offenderunt.

VERS. 11. — *Moysi.* Quia non est alius qui orat pro eis. *Ubi est*, etc. Propheta videns populi sui abjectionem, miseriam et afflictionem jam imminentem propter Filii Dei negationem, condolendo exclamat, dicens : *Ubi est ?* quasi dicat : Clementia Omnipotentis. *Ubi est qui posuit ?* Moysi scilicet, quia orante Moysse, tulit Dominus de spiritu ejus et dedit septuaginta viris.

VERS. 12. — *Qui scidit aquas ante eos.* Vel dicitur. Cum Moyses mare percussisset, et in duodecim vias scidisset et aliis hæsitantibus, tribus Juda ingressa est, et ob hoc regni dignitatem adeptus est.

VERS. 14. — *Spiritus Domini.* Angelus, scilicet ; unde : *Et præcedet te angelus meus* (Exod. xiv). Spiritus enim, naturæ nomen est, angelus officii.

VERS. 15. — *Attende de cælo et vide.* Dominus ubique totus et semper est, unde : *Cælum et terram ego impleo* (Jer. xxiii). Dicitur tamen sedem habere in cælo, secundum illud : *Cælum mihi sedes* (Isa. lxvi), quia scilicet in cœlestibus angelis et hominibus justis (quorum scilicet conversatio est in cœlis) ejus voluntas præcipue fit. *Ubi est zelus tuus*, etc. Quasi dicat : Quia peccavimus, et nos odisse cœpisti, recessit zelus tuus : quo recedente recessit fortitudo, et paternorum viscerum superatur affectus.

VERS. 16. — *Abraham nescivit.* (HIER.) Quasi dicat : Quia te offendimus, etc., usque ad non obliviscatur filiorum suorum, ne per ipsos nomen Dei blasphemetur in gentibus.

VERS. 17. — *Quare errare.* Paulus ad Corinthios scribens, ad unius scilicet populum civitatis pro varietate habitantium sanctorum scilicet et peccatorum, nunc laudat, nunc reprehendit : sic præsens capitulum, quod ex oratione populi Deum deprecantis contexitur, nunc laudat Dominum, nunc accusat, juxta secundam regulam Ticouii, quæ est de corpore Domini.

VERS. 19. — *Quasi in principio.* (HIER.) Antequam vocares nos, etc., usque ad non vocabuntur populus Dei, a Christo scilicet Christiæ.

CAPUT LXIV.

VERS. 1. — *Utinam dirumperes.* (HIER.) In persona sua, etc., usque ad item David : *Inclinavit cælos, et descendit* (Psal. xvii).

VERS. 2. — *Aquæ arderent.* (SYM.) *Aquæ maris arderent igni.* Quod est, populi mundi inflammarentur igne charitatis. Unde : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat ?* (Luc. xii.) et sic notum fieret nomen tuum, quod est Christus Jesus, inimicis tuis, scilicet Judæis.

VERS. 3. — *Non sustinebimus.* Nos Judæi, sed blasphemabimus dicentes : *In principe dæmoniorum Beelzebub ejicit dæmones* (Matth. xii). Hoc enim dicit propheta in persona infidelium. *Descendisti.* Tanquam precibus suis exauditis inquit : *Descendisti, etc. Montes.* Amissa potentia : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (Joan. xii). Et Judæis dicitur : *Auferetur a vobis regnum Dei* (Matth. xxi), scilicet sancta Scriptura et omnis gloria, et omnis dignitas.

VERS. 4. — *A saculo.* Hinc Paulus ad Corinthios testimonium sumit, non verbum ex verbo, sed sensum exprimens. *Oculus.* Quia non est corpus vel color. Quod Apostolus ponit in cor hominis non ascendit, quia majus, et cor debet illuc dirigi. Paravit enim seipsum cognitionem sui, cognitionem sanctæ Trinitatis ; unde : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii). Hunc nemo potest videre ; unde illud : *Deum nemo vidit unquam* (Joan. i).

VERS. 5. — *Ecce tu*, etc. In persona infidelis populi, qui volens transire ad veritatem Evangelii, pœnitentiam præferebat ore, quam non habebat in corde.

VERS. 6. — *Menstruator*, etc. Mene Hebraice, Luna Latine ; unde menstruatæ quæ singulis mensibus solent sanguinis fluxum sustinere. Et tunc viri abstinere debent ab eis. Tunc enim concipiuntur membris damnati, cæci, claudi, leprosi et hujusmodi : ut quia parentes non erubuerunt misceri in concavi, eorum peccata pateant cunctis, et aperte redarguantur in parvulis. *Ventus.* Commotio aeris, ut ibi, *Imperavit ventis et mari* (Matth. viii). Vel Spiritus sanctus : *Adveniens Spiritus vehementis* (Act 1). Hic enim Spiritus pro vento ponitur significatione Spiritus sancti. Vel, tentatio dæmonum et ma-

lorum hominum, ut illud : *Venerunt flumina, et flaverunt venti (Matth. vii)* : et hoc est quasi ventus.

VERS. 8. — *Et nunc, Domine.* Ac si dicat : Si consideremus nostra merita, desperandum est ; si clementiam tuam, qui flagellas omnem filium quem recipis, audemus preces fundere, tu enim pater noster es. *Opera manuum tuarum.* Quasi dicat : Respice opus tuum, non merita nostra. *Mysterii Trinitatis recta confessio est ignorantia scientiæ.*

VERS. 9. — *Ne irascaris, Domine.* Hoc est, non vitamus iram, nec ultra quærimus patientiam, per quam thesaurizamus nobis iram in die vindictæ : sed quæsumus ne irascaris nobis satis, scilicet, ne tempore ultionis memineris iniquitatis nostræ.

VERS. 10. — *Sion deserta.* Sion et Jerusalem in hoc loco idem significant, templum, scilicet, et civitatem, ubi quondam specula virtutum et visio pacis. Sed postquam populus Judæorum negavit regem suum, et addidit illud : *Non habemus regem nisi Cæsarem (Joan. xix)*, Jerusalem deserta est a Deo : unde, *Relinquetur vobis domus vestra deserta (Luc. xiii)* ; et illud, *Surgite camus hinc (Joan. xiv)*. Et in templo, auditæ sunt voces (sicut dicit ecclesiastica historia) : *Transeamus ab his sedibus.*

VERS. 11. — *Domus.* Allegorice. Domus Dei Ecclesia, et unaquæque fidelis anima, quæ aliquando ignibus luxuriæ corrumpitur et avaritiæ.

CAPUT LXV.

VERS. 1. — *Quæsierunt, etc. (Hier.)* Ad hoc respondet filius, etc., *usque ad et Filii alieni mentiti sunt mihi (Psal. xvii)*.

VERS. 2. — *Expandi manus meas. (Id.)* In cruce orans pro eis, etc., *usque ad ipsi tamen semper exstiterunt increduli.*

VERS. 3. — *Populus qui ad iracundiam. (Id.)* Allegorice. Omnis hæreticus Deum ad iracundiam procat, etc., *usque ad et in quadrum extruere, et secti in latere pulveris robôrare lineis.*

VERS. 4. — *In delubris.* Delubra a delendo dicta, eo quod ibi putabatur ablui anima. Vel, quia prope erant piscine ubi et sacerdos lavabatur et hostia. Allegorice. (Hier.) Hæretici in memoriis magistrorum, etc., *usque ad ut qui ipsis non fuerit similis, quasi perditum detestetur.*

VERS. 5. — *In furore meo.* Furem, oblivionem, iram, poenitentiam, ita in Deo accipere debemus, quomodo manus, pedes, oculos, aures, et cætera membra quæ habere dicitur : non quod his pareat perturbacionibus qui eas extinguit in nobis, sed per verba nostra ; Dei intelligimus affectum erga nos.

VERS. 6. — *Non tacebo.* Qui superius dixit : *Tacui, semper silui, patiens sui*, modo dicit : *Non tacebo*, id est, ne paream amplius, neque susinebo iniquitates eorum.

VERS. 7. — *Iniquitates patrum, etc.* Ut scilicet non solum pro peccatis vestris puniamini, sed etiam pro patrum iniquitatibus quos imitati estis. Aliter enim non portat filius iniquitatem patris. *Qui sacrifi-*

caverunt super montes. Quando in Bethel et in Dan aureos vitulos adoraverunt. Hæreticus quoque contemnens simplicitatem Ecclesiæ sacrificat in montibus, et exprobrat Deo dum ejus præcepta contemnit.

VERS. 8. — *Quomodo. (Hier.)* Quasi dicat : Propter malos non perdam honos : *Sed quomodo, etc.* Dixerat enim periturum Israel.

VERS. 9. — *De Jacob semen.* Semen Jacob et Judæ, apostoli, possidentes montes, alios, scilicet credentes virtutibus eminentes : unde, *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus (Rom. ix)*. *Montes sanctos meos.* Septuaginta : *Montem meum*, scilicet Christum, qui est mons montium. Montes enim sunt apostoli, qui de Judæis possederunt Christum, in quo fundati sunt. *Et hereditabunt. (Hier.)* Unde : *Semen Abraham servi ejus : filii Jacob, electi ejus.* Quicumque adhuc semen sunt, etc., *usque ad non accipietis spiritum servitutis iterum in timore, sed accipietis spiritum adoptionis filiorum Dei (Rom. ix)*.

VERS. 10. — *Campestria. (Id.)* Alii saltus, unde : *Dominus revelabit condensa silvarum (Psal. xviii)*, ut latrones ibi latitare desistant, et bestię venenataque animalia in Ecclesiam Dei transeant. *In caulas gregum.* Alia translatio habet Saronas, quæ est regio inter Joppem, et Lyddam atque Jamniam fecunda et pabulosa, sed latronibus infesta : unde interpretatur *vallis effundens sanguinem. Et vallis Achor.* Ubi Achor filius Charmi de spoliis Jericho furatus cum omni damo periit. Et quia populum turbavit ei ibi perit, vocatur locus vallis Achor, id est, turbacionis vel tumultus. In quo significatur Gentilitas, sicut et per Saronas, quæ interpretatur *vallis fundens sanguinem*, quæ effusione sanguinis plena in tumultu et in turbacione vitiorum manebat. Sed vallis Achor versa est in caulas gregum sive ovilia, et in cubile armentorum, id est, ecclesias, et requiem prædicatorum et aliorum fidelium, qui designantur per armenta et greges ovium. *Armentorum.* Prædicatorum, qui Ecclesiam armant et defendunt. Armentum enim dicitur ab armando.

VERS. 11. — *Et vos qui dereliquistis, etc.* Allegorice. Omnes qui Ecclesiam deserunt, et obliviscuntur montem sanctum Dei, tradentes se spiritibus erroris, vel immundis doctrinis dæmoniorum, parant fortunæ mensam, et nihil ad Deum pertinere credentes, sed vel stellarum cursu vel varietate fortunæ omnia gubernari, hi tradentur æternis suppliciis, ut nullus eorum possit evadere.

Fortunæ mensam. (Hier.) Deæ Ægyptiorum cui in fine anni parabant mensam, omnibus escis refertam, et poculis mulsa mixtis : vel quasi felicem annum præbuerit, vel quia futurum felicem præbitura sit.

VERS. 12. — *Vocavi.* Per prophetas dicens : *Convertimini ad me et salvi eritis (Isa. xlv)*. Et per memetipsum : *Pœnitentiam agite (Matth. iii)*. Et alibi : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis (Ibid. xi)*.

VERS. 13. — *Ecce servi mei. (Hier.)* Quasi dicat:

Non solum corruetis gladio, etc., usque ad et, *Satiabor cum apparuerit gloria tua.*

VERS. 15. — *Et dimittetis nomen vestrum.* Ut aliqui affirmantes dicant: Si aliter fecero, contingat mihi sicut Judæis Romanorum gladio occisis. Vel ita: Juro per Deum, in quem olim Judæi crediderunt. Vel, quia Deus juramentum eorum erat, quod Christiani modo jurant necessitate compulsi, *Vivit Dominus scilicet.*

Et interficiet te. Ut vel hunc non habeatis, qui dicit, *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv.) Nec vochemini circumcisio, sed conscisio.

VERS. 16. — *Quia oblivioni.* (HIER.) Ut non idolorum meminerint, etc., usque ad Forsitan et in futuro pristinæ conversationis memoria omnino delebitur.

VERS. 18. — *Quia ecce.* Ex angelis scilicet et hominibus unam Ecclesiam, et exsultabunt et gaudebunt, ut ego qui creavi exsultem, et gaudeam in eis. *Exsultationem.* Universæ terræ, ut quæ vetus unigeniti erat gaudium, nova cunctis nationibus lætitia sit. *Gaudium.* Quod vel post resurrectionem possumus intelligere, vel post baptismum in prima resurrectione. Hoc ad generalem resurrectionem qua omnes in perfecta ætate resurgent. Et hoc est: *Non erit,* etc.

VERS. 20. — *Puer centum annorum,* etc. Ille scilicet, qui etsi diu, tamen pueriliter vixit, serviens vitiiis: et hoc exponit sic Gregorius. *Puer centum annorum. Et peccator centum annorum.* Vita quidem pueri longum trahitur, ut a factis puerilibus corrigatur: sed si a peccati perpetracione, nec temporis longinquitate compescitur, hæc ipsa vitæ longinquitas, quam per misericordiam Dei accepit ei ad cumulum maledictionis crescit.

VERS. 21. — *Domos.* (HIER.) Virtutes pro quibus in cœlestibus requiescent, etc., usque ad Multi enim sancti ædificant domos, sed non habitant in eis.

VERS. 22. — *Secundum enim.* (Id.) Sicut Christus etc., usque ad *Lignum vitæ est his qui apprehenderunt eam,* scilicet, sapientiam, quæ est Christus.

VERS. 23. — *Semen benedictorum.* Apostoli, et alii doctores in prædicatione, vel in aliis operibus, sicut Judæi, quia æternam mercedem percipient, quia venient cum exultatione portantes manipulos suos (Psal. cxxv).

Nepotes. Quos filii eorum in fide genuerunt, sicut Marcus Petri discipulus, et Lucas Pauli filius.

VERS. 24. — *Antequam clament.* In conturbatione, in dolore mentis, sed in gaudio et lætitia: unde, *Quod enim est gaudium nostrum aut corona gloriæ, nonne vos* (II Thes. i) ? etc.

VERS. 25. — *Lupus.* Lupus Saulus, id est persecutor, de quo, *Benjamin lupus rapax* (Gen. xlix). *Agnus.* Qui scilicet in candidis vestibus sequuntur agnum quocumque ierit: De quibus Petro dicitur, *Pasce agnos meos* (Joan. xxi). *Et leo et bos comedent.* Vir scilicet disertus et potentissimus in sæculo spreta philosophiæ eloquentia comedet paleas, id est utilitatem et superficiem historiæ cum bobus, id est prædicatoribus Ecclesiæ. Hæc comedunt liones

donec multis laboribus veniatur ad profunditatem mysteriorum, sicut Augustinus et Cyprianus et alii. *Neque occident.* Deposita feritate, vel in presenti vel in futuro, et hoc est: *In omni monte,* etc. Hoc Judæi carnaliter accipiunt, dicentes quod in tempore Christi sui tanta pax et securitas sibi erit, ut lupi et agni, leones et boves, serpentes et homines commoretur simul, et comedant, neque eis noceant, qui in templo, et in monte sancto habitant. Ex quo colligitur, quod omnes alii occidentur. Sed hoc falsum esse ostenditur his verbis: *Hæc dicit Dominus: Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum,* etc., hoc tamen Judæi carnaliter intelligunt.

CAPUT LXVI.

VERS. 1. — *Cælum.* Omnes sancti quorum conversatio in cœlis est; unde: *Anima justi sedes est Dei. Cælum sedes mea.* Quasi diceret: Ne puteis hæc ad litteram esse complenda. *Quæ est ista.* Quasi diceret: Putatis me localem, et in templo tantum manentem, sed quæ est ista domus, etc.

VERS. 2. — *Ad quem,* etc. Ablato altari temploque terreno quod humana manus construxit, recte auferentur victimæ Judæorum, ne forte dicerent: Non tam sumus stulti, ut Deum putemus hoc loco posse concludi, sed in separato ad glorificandum Deum loco victimas immolamus sicut in lege præcipitur.

VERS. 3. — *Qui immolat bovem.* (HIER.) Quasi: Sacrificium vestrum non placet mihi post immolationem veri sacrificii: in cujus umbra illa sacrificia concessi vobis, et ne immolaretis idolis. *Canem.* De quo per Moysen: *Non offeres in domo Dei tui mercedem meretricis, neque pretium canis* (Deut. xxiii). Et bene canis et meretrix copulantur, quia similiter libidinantur. *Elegerunt in viis suis.* Non mea voluntate, ex quo verus agnus immolatus est, Unde: *Pascha nostrum immolatus est Christus* (I Cor. v).

VERS. 4. — *Et quæ timebant.* Romanos; unde: *Venient Romani, et tollent nostrum locum et Gentem* (Joan. xi). Vel famem, pestem, captivitatem.

VERS. 5. — *Odientes vos.* Quia de mundo non estis, quia in me creditis, quia nomen meum habetis, a Christo Christiani dicti: unde, *Jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis confiteretur Christum, extra Synagogam fieret* (Joan. ix). *Glorificetur.* (HIER.) quasi: Apparcat gloriosus, etc., usque ad cum potestate magna et majestate et virtute, vel etiam in presenti.

VERS. 6. — *Vox populi de civitate.* Adveniente Romano exercitu, secundum Josephum, divisi sunt Judæi in tres partes de principatu contententes. Alii sibi alium principem præponentes Pars autem populi et sacerdotum, tenebant templum, arcem vero et regiam domum pars populi et principum, reliquam vero civitatem tertia pars et maxime vulgus. Pugnant ergo et extra contra hostes, et intra contra cives. Romanis ergo urbem irrupentibus audita est vox populi plangentis de civitate, vox sacerdotum, et qui cum ipsis erant de templo. Vox etiam

Domini audita est in Romanis exsultantibus, qui A Aquila enim plus omnibus bestiis, et fumentis, pecudibus avibusque foetus diligit, ut aiunt qui de animalium scripsere naturis

VERS. 7. — *Antequam parturiret.* (HIER.) Non paulatim, sed nec multo tempore, etc., usque ad et David, inquit, *Spes omnium finium terræ et in mari longe* (Psal. LXXIV).

Masculum, populum fortem de quo Stephanus, Paulus, qui dicit: *Quis nos separabit a charitate Christi* (Rom. VIII).

VERS. 8. — *In die una.* Apostolus filios suos tanquam una die simul genuit, quia in Christo, qui lux, et dies; et in unitate fidei.

VERS. 9. — *Si ego.* Quasi: Ego qui omnes creavi homines in nihilo, creabo mihi ex omnibus gentibus B Ecclesiam unam quæ ædificatur de vivis lapidibus:

VERS. 10. — *Lætamini,* etc. (HIER.) O angeli, o apostoli, tristes de perditione Judæorum infidelium, lætamini consolati de fide et salute gentium de quibus ædificatur Ecclesia.

VERS. 11. — *Ut sugatis.* Fidem simplicium, et opera bona inde delectati. Fides credentium lac et cibus est prædicatorum. Unde et Christus: *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis* (Joan. IV). *Et repleamini.* Puerpera quæ genuit masculum non caret abundantia lactis in educatione Gentis, et parvulorum qui simul nati sunt ut præberet eis duo ubera Veteris et Novi Testamenti. Et notandum quod parvuli lacte consolationis indigent quasi adhuc in carne versantes: qui vero post lac consolationis ad solidum cibum profecerunt, affluent deliciis veritatis et scientiæ omnimodæ gloriæ. *Ut mulgeatis.* Sancta Ecclesia in omnibus una, in aliis habet lac, simplicem, scilicet fidem, operationem. In aliis affluit omnimoda gloria, charismatum scilicet abundantia, et divinitatis scientia et humanitatis Christi. Sancti ergo prædicatores in omnibus delectantur tanquam carpentes ab aliis hoc, ab aliis illud. *Ab ubere.* Ab apostolis et prædicatoribus ad dona Spiritus sancti, vel ad doctrinam Veteris et Novi Testamenti. Quod enim prædicant, operibus monstrant, ut sic auditoribus ducatum præbeant.

VERS. 12. — *Blandientur vobis.* (HIER.) Sustinentes, lac dantes, sicut ille qui dicit, *Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei ut exhibeatis corda D vestra* (Rom. XII), etc. Et: *Obsecro vos tanquam advenas,* (I Petr. II) etc.

VERS. 13. — *Quomodo.* Omnipotens Deus tanquam misericors et miserator, modo aquilæ modo gallinæ, modo mari blandienti se comparat, ut vos saltem blanditiis alliciat. Sicut etiam aquila in rupibus inaccessis nidum parat, ne accessus alicui pateat, et in medio amethystum lapidem qui omnia venena fugat, secundum physicos propter serpentes arcendos, quædam alia secreta naturæ collocat: sic ipse in cordibus nostris lapidem, id est fidem suam ponit, scilicet, seipsum, qui est lapis abscisus sine manibus de monte, quo omnia venena diaboli fugantur.

Aquila enim plus omnibus bestiis, et fumentis, pecudibus avibusque foetus diligit, ut aiunt qui de animalium scripsere naturis

VERS. 14. — *Videbitis,* o apostoli, multitudinem viventium ad fidem. *Et gaudebit cor vestrum* de salute illorum, *et ossa vestra,* virtutes, germinabunt in aliorum cordibus, fructus bonæ voluntatis et operationis. Sicut enim corpus ossibus, ita anima sustentatur virtutibus. *Et ossa vestra.* In die iudicii corpora vestra reviviscent in immortalitate, ut sicut corpore et anima in præsentī vita Deo servivistis, sic corpore et anima præmia recipiatis. *Cognoscetur.* In iudicio scilicet bonis suavis et mitis; impiis ultor, et fortis cognoscetur Filius, qui Patris manus est, per quem omnia operatur

VERS. 16. — *In igne.* Qui æternus erit malis quos involvet, et adducet ad supplicium æternum quo purgabitur quid in bonis erit purgandum. *Quadrigæ ejus.* Currus, quia tunc triumphaturus, et omnes adversarios debellaturus: non quod egeat ministerio angelorum.

In igne Dominus. In iudicio. Vel, discretio ejus et iustitia monstratur, dum bonos a malis dividit justo iudicio, non potentia. *Gladio.* (HIER.) Sententia: unde Amos, *Gladio Dei peribunt omnes peccatores,* etc. (Amos. IX) Dum enim reddet unicuique quod meretur, omnes cognoscent illum justum iudicem, et laudabunt ejus iudicium.

VERS. 17. — *Qui sanctificabantur* (Id.) Opinione sua in fontibus et baptismatibus, etc., usque ad sed tamen dicitur ad confusionem eorum qui nec erubescunt facere. *Qui sanctificabantur.* Possumus secundum tropologiam dicere, omnes voluptatis magis quam Dei amatores, dicere sanctificari in hortis et in liminibus, secundum Septuaginta, quia in mysteria veritatis non valent introire, et comedere cibos pietatis: quia non sunt sancti corpore et spiritu nec comedunt carnem Christi, ut habeant vitam æternam. *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus* (I Cor. V), qui non foris, sed in una domo et intus comeditur. *In hortis.* Non in sacrificio vitulæ rufæ, quod præciebatur in lege.

VERS. 18. — *Ego autem.* Quasi dicat: Ideo venio ad iudicium cum omnibus gentibus et linguis, ut iudicem simul omnia opera eorum et cogitationes, et reddam eis omnia quæ merentur. *Linguis.* (HIER.) Quæ secundum apostolorum non solum hominum, etc., usque ad Juxta illud: *Inebriatus est in cælo gladius meus, et usque ad terram descendit* (Isa. XXXIV).

VERS. 19. — *Et ponam in eis signum.* Crucis, Christianitatis, salutis, quo signati in Ezechiele non interficiuntur; quo in Ægypto postes signantur, et Israelitæ salvantur. Hoc signum Achaz noluit petere, quod supponit Isaias: *Ecce virgo concipiet,* etc. *Et mittam ex eis.* Videtur esse contrarium, cum de iudicio prius dictum sit, reverti ad primum adventum, quo apostoli ad gentes diriguntur et audiunt: *Ite, docete omnes gentes* (Matth. XXVIII). Sed iudicii dies

prædicitur, ut metu futuræ pœnæ perterriti, accipiant adventum Salvatoris : et apostolorum prædicationem qui sunt præmittendi. *In mare.* Mundum scilicet, cujus partes subdit Africam, etc. meridianam, scilicet plagam in qua Africa est.

VERS. 20. — *In equis.* (HIER.) Sunt adducti, qui velociter credunt et cito ad fidem currunt. *In quadrigis et in lecticis.* Philosophos, scilicet et doctrinam et morum honestate fulgentes : unde citius ad doctrinam quatuor Evangelistarum pervenerunt, et quatuor principalibus virtutibus sublevati cælestia mente attigerunt. *In mulis.* Super quos David et Salomon sedisse leguntur. Qui enim a mundi fetu steriles sunt, Domino qui per illos figuratur, quasi mansueti deserviunt. *In carrucis.* Septuaginta, tectis vehiculis : alii simpliciter. Hi sunt quibus dicitur : *Invicem onera vestra portate* (Gal. vi). *Quomodo.* Quasi : Cum tanta lætitia adducunt apostoli fratres vestros quorum munera, fides, spes, charitas, oratio munda, bona opera etc., vasa pura corda et corpora immaculata. *Inferant.* Quod secundum legem ter in anno faciebant, scilicet in Pascha, in Pentecoste, in festivitate Tabernaculorum ; unde, *Non apparebis in conspectu meo vacuus* (Exod. xxiii). *Domum Domini.* *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii). Et alibi : *Templum Dei estis et Spiritus sanctus habitat in vobis* (II Cor. vi).

VERS. 22. — *Quia sicut cæli.* Quasi : Sicut hæc innovata in æternum manebunt immobilia, sic semen vestrum, o apostoli, innovatum, ab omni corruptione carnis in æternum mecum regnabit. *Quia sicut,* etc. (HIER.) Hæc usque ad finem libri pertinent ad diem judicii.

VERS. 23. — *Mensis ex mense.* Mene Græce, Latine luna, unde neomenia, quasi nova luna. A mene mensis apud illos qui initium kalendarum, non secundum solis cursum et diversa spatia mensium, sed secundum lunæ circumitum et terminant et incipiunt, quod Hebræi faciunt. Per mensem ergo lunam : per lunam (quæ modo crescit, et sicut aiunt physici et philosophi a sole, quod non habet, lumen recipit) Ecclesia intelligitur, de qua, *Permanebit cum sole et ante lunam* (Psal. lxxi). Et alibi : *Pulchra ut luna, electa ut sol* (Cant. vi), et hoc est, erit mensis ex mense.

VERS. 24. — *Et Egredientur.* Quasi ad videndum, non loco, sed intelligentia, vel visione manifesta, ut ad laudem Dei magis accendantur. *Et videbunt.* (HIER.) Non mirum si sancti jam immortales reprobos videant, cum prophetæ adhuc mortales hæc omnia videre meruerunt.

Cadavera, quia in æternam damnationem cadent, secundum quod et dæmones cadavera possunt dici, secundum quod etiam homines appellantur. Unde : *Inimicus homo hoc fecit* (Matth. xiii). *Vermis eorum.* Materialis, vel conscientiæ ; unde : *Sicut tinea comedit vestimentum, et vermis corrodit lignum, et ignis devorat ligna, sic mæror et tristitia excruciat cor viri* (Prov. xxv). *Ad satietatem.* Quia scilicet boni videbunt eos a se justo Dei judicio separatos, amissa potentia qua sæviebant contra bonos, et vindictam Dei in illos tantam, ut majorem non exposcant. Qui modo dicunt, *Usquequo, Domine, non vindicas sanguinem nostrum* (Apoc. vi) ? Satiabuntur quoque de beatitudine sua, agentes gratias visa impiorum ineffabili pœna.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

WALAFRIDUS STRABUS, FULDENSIS MONACHUS.		Liber I Regum.	539
		Liber II Regum.	563
		Liber III Regum.	581
		Liber IV Regum.	611
NOTITIA HISTORICA.	9	Liber I Paralipomenon.	629
Monitum editoris Patrologiæ.	11	Liber II Paralipomenon.	663
Prologomena editorum Duacensium in Glossam ordinariam.	11	Liber I Esdræ.	691
WALAFRIDI OPERUM PARS PRIMA. — COMMENTARIA BIBLICA		Liber II Esdræ.	715
GLOSSA ORDINARIA.	67	Liber Tobie.	725
Liber Genesis.	67	Liber Judith.	731
Liber Exodus.	183	Liber Esther.	739
Liber Leviticus.	295	Liber Job.	747
Liber Numeri.	379	Liber Psalmorum.	841
Liber Deuteronomii.	445	Liber Proverbiorum.	1079
Liber Josue.	505	Liber Ecclesiastes.	0000
Liber Judicum.	521	Canticum canticorum.	0000
		Liber Sapientiæ.	0099
		Liber Ecclesiastici.	0800
		Prophetia Isaiæ.	1351